

J

~~176414~~

K.W. 591 f 58.

V E R V O L G
D E R
H A N D V E S T E N
V A N
N I J M E G E N ,
E N

ANDERE ONUITGEGEEVENE CHAR-
TERS, BIJ DE OPENING VAN
DEN *BLOK* ONTDEKT;

MET EEN BIJVOEGZEL,

BETREKKELIJK TOT DE *CONVENTS.*
OF ALGEMEENE *LANDDAGEN*,

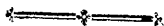
DOOR DE

FRANKISCHE KONINGEN

EN DOOR DE

DUITSCHKE KEISEREN

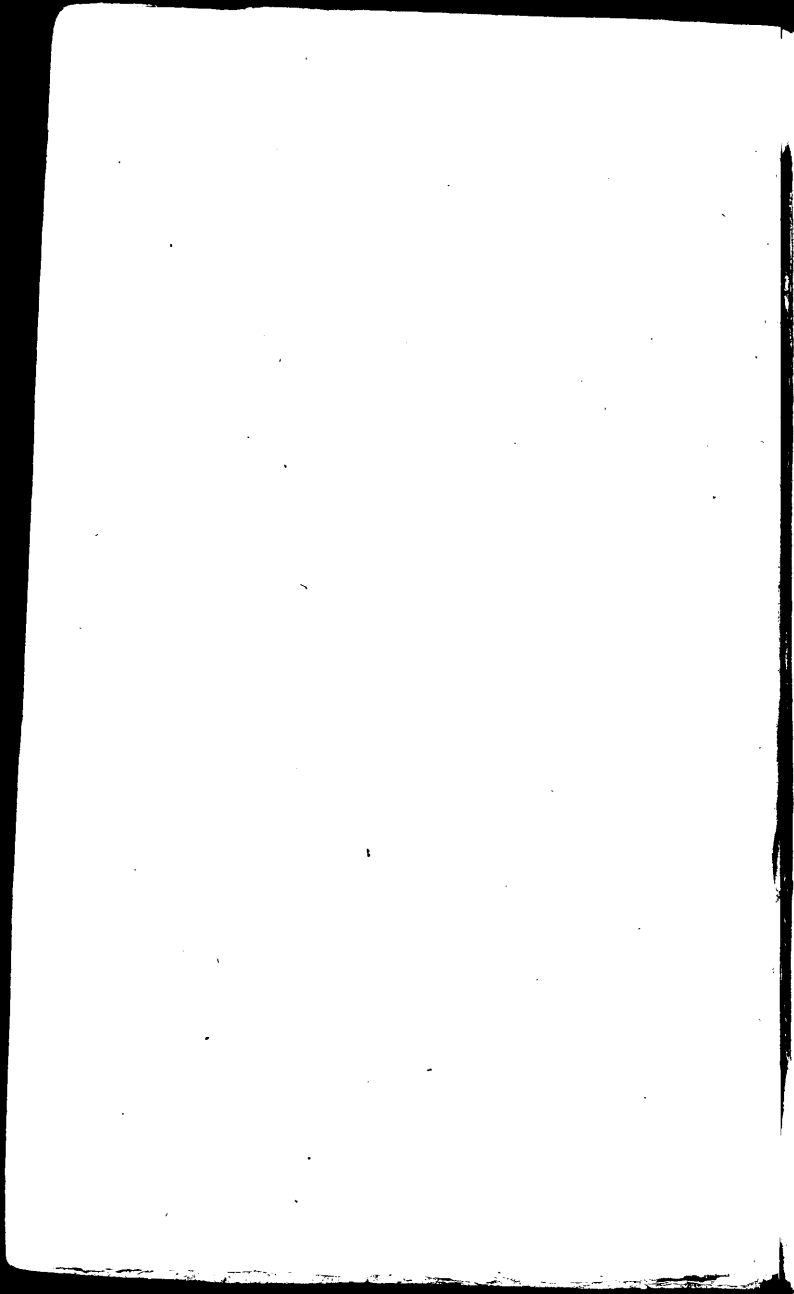
GEHOUDEN TE *NIJMEGEN*.

TE NIJMEGEN,

Bij A. VAN GOOR, Stads- en Quartiers-Drukker,

C I O I O C C L X X I X .

De uitmuntende Voorrechten en Vrijheden der Stad Nijmegen, bij Gist-brieven van Keiseren en Roomsche-Koningen verworven en bevestigd, van welken men niet dan gedeeltens, hier of daar, bij Pontanus en anderen vindt verspreid, hebben wij geplaatst in de reeds uitgegevene Versaaming der Handvesten. Zedert die uitgave is de Blok, in welke de Stads Privilegien en Archiven bewaard worden, uit kracht van (1) Raadsresolutie geopend, en onder dezelve noch eenige ontdekt zijnde, die van weinigen wierden gekent, is het niet ondienstig geoordeelt, daar het opspooren en onderzoeken der aloude Charters niet zelden veel licht aan de Geschiedemissen bij-

(1) Zie het Raadsignaat d. dd. 5 Julii 1786, 14 Febr. 1787 en 15 Octob. 1788.

bijzet, (2) de zulke, welke in het bijzonder de Stad raaken, als een Vervolg bij de voorige te voegen, en door den druk meede te deelen.

(2) De overige Charters, zijnde Verbondsbrieven, Tractaten, Landbrieven eiz. vindt men onder de Praeliminaire Puncten, en in den eersien Appendix van het Geldersch Placaat-Boek.

VER-

V E R V O L G
D E R
H A N D V E S T E N
V A N
N I J M E G E N,
E N A N D E R E O N U I T G E E E -
V E N E C H A R T E R S , B I J
D E O P E N I N G V A N
D E N B L O K O N T -
D E K T.

Tweede Gunst-Brief van Keiser FREDRIK den III, gegeven te Frankfort den 11 Augustus 1442, waar bij hij de oude voorrechten en vrijheden van de Burgeren van Nijmegen bevestigt, en vermeerdert, en bijzonderlijk, dat sij voor geen anderen Richter mogen worden te recht gestelt, dan voor den Gerichte van Nijmegen.

FRIDERICUS (1) Dei gratia Romanorum Rex semper Augustus, Austriae, Stiriae, Carin-

(1) Dit Charter berust in den Blok; Copie authentiek vindt men in het Leger-boek Fol. 39, 167. Den eersten brief, van bijna gelijken inhoud, meede verleend op den 11. Aug. 1442, zie in de Handvesten van Nijmegen *bladz. 51.*

rinthiae et Carniolae Dux, Dominus Marchiae, Sclavoniae ac Portus Naonis, Comes in Habsburg, Tirolis, Ferretis, et in Kyburg, Marchio Burgoviae &c. Notum facimus tenore praesentium universis. Si de in-nata Regiae benignitatis clementia univer-sorum fidelium nostrorum commodis et pro-fectibus dignamur intendere, et ipsorum fe-dulo procurare quietem, ut grata felicitate gaudeant sub grato regimine Principis glo-riosis, singularius tamen illorum profectus et honores diligimus, qui constantibus diuturnis obsequiis beneficia nostrae clementiae et praedecessorum nostrorum meruerunt. Sane pro parte *nostrorum et Imperii sacri fidelium Ma-gistri civium, Scabinorum et incolarum Oppidi Novimagiensis* nostrae Majestati oblata petitio continebat, quatenus ipsis universa et singula jura, libertates, gratias, consuetudines, pri-villegia et litteras olim a Divis Romanorum Imperatoribus et Regibus, Praedecessoribus nostris, *ad instar libertatum et privilegiorum Civibus oppidi Aquensis* per dictos Romano-rum Reges atque Caesares concessorum, eis concessa et indulta; concessas et indultas ap-probare, innovare, et confirmare gratiosius dignemur.

Nos igitur praedictorum fidelium nostrorum petitionibus veluti justis et rationi consonis clementius attendentes, habentesque nihilo-minus respectum ad constantis fidei purita-tem, ac grata fidelique obsequia, quibus ipsi nobis et Imperio sacro placere student, et tanto magis in futurum placere debebunt, quanto se amplioribus gratiarum beneficiis a nostra Celsitudine senserint profectos, animo de-

deliberato sano Principum, Comitum, Baronum, Nobilium ac fidelium nostrorum accedente consilio ex certa nostra scientia, *ipsis et eorum posteris ac dicto oppido Novimagiensi omnia et singula hujusmodi jura, libertates, gratias, consuetudines, privilegia et litteras, quas et quae ab inclitae memoriae Romanorum imperatoribus et Regibus, praedecessoribus nostris, rite impetrarunt, et eisdem usi sunt et utuntur, approbavimus, innovavimus et rigore praesentium de Romanae Regiae potestatis plenitudine gratiosius confirmamus.* Volentes et decernentes ea omnia et singula in suis articulis, punctis, clausulis et sententiis perpetuo obtinere roboris firmitatem. Praeterea uberius gratiae nostrae donis ipsos praevenire cupientes, volumus et auctoritate Romana Regia praedicta statuimus et ordinamus, quod praefati dilecti et fideles nostri Cives Novimagienses, nobis et Imperio specialiter attinentes, AD NULLIUS INSTANTIAM ad Judicium Curiae Regalis seu Imperialis, quod vulgariter HOF-GERICHT nuncupatur, DEBEANT EVOCARI, nec coram Judice ejusdem Curiae stare juri, nisi conquerentibus per Judicem et Scabinos Novimagienses justitia fuerit denegata. Insuper sicut Ducatus Gelrensis tempore SIGISMUNDI divinae memoriae Romanorum Imperatoris ad instantiam quondam Adolphi Ducis Montensis banno et superbanno Imperialibus, Novimagiensibus duntaxat exceptis, fuerat aggravatus, quod ob hoc NOVIMAGIENSES, A PRAEDCESSORIBUS NOSTRIS EIDEM DUCATUI IMPIGNORATI, per participationem et communionem cum aliis Gelrensibus habendo, bannum Imperiale seu Regale non incurrant, dummodo

modo talis communio ad necessitatem inhabitantium, et non ad favores et promotiones Bannitorum fiat. Caeterum sicut aliquando contingit, quod mercatores seu alii in Ducatu Gelrensi per maleficos bonis suis depraedantur, quod ob hoc Novimagienses, si et in quantum ad hoc consilium, auxilium seu favorem non praestiterint, arrestari, occupari, molestari, seu pignorari per quemcunque non debeant quovismodo. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc nostrae approbationis, innovationis, confirmationis, constitutionis ac ordinationis paginam infringere, aut ei quovis ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare praesumpserit, nostram et Imperii sacri indignationem, et ultra poenas in privilegiis ipsorum contentas, poenam quinquaginta Marcarum auri puri totiens quotiens contra factum fuerit, eo ipso se noverit irremissibiliter incursum, quarum medietatem Regali nostro aerario, residuam vero partem injuriam pasforum usibus volumus et decernimus applicari. Praesentium sub nostrae Majestatis sigillo testimonio literarum. Datum Francfordiae die undecima mensis Augusti anno Domini millesimo quadringentesimo quadragesimo secundo: Regni vero nostri anno tertio.

Vertaaling.

Wij FREDRIK door Gods genade Roomsche-Koning, altijd vermeerder des Rijks, Hertog van Oostenrijk, Stirie, Carinthie en Carniole, Heer van Windischer Mark, Slavonie, Portenau, Graaf van Habsburg, Tirol, Ferrette en in Kiburg, Markgraaf van Burgou
enz.

enz. Doen kond allen en een iegelijk door deeze tegenwoordige brief. Gelijk Wij door eene aangeboore zagtmoedigheid en Koninglijke goedertierendheid ons verwaardigen te letten op den voorspoed en op het geluk van alle onze getrouwe Onderzaaten, en vlijtiglijk zorgen voor haar welzijn en veiligheid, op dat sij onder eene stille en gelukkige regeering zich mogen verheugen in hunnen roemruchtigen Vorst; zo behartigen Wij nochtans meer bijzonderlijk den welstand en voordeel van de zulken, welken door hunne standvastigheid en trouwe voornamentlijk verdient hebben de gunstbewijzen zo van onze toegenegenheid, als voormaals van onze Voorzaaten genooten. Daar dan het verzoek, 't welk door *onse en des Heiligen Roomschen Rijks getrouwe en beminde Burgemeesteren, Schepenen en ingesetenen der Stad Nijmegen* aan onse Majesteit onlangs is geschied, behelsde, dat wij aan hun *alle en iegelijke rechten; vrijheden, gunstbewijzen, gewoontens, voorrechten en giftbrieven, reeds voor langen tijd door de Keiseren en Roomsch-Koningen, onsterflijker gedagtenisse, onse Voorzaaten, ook in gelijkvormigheid van de vrijheden en voorrechten aan de Burgeren der Stad Aken verleend, gegund en toegestaan,* zouden willen bevestigen, vernieuwen en bekrachtigen; hebben wij het voorschreve verzoek van *onse getrouwe Burgeren van Nijmegen,* als billijk en met de reden overeenkomstig, genadiglijk inwilligende, en daarenboven in aanmerking neemende de zuiverheid van haar standvastig geloof, en de genegene en getrouwe diensten, door welke sij ons en het heilige Roomsche Rijk trachten te believen,

en in het vervolg noch meerder zullen zoeken te believeu, wanneer sij ondervinden met ruimere gunstbewijzen van onse Majesteit te zijn vereert, met rijp overleg, en naar ingenomen advijs van de Fursten, Graaven, Banner-Heeren, Edelen en andere onses Rijks getrouwe Lheemmannen, uit onse zekere wetenschap, *aan hun, aan hunne nakomelingen, en aan de gemelde Stad Nijmegen alle en iegelijke zodane rechten, vrijheden, gunstbewijzen, gewoonten, voorrechten en giftbrieven, welke sij van de Roomsch-Koningen en Keiseren, onse Voorzaaten roemruchtiger gedagtenisse, hebben verkregen, of aan hun zijn toegestaan geweest, en welke sij genieten, goedgekeurt, vernieuwt, en uit kracht der tegenwoordige brief met de volkomenheid van onse Roomsch-Koninglijke magt bevestigt; willende en bevelende, dat die alle en iegelijke in alle haare deelen, poincten, clausulen en inhoud altoos van kracht en waarde zullen zijn. Daarenboven hun willende voorkomen en verrassen met overvloediger gunst-bewijzen, lasten en beveelen Wij door onse Roomsch-Koninglijke magt en gezag, dat onse voorzeide geliefde en getrouwe Burgen van Nijmegen, ons en het Rijk bijzonderlijk aanklevende, op niemands aanhouden, voor het Gericht van het Koninglijk of Keiserlijk Hof zullen mogen gedagyaart en opgeroepen worden, en dat sij voor den Richter van het Hof-Gericht niet zullen behoeven te recht te staan, ten waare aan de klagende parthije door den Richter en Schepenen van Nijmegen, recht geweigert was geworden. Wijders daar het Furstendom Gelre ten tijde van Keiser SIGISMUNDUS beroemder gedagtenisse, op aanhouden van*

van wijlen *Adolph*, Hertog van Berg, door den Keiserlijken Ban is beswaard, *de Stad Nijmegen alleenlijk uitgezonderd*, willen wij dat de Burgers van Nijmegen, *welke Stad door onze Voorzaaten AAN HET VOORSCHREVE FURSTENDOM IS VERPAND*, wegens omgang en verkeer met andere Geldersche Ingezetenen, niet zullen vallen in den voorschreven Koninglijken en Keiserlijken Ban, mits nochtans die verkeer en omgang geschiede wegens noodzaaklijkheid van de inwooners van Nijmegen, en niet ter bevordering of uit gunst voor de andere in Ban gedaane personen. Voor het overige, gelijk het dikwils gebeurt, dat Kooplieden, of andere in het Furstendom Gelre door boosdoenders van hunne goederen beroofd worden, zullen die van Nijmegen, voor zo verre sij daar toe geen raad, daad, hulp of bijstand verleend hebben, door niemand en op geenerlei wijze mogen bezet, bekomert of gepeint worden.

En zal het overzulks niemand onzer onderzaaten vrijstaan deeze brieven van vernieuwing, bevestiging en bekrachtiging der vrijheden en voorrechten eenigzins te verijdelen, of zich daar tegens door eenigerhande ligtvaardige onderneemingen te verzetten; en indien echter iemand zich verftoutte dit te doen, die zal niet alleen vervallen in de ongenade van ons en van het heilige Rijk, maar ook, boven en behalven de boete, begrepen in haere gunstbrieven, in de breuke van vijftig Mark sijn goud, zo dikwils als daar tegens zal gedaan zijn, zonder eenige kwijtschelding, van welke breuke wij de helfte toewijzen aan onse Koninglijke Schatkist, en

het overige gedeelte ten voordeele van die geene, welke het ongelijk geleden hebben. Deeze tegenwoordige brief is bevestigd door de bestempeling van het zegel onser Majesteit. Gegeeven te Frankfort in den jaare onzes Heeren 1442, den elfde dag van de maand Augustus, en in het derde jaar van onze regeringe.

Brief van Richter, Schepenen, Raad en verdere Burgers des Koninglijken Stoels tot Aken, gegeven den 10 Januarii 1314, waar by aan de Stad Nijmegen overzenden den inhoud van eenige privilegien, door de Keiseren en Roomsch-Koningen aan hun verleend.

U niverfis, ad quos praesentes (1) litterae perveniunt; Nos *Judices, Scabini, Consulatus, Civium Magistratus ceterique cives* Regalis sedis Aquensis notum facimus, quod AQUISGRANUM, ubi primo Romanorum Reges initi-antur et coronantur, omnes primarias Civitates post ROMAM dignitate et honorum praerogativa antecellit, sicut evidentur hoc colligitur ex privilegiis Divae memoriae Imperatorum et Regum Romanorum, eundemque locum et omnes inhabitantes regalis defensionis et privilegiis libertatis et bonarum consuetudinum confirmatione munitium turribus atque muro solidis, *ut non solum Clerici et Laici hujus loci indigenae, verum omnes incolae et advenae in Civitate Aquensi inhabitare volentes,*

(1) In 't Leger-Boek *Fol.* 40.

praesentes et futuri, sub tuta et libera lege ab omni servili conditione sibi vitam agant, ac omnes pariter ex avis et atavis ad Civitatem Aquensem pertinentes, licet alibi moram facientes, ab hac lege a nullo Romanorum Imperatore vel Rege, nec ab aliquo machinatore, legumque subvertore infringantur; neque de manu Regis vel Imperatoris alicui personae nobili vel ignobili in beneficium tradantur, nec Civitas Aquensis, nec aliquid ei attinens alicui hominum valeat occupari; suas etiam negotiationes per omne Romanum Imperium ab omni exactione theolonei, pedagei, carradiae, vectigalis, seu quocunque nomine vocetur sibi et absque omni impedimento libere exercent.

Nullus etiam Judex ab aliquo Romanorum Imperatore vel Rege Aquis constitutus talliam vel precariam in Cives Aquenses faciat, nec eos ad aliquid dandum Imperatori vel Regi compellat; nisi quantum Cives Aquenses de sua bona voluntate facere volunt: Injustam etiam et illicitam consuetudinem, per quam Judices solebant quoque a venditoribus panis et cerevisiae indebitum accipere; in gravamen totae Civitatis Aquensis, Romanorum Imperatores et Reges penitus amoverunt; renovaverunt etiam nobis et confirmarunt, ut nulli Cives Aquenses ad aliquod servitium ulterius progredi compellantur, quam ut ipso die, quo clara luce de domibus suis exierint, cum splendore solis redire possint.

Inhibuerunt etiam Romanorum Imperatores ac Reges, ne aliquis Judex Aquensis in gravamen alicuius Civis Aquensis procedat, (2)

nisi

(2) In het Leger-Boek vindt men bijgevoegd; dat na
Stat

nisi praevia ei dictaverit sententia Aquensium Scabinorum, ut in nullo Civium Aquensium libertas aliquatenus mutiletur.

Pro sincera etiam dilectione, quam ad Cives Aquenses Romanorum Imperatores et Reges habuisse noscuntur, Imperiali ac Regali sanxerunt Edicto, ut nullus Dux, nullus marchio, nullus Comes, nulla denique persona, alta vel humilis, ecclesiastica vel mundana, Cives Aquenses ausu temerario inquietare, molestare seu perturbare praesumat, quod qui praesumfit indignacionem Romanorum Imperatorum et Regum se noverit incursum, et centum libras auri optimi per poenam compositurum, medietatem Curiae Imperatorum vel Regum Romanorum, et reliquam medietatem passis injuriam applicandam. sanxerunt etiam Romanorum Imperatores et Reges ac statuerunt, ut Cives Aquenses inter se de bonis suis ab alio quocunque modo colligere valeant, unde se et Civitatem Aquensem muniant ad honorem Imperii, et profectum ad hoc faciendum vel obtinendum civium Aquensium reliquerunt arbitrio, prout ipsis honori et Magnificentiae Imperiali vel Regali et civium Aquensium utilitatem videbitur expedire, et quodcunque sic de bonis suis Cives Aquenses inter se aut alio quocunque modo collegerunt, vel de omnibus proven-

Stat-Rechten en gewoonte van Nijmegen geen Heer of Richter eenigen Burger of Ingeseten tot Nijmegen aantasten of sijn hand daar aen slaan en sal, mer hij sal sijn setten tot vondenisse der Scepen en sijn soelen oick geen wisheit doen.

Sanderus de Redinchaven noster conscabinus propter dubium praedicti missus ad scabinos Aquenses nobis istud reportavit ab eisdem, in ultima septimana mensis Maji anno MCCCXVIIIo.

ventibus Civitatis Aquensis pervenit, nunquam aliquid ad usum alicuius Romanorum Imperatoris vel Regis seu cujuslibet alicujus hominis convertatur, sed communibus utilitatibus aliisque munitionibus et agendis Civitatis est deputatum. Dederunt etiam auctoritatem Civibus Aquensibus Imperatores et Reges Romanorum ut inter se constitutiones novas et utiles constituere valeant, et eas, dum volumus, revocare; Et ad majorem certitudinem praesentium sigillum regalis sedis Aquensis ad causas his litteris duximus apponendum. Datum in castris circumcisionis Domini, Anno ejusdem M^o. CCC^o. quarto decimo.

Vertaaling.

Allen den geenen, aan welken dese brief komen zal, doen Wij *Richter, Schepenen, Raad en overige Borgeren des Koninglijken Stoels van Aken* weeten; Dat **AKEN**, alwaar de Roomsche Koningen het eerste ingehuldigt en gekroont worden, alle voornaame Steden, *Rome* uitgezondert, voorgaat in luister en hooge waardigheden, gelijk dit duidelijk kan vernomen worden uit de voorrechten door de Keiseringen en Koningen hoogstzaliger gedagtenisse aan dezelve gegeven, en welke Stad benevens alle derzelver Inwooners de Keiseringen en Koningen hebben voorzien met privilegien van bescherming, van vrijheid, en van goede gewoonten, als met sterke torens en muuren, zodanig, dat niet alleen *Geestelijke en Waereltlijke Personen, inboorlingen van die plaats, maar ook alle andere genegen zijnde binnen de Stad Aken* zich met de woon neder te

zet-

zetten, tegenwoordige en toekomstige, onder de vrije bescherming van de Wetten vrij van alle eigenschap haar leven leiden mogen: Ende voorts alle, van Ouders en Voorouders van Aken herkomstig, of schoon zich elders ophoudende, zullen van die voorrechten van geen der Keifers of Koningen, of van iemand anders, mogen verstoken worden, en nimmer zullen zij door den Keiser of Roomsche-Koning aan iemand, hij zij Edel, of onedel, mogen overgegeeven worden: Ook mag de Stad Aken, noch iets, 't geen de Stad toebehoort, van iemand bezet of bekommert worden.

De Burgeren van Aken mogen alle Koopmanschappen door het geheele Roomsche Rijk, vrij van alle Schattingen, van Tollen, van Weggelden, van ongelden, hoe die ook genoemd mogen zijn, zonder eenige verhindering vrij verhandelen.

Ook so zal geen Richter, die van den Keiser of Roomsche-Koning aangesteld is, te Aken schattingen vorderen, of bede doen, noch de Borgeren en Ingesetenen noodzaaken om iets te geeven aan den Keiser of den Koning, dan voor zo verre die Borgeren van Aken met haren vrijen wille zulks geliefden te doen: Ook die onrechte en ongeoorloofde gewoonte, volgens welke de Richters gewoon waren van de geene, die brood en bier verkogten, iets te neemen, tot beswaar van de geheele Stad van Aken, hebben de Keiseren en Roomsche-Koningen albereits afgesteld en vernietigd.

Voorts hebben de Keiseren goedgevonden te vernieuwen en te bevestigen, dat geen Borger van Aken gehouden zal zijn buiten de Stad verder dienst te doen, dan also dat hij

op

op die zelve dag, waar op hij is uitgegaan, bij volle Zonneschijn kan te rug komen.

De Keiseren en Roomsche-Koningen hebben ook geboden, *dat geen Richter te Aken tot beswaar van eenig Borger iets zal ondernemen, zonder voorgaande vonnis van Schepenen van Aken, op dat de vrijheid der Borgeren van Aken in geenen deele vermindert worde.*

Uit genegenheid, die de Keiseren en Koningen voor de Stad Aken gehad hebben, hebben zij bij haare Placaten vastgesteld, en geboden, dat geen Hertog, Markgraaf, of eenig ander persoon, hoog of laag, geestelijk, of waereltlijk, den Borgeren van Aken, door een stout bestaan zich mag vermeeten te ontruften, te moeijen, of te stooren; en die zulks mogt onderstaan, zal zijn vervallen in de hoogste ongenade der Keiseren en Roomsche-Koningen, en daarenboven in hondert pond van het fijnste Goud, half voor de Kamer des Roomschen Keisers of Konings, en de andere helfte voor den geenen, die het ongelijk of onrecht heeft geleden.

Ook hebben de Keiseren en Roomsche-Koningen vastgesteld, *dat de Borgeren van Aken onder zich van hunne goederen en andere mogen heffen, waar uit sij zich en de Stad Aken bevestigen en versterken tot eere des Rijks, zo en als het hun goeddunken zal ter eere van de Keiserlijke en Koninglijke grootheid en luister, en tot nootdrift en nuttigheid der Borgeren zelfs: En wat alzo die Borgeren van Aken onder zich van haare goederen, of in eenigerhande maniere zullen verzameld hebben, of 't geen komt van de gemeene inkomsten der Stad Aken, daar van zal nimmermeer iets*

iets gekort worden tot behoef van den Keiser of Roomsch-Koning, of van eenig ander Mensch; maar dat zal men alles richten en schikken tot gemeen behoef, en tot bewaringe der Stad.

Noch hebben de Keisers en Roomsch-Koningen aan de Borgers van Aken macht gegeven, om onder haar nieuwe instellingen en wetten te mogen maken, en dezelve, wanneer zij willen, wederom te herroepen.

En tot meerder zekerheid dezer dingen en zaaken voorschreven hebben wij het Zegel des Koninglijken Stoels tot Aken aan dezen brief doen hangen.

Gegeven den 10 Januarii 1314.

Brief van Keiser CAREL den IV, gegeven te Nurenberg den 3 December 1355, waar bij de oude voorrechten en vrijheden van de Stad Aken bevestigd en vermeerderd worden.

In nomine sanctae et individuae Trinitatis feliciter (1) Amen.

KAROLUS Quartus divina favente clementia Romanorum Imperator semper Augustus et Bo-

(1) De Privilegien, in deeze brief verleend, zijn door Keiser FREDRIK den III den 21 Junii 1442 vermeerderd, en aan de stad Nijmegen den 11 Augustus daaraanvolgende meede geconcedeert, houdende het voorrecht om *na goedvinden wetten te mogen maaken en te verbreeken: Munt te slaan en den prijs der gelds te stellen: op de landen, onder hun gebied gelegen, ongelden en allerlei schattingen te mogen leggen, en afzetten: Volkomen vrijdom*

Bohemiae Rex. Ad perpetuam rei memoriam. Imperialem decet sublimitatem paci et quieti omnium intendere, et sua unicuique jura in statu solido conservare. Unde sicut aequitas justitiae, et Imperii auctoritas nos admonent, quieti et tranquillitati fidelium nostrorum et justitiae toto nisu volumus providere. Et quoniam *Aquisgranum*, ubi primo Romanorum Reges initiantur et coronantur, omnes provincias et civitates post *Romam* dignitatis et honoris praerogativa praecellit, congruum et rationabile est, ut exemplo Domini et sancti KAROLI aliorumque praedecessorum nostrorum Imperatorum et Regum eundem locum et Regalem sedem Aquensem, et omnes inhabitantes, et ad ipsam Regalem sedem Civitatis Aquensis pertinentes Imperialis ac Regalis defensionis et nostrae clementiae privilegiis, libertatum et bonarum consuetudinum confirmatione quasi muro et turribus muniamus.

Verum quoniam ab humana facilius elabuntur memoria, quae non scripto nec testibus aeternantur; sciant universi praesentes et posterius, quod nos fidelium nostrorum Civium Aquensium justis precibus annuentes omnem justitiam et libertatem, quam gloriosus Praedecess-

van Tollen te water en te lande door het geheele Roomsche Rijk; Vrijheid van geene schattingen te betalen, dan die met eigene bewilliging worden opgelegd: Recht van Schependom, welkers inwooners het gemeene Stadrecht onderworpen zijn; volle macht om de gemeentens aldaar in Erfpacht, als andersins, te mogen uitgeeven en vervreemden; enz. Voorts heeft Keiser RUDOLPH de II op den 20 Oct. 1576 te Regensburg deeze Privilegien, aan Aken door CAREL den IV en FREDERIK den III verleend, met insertie van dezelve, aan de Stad Nijmegen op nieuws bevestigd. Een Vidimus van dit Charter berust in den Blok.

cesfor noster KAROLUS *Magnus* Romanorum Imperator Augustus eis prae caeteris dedit, et omnia, quae Divi Augusti Romanorum Imperatores et Reges nostri Praedecesores eis contulerunt, confirmamus et lege in perpetuum valitura roboramus, scilicet ut *non solum Clerici et Laici hujus Regalis sedis Civitatis Aquesis indigenae, sed et omnes incolae et advenae hanc inhabitare volentes, praesentes et futuri, sub tuta et libera lege* AB OMNI SERVILI CONDITIONE LIBERI vitam agant; *Ac omnes pariter ex Avīs et Atavis ad hanc sedem Regalem Civitatis praedictae pertinentes, licet alibi moram facientes, ab hac lege a nobis nec ab ullo successore nostro, nec ab aliquo machinatore legumque subversore infringantur; NUNQUAM DE MANU REGIS VEL IMPERATORIS ALICUI PERSONAE, NOBILI AUT IGNOBILI, IN BENEFICIUM SEU ALIAS QUOVIS MODO TRADANTUR; Nec ipsa Civitas Regalis sedis Aquesis neque cives ejusdem nec aliquod eis attinens alicui hominum valeat occupari, obligari, infoedari, seu quo modo libet aggravari. Suas etiam negotiationes et mercationes PER OMNE ROMANUM IMPERIUM AB OMNI EXACTIONE SEU REQUISITIONE THEOLONEI, PEDAGII, CARRADIAE, VECTIGALIS, NAVIGHI, VEL QUOCUNQUE NOMINE VOCETUR, LIBERI et ab omni impedimento libere exercent et fruuntur. Nullus etiam Iudex a nobis vel ab aliquo successore nostro constitutus, nostra vel sua auctoritate vel alicuius nostri Regis vel Imperatoris talliam vel precariam seu exactionem in predictos Cives Aqueses seu in aliquos ad eos pertinentes facere presumat; nec eos AD ALIQUID DANDUM REGI VEL IMPERATORI, AUT ALICUI ALTERI COMPELLAT, NISI QUAN-*

QUANTUM IPSI DE SUA BONA VOLUERINT FACERE VOLUNTATE. Renovamus etiam eis et confirmamus districtius inhibentes, *ne aliquis Judex Aquisgrani, vel usquam alibi, a nobis vel ab aliquo alio nostro successore constitutus, vel quaevis alia persona Ecclesiastica vel mundana, alta vel humilis, auctoritate vel jurisdictione nostra, aut alterius cujuscunque, vel quacunque, fungens, in accusatione, actione seu provocatione duelli sive permittat aliquem Civem Aquensem ad Campum, Duellum, seu ad Pacem provocandum, neque in aliquod aliud gravamen alicuius Civis Aquensis seu alterius ad ipsos Cives et Regalem sedem Civitatis Aquensis pertinentes procedat, aut procedi permittat, NISI PROUT EIS DICTAVERIT JUSTA SENTENTIA AQUENSIUM SCABINORUM: Et qui in contrarium fecerit quidcunque, hoc ipso jure sit irritum et inane, ut in nullo Civium Aquensium libertas aliquatenus mutiletur: Caeterum quod ipsi Cives Aquenses maleficos, Vespiliones, homicidas, latrones, raptores, spoliatores, incendiarios ac omnes alios et singulos injuriatores suos et eorum complices et adhaerentes singulariter et singulos in Judicio Regali Aquensi per Judicem pro tempore Judicio seculari ibidem praesidentem, cui super hoc auctoritate Imperiali per praesentem paginam bannum attribuimus et plenam concedimus facultatem, quotiens et quando fuerit opportunum, et dum idem per dictos cives Aquenses seu eorum Magistratum ad id faciendum fuerit requisitus ad Campum seu Duellum valeant et possint judicialiter provocari; et die ac tempore ad hoc consueto et debito expirante, si hujusmodi injuriatores et male-*

B

fici

fici non comparuerint, nec emendam condignam praestaverint, a suis honore, statu et jure patriae profus privari, et *per sententiam Scabinorum Aquensium exleges pronunciari, proscribi et percellari*, prout in talibus ibidem hactenus fieri est consuetum: Ita quod *hujusmodi proscripti et percellati in dicto nostro Judicio Regali Aquensi ipso jure PER TOTUM ROMANUM IMPERIUM AB ORTU SOLIS USQUE AD EJUS OCCASUM, IMMO IN SINGULIS MUNDI PLAGIS SENT ET ERUNT PERPETUIS TEMPORIBUS PROSCRIPTI ET PERCELLATI, EXLEGES PRONUNTIATI, et suis honore, statu et jure patriae privati*, et pro talibus ubilibet habebuntur. Si vero *judex secularis Aquensis* pro tempore existens super hujusmodi provocatione seu proscriptione et percellatione facienda, gratia, prece, pretio, impedimento, odio vel timore aut alio quoque modo *se difficilem redderet, et sese substraheret, quominus hujusmodi malefici et Injuriatores provocari, proscribi seu percellari possent* tempore ad hoc debito et consueto labente, hoc aliquatenus non impediat in praemisfis, nec in aliquo obstabit, quin omni tempore ipsis civibus Aquensibus apto, quamdiu hujusmodi malefici et injuriatores ipsum spolium, maleficia et injuriam retinuerint, et suis usibus veriti non fuerint applicare, et cum emenda condigna tale forefactum et injuriam restaurare, ipsos maleficos et injuriatores provocare et percellare poterunt et debent: Et nihilominus praemisfa effectum debitum sortiuntur, ac si singula tempore debito et consueto rite et legitime forent peracta. Ita etiam quod omnes et singuli cujuscunque status, conditionis, dignitatis seu praero-

rogativae existant, qui ipsos maleficos et injuriatores, aut eorum complices, seu spoliū aut injuriam hujusmodi in suis Castris vel munitionibus tenuerint, seu fovere et tenere non formidaverint, quicumque illi sint, postquam moniti fuerint, una sola vice pro parte Civium Aquensium, si non destiterint infra quindecim dies, dictam monitionem continuo ac immediate subsequentes, tanquam agentes et consentientes seu cooperantes talem injuriam sive maleficium pari poena proscriptionis et iudicio, ut praefertur, cum ipsis maleficis et injuriatoribus proscribentur, percussabuntur, et exleges debent pronunciari, quos et nos in his scriptis proscriptos et exleges a suis honore, statu, et jure patriae privatos et destitutos legitime reputamus et pronunciamus, et ubilibet pro talibus ab omnibus debent reputari ac pronunciari: Mandantes nihilominus per praesentem paginam, districtius injungendo universis et singulis Judicibus et Officiatis a nobis vel a nostris successoribus et a quocunque alio per totum Romanum Imperium usquam constitutis aut constituendis, quod ipsi judicialiter contra hujusmodi maleficos et injuriatores ac eorum complices indilate procedant tanquam contra convictos maleficos et iusta sententia condemnatos, postquam super hoc moniti fuerint seu requisiti pro parte Civium Aquensium suis certis nunciis ad hoc deputatis vel deputandis, aut literis absque expectatione alicujus alterius mandata nobis vel ab aliquo alio obtinendi obtentu gratiae nostri culminis sub privatione ac amissionis poena feodorum et officiorum suorum a nobis et ab Imperio obtentorum quorumcunque.

Ita etiam quod qui hujusmodi proscriptos et percellatos invaserit, seu fortassis occiderit, ubicunque locorum, nullum penitus a quoquam praejudicium, gravamen aut impedimentum patietur in suis corpore sive rebus.

Et quoniam pagamentum frequenter innovatur in terris Dominiorum circumquaque, ex cujus innovatione grave dispendium supervenit civibus et civitati Regalis sedis Aquensis, *damus Civibus Aquensibus auctoritatem et PLENARIAM POTESTATEM STATUENDI PAGAMENTUM IN SUO CONSILIO AQUENSI, PROUT IPSI VIDEBITUR EXPEDIRE AD PROPECTUM CIVITATIS Regalis sedis supradictae.*

Item quia Lombardi commorantes in Civitate Aquensi concedunt pecuniam super pignora ad custodias, *damus Civibus Aquensibus PLENARIAM POTESTATEM STATUENDI ET PONENDI SUPER IPSOS LOMBARDOS, TAM PRAESENTES QUAM FUTUROS, VIGILIAS AC CUSTODIAS AC COMMUNES CIVITATIS REGALIS SEDIS PRAEDICTAE MUNITIONES, ut ipsi Lombardi portent proportionaliter commune onus Civitatis Aquensis, prout expedierit ad propectum et utilitatem Civitatis ejusdem.*

Et quia Civitas Aquensis est oppressa gravi onere debitorum; et pro servanda et firmanda ipsa civitate Regalis sedis Aquensis ad nostrum et Sacri Romani Imperii commodum et honorem sumptus graves et expensae ipsis Civibus incumbunt, prout liquide nobis constat, *damus, permittimus, et concedimus per praesentem paginam ipsis Civibus Aquensibus praesentibus et futuris auctoritatem et PLENARIAM FACULTATEM in subsidium et relevamen hujusmodi sumptuum et expensarum, DANDI IN EMPHITEOSIN, hoc est in jus hereditarium COM-*
MU-

MUNITATES CIVITATIS AQUENSIS QUASCUNQUE; Sic quod ipsi Cives contradictione, offensa seu impedimento cujuscunque personae Ecclesiasticae vel mundanae cujuscunque status, conditionis seu praeeminentiae existat, minime in hoc obstante, de et cum communitatibus suis, tam in buscis, memoribus, pratis, pascuis, aquis, terris, mericis, quam etiam in fundis aliis quibuscunque, quos et quas et quae hactenus possederunt, et etiam ad ipsam Civitatem Regalis sedis ab antiquo pertinebant, et pertinere dinoscuntur, *pro communibus usibus dictae Civitatis Aquensis, tam super terram, quam sub terra, libere disponere, facere et in Emphiteosin dare valeant juxta voluntatem eorum*, prout et in quantum ipsis et civitati Regalis sedis Aquensis noverint expedire: Et cuique vel quibuscunque dantur vel conceduntur, seu datae vel concessae sunt illae communitates Civitatis Aquensis aut species earundem in jure haereditario, aut alias qualitercunque et ubicunque locorum sitae, pro utilitate Civitatis Aquensis facientes, illi et illis est et erit haec res utilis atque firma habenda et possidenda libere et quiete; Et quicquid exinde provenerit, hoc ad communes usus Civitatis Aquensis praedictae totaliter deputamus.

Item statuimus et Imperiali sanximus Edicto, QUOD MEMORATI CIVES NOSTRI AQUENSES, PROUT IN SUO DECREVERINT CONSILIO, CONSTITUTIONES SIBI NECESSARIAS ET UTILES CONSTITUERE VALEANT, ET EAS DUM VOLUERINT REVOCARE: Nec non quod *ipsi de bonis et rebus suis, ac etiam alias de mercibus seu mercationibus et negotiationibus universis*, quibus singuli et universi praesentes et futuri undecun-

que existant in dicta Civitate Aquensi fruuntur, et quas exercent et exercebunt, COLLECTERE INDE VALEANT STEURAS SEU ACCISIAS, unde se et dictam Civitatem Regalis sedis Aquensis MUNIANT, AC ALIOS USUS EIS NECESSARIOS FACIANT; *Et id faciendi vel omittendi EORUM RELINQUIMUS ARBITRIO, prout ipsis, eorum commodo ac necessitati videbitur expedire;* Et quicquid sic de hujusmodi bonis collegerint vel de communibus proventibus Civitatis provenierit, eorum munitionibus ac aliis communibus necessitatibus et agendis IPSIUS CIVITATIS DEPUTAMUS TOTALITER ET OMNINO, nunquam aliquid exinde IN NOSTROS AUT ALICUJUS SUCCESSORIS NOSTRI USUS SEU CUJUSLIBET ALTERIUS HOMINIS CONVERTENDUM.

Caeterum damus, statuimus et gratiose concedimus, quod omnes et singulae villae cum suis juribus et pertinentiis quibuscumque et inhabitatoribus earundem praesentibus et futuris infra bannum militare et jurisdictionem Civitatis Regalis sedis Aquensis sitae et jacentes, ad ipsam Regalem sedem Civitatem et Cives Aquenses ab antiquo spectantes et pertinentes ipsis IN OMNIBUS ET PER OMNIA PERMANEANT UNITI ET ANNEXI, prout fuerunt temporibus retroactis, nec ab eis per nos seu aliquem nostrum successorem aut per inhabitatores earundem villarum praesentes et futuros suo proprio motu vel alias qualitercunque ULLO UNQUAM TEMPORE VALEANT ALIENARI, SEPARARI VLL AVERTI. Et quod inhabitatores earundem villarum PROPORTIONABILITER PORTENT ONUS CIVITATIS Aquensis, Custodias et vigiliis, ac omnes munitiones, prout ipsi Cives Aquenses faciunt supradicti.

Decernimus etiam et sanximus, quod Cives Aquen-

Aquenses univcrsi et finguli NON TENEANTUR IN POSTERUM EXIRE CIVITATEM AQUENSEM ARMATA MANU qualitercunqne acciderit, sed quod ipsi PERMANEANT IN CIVITATE AQUENSI AD CUSTODIENDUM CIVITATEM, et eandem Regalem sedem ab insultibus aemulorum ad honorem Imperii et profectum. Inhibemus etiam, ne aliquis Officiatus, in Civitate Aquensi constitutus, seu etiam aliquis alius Civis Aquensis exeat Civitatem Aquensem armata manu in adiutorium alicujus, de qua re Civitati Aquensi possent evenire dispendium et gravamen: Et quicumque fecerit in contrarium, ille maneat extra Civitatem Aquensem, donec discordia in melius reformetur. Et quod JUDEX SEU OFFICIATUS AQUENSIS, PRAESENS AUT FUTURUS, NON POTERIT NEC DEBEBIT per se aut per personas interpositas, aut alias qualitercunqne ALIQUEM CIVEM AQUENSEM, EX NUNC ET IN FUTURUM CAPERE IMPETERE SEU INVADERE IN SUIS CORPORE SIVE REBUS, NISI PROUT DICTAVERIT IUSTA SENTENTIA SCABINORUM AQUENSIUM, vel saltem forma Constitutionum ipsorum Civium et Civitatis Aquensis supra dictae.

(2) Renovamus insuper, damus et confirmamus ipsis Civibus Aquensibus nostris dilectis
fi-

(2) Keiser Fredrik de III heeft in sijn Handvest, gecgeeven te Aken den 21 Junii 1442, het navolgende gevoegd. Adjicimus etiam et Edicto Regali decernimus de munificentia gratiae singularis, quod *Cives et Civitas Aquensis communiter vel divisim et eorum bona* pro nobis et succesforibus nostris, ac Imperio sacro nullo unquam tempore *per quamcunqne seu quascunqne personam vel personas* IMPIGNORARI VEL IMPIGNORATIONIBUS OCCUPARI VEL MOLESTARI debeant ullo modo.

Quodque nemo cujuscunqne conditionis, status dignitatis seu praeceminentiae sit, *ab ipsis civibus et Civitate*

fidelibus, de dono gratiae specialis omnia et
singula, ipsorum jura, Privilegia, libertates,
gra-

*Aquensi et de ipsorum bonis et rebus, per terras seu per
aquis, ALIQUID NOVUM ET IPSIS CIVIBUS AQUENSIBUS
ALIAS INCONSUEtum THEOLONIUM exigere debeant vel
recipere, seu etiam quomodolibet postulare.*

Caeterum cum ipsa Civitas Aquisgrani sedes Regni
trans Alpes existat, a Sancto KAROLO Magno Romanorum
Imperatore *Caput omnium civitatum et Provincia-
rum Galliae* instituta dignum arbitramur; ut ipsa speci-
alibus decoretur praerogativis, et ideo gratiam ipsis Ci-
vibus ejusdem Civitatis Aqensis per nostros praedecessores
divae memoriae Romanorum Imperatores et Reges
factam et concessam, videlicet, *quod ipsi Cives Aquen-
ses communiter vel divisim et eorum bona pro quacunque
causa seu causis extra Civitatem Aquensem praedictam
coram nobis vel Judicio Curiae nostrae Regalis, aut suc-
cessorum nostrorum aut quibuscunque aliis Judicibus et
Judiciis, ex nunc et ultra AD INSTANTIAM CUIUSCUNQUE
NON DEBEANT CITARI VEL EVOCARI*, approbamus et auc-
toritate Regia confirmamus ac de novo per praesentes
concedimus gratiose, decernentes expresse et volentes,
quod in casu quo ipsi Cives Aquenses communiter
vel divisim pro quibuscunque causis et querimoniis coram
nobis aut judicio nostrae Curiae Regalis, successorum
nostrorum, seu aliis judiciis quibuscunque nomi-
nibus censentur citati et occupati fuerint, quod ex tunc
nos et successores nostri et Judex Curiae Regalis et alii
Judices Judiciorum quoruncunque, qui pro tempore
fuerint praetextu hujusmodi Citationum et querimoni-
arum contra cives et Civitatem Aquensem praedictos
communiter vel divisim judicialiter non debeamus proce-
dere, nec alii judices quicumque sint seu fuerint contra
eos ullatenus procedant neque contra praesentem gratiam
procedere debeant quomodolibet vel praesumant; Sed
*Actores et eorundem Civium adversarios ad Judicium Ci-
vitatís Aquensis praedictae REMITTERE, at ibidem coram
Judice et Scabinis ejusdem Civitatis Aquensis pro causa
seu causis recipiant justitiae complementum, nisi ipsis Ac-
toribus coram Jndice, Scabinis et Judicio Aquensi fuerit
JUSTITIA DENEGATA.*

Insuper quia praedicta Civitas Aquensis in finibus sacri
Romani Imperii existit situata, et quam pluribus Domi-
nis,

gratias, donationes, consuetudines et possessiones a Divis Romanorum Imperatoribus et Re-

nis, Dominiis ac territoriis circumdata propter quod dictis nostris Civibus ac eorum subditis necessarium esse dinoscitur se erga eosdem dominos et dominia eorundem in omni mansuetudine et benevolentia favorabiliter exhibere, ut ipsi ad eos transire, et inter illos libere et pacifice conversari, nec non communionem cum quibuscunque personis in locis inhabitationum earundem habere, suasque negotiationes valeant exercere; hinc est, quod gratiose concedimus dictis Civibus et Civitati Aquisiensi de nostrae potestatis plenitudine Regalis eisdem indulgendo, *quod ipsi Cives communionem et negotiationes suas supratactas habeant et exerceant cum personis praelibatis; et quod iidem Cives nulli hominum cujuscunque Status, dignitatis, aut praecminentiae fuerit, ratione et occasione Banni et ejusdem aggravationis seu subbannitionis nostrae Curiae, successorumque nostrorum, aut aliarum Judiciorum qualitercunque nominatorum ASSISTENTIAM SEU SUBSIDIUM FACERE DEBEANT SEU TENEANTUR.*

Praeterea praefatis Civibus concedimus et benignius indulgemus eadem autoritate per praesentes, quod si quae personae cujuscunque forent dignitatis in dictis banno et subbannitione Banni denunciatae intra dictam Civitatem Aquensem venirent, suas causas et negotia inibi directurae et facientes, quod easdem personas dictae nostrae Civitatis Cives LIBERE ET IMPUNE RECIPERE, TENERE ET HOSPITARI, AC CUM EISDEM COMMUNIONEM HABERE, NEC NON NEGOTIATIONES SUAS EXERCERE POSSINT, et valeant, et quod propterea iidem nostri Cives Aquenses nostram et successorum nostrorum Romanorum Imperatorum et Regum seu Imperii indignationem, etiam poenam aliquam contra receptores talium et communicantes cum illis promulgatam seu promulgandam non incurrant, nec a nobis aut eisdem nostris successoribus seu iudice Curiae nostrae, seu quibuscunque iudicibus aliis aut etiam Actoribus et conquerentibus ea parte ulatenus impetiantur, damnificentur, inquietentur seu quomodolibet molestentur. Volumus tamen quod ipsi Burgimagistri, scabini et Consules ejusdem nostrae Civitatis, dum desuper per Actores seu eorum nomine fuerint requisiti, dictis bannitis et subbannitis tempore requisitionis

Regibus nostris Praedecesforibus ipsis concessa et concessas, facta et factas praesentis scripti patrocinio inperpetuum valituro. (3)
Et si quis nostrorum Praedecesforum Romano-

no-

nis hujusmodi in ipsa Civitate repertis intimare debebunt, quod ipsi infra octo dies ex tunc et immediate sequentes cum eorum personis et rebus dictam excant Civitatem. Quod si banniti facere non curaverint, et ibidem in Civitate ultra hujusmodi octo dies permanerint, Actoribus ad hoc instantibus justitia ministretur. Sanximus insuper et Edicto Regali statuimus, quod in casu quo quispiam Cives Aquenses communiter vel divisim in ipsorum corporibus sive rebus impediret, invaderet aut arrestaret violenter et de facto, non contentus de ipsorum et Civitatis Aquensis sententia scabinali, quam ipsi dandam et exequendam eidem exhiberent Actori Invasori, aut Arrestatori, quod ex tunc omnia bona Actoris, Invasoris et Arrestatoris hujusmodi debeant ad suum ordinarium Dominum, sub quo fuerit residens, nostro et Imperii nomine immediate devolvi; ea de causa, ut idem suus Dominus, dum et quotiens per Cives nostros Aquenses requisitus fuerit ad rectificandum et corripendum Actorem, Invasorem aut Arrestatorem praesatum, ipsis Civibus nostris adfistere velit et debeat viis et remediis oportunis.

(3) In het Handvest van Keiser Fredrik de III is verder gevoegd: Adjiciendo ex certa nostra scientia, quod hujusmodi jura, privilegia et literas Civium et Civitatis nostrae Regalis sedis Aquensis et omnia in iis contenta non debeamus ullo unquam tempore revocare, nec debent a nostris succesforibus quovis modo revocari, sed praesentis scripti patrocinio debent inperpetuum perdurare. Unde etiam nos expresse volumus et seriose committimus praedictae Civitati nostrae Regalis sedis Aquensis, et ejusdem nostris Civibus praedictis vigore praesentium nostrarum litterarum et Privilegii, ut ipsi nostri Cives in eadem Civitate nostrae Regalis sedis Aquensis concorditer et unanimiter ad invicem permaneant, nostras Civitatem et Regalem sedem praedictas ac ipsarum jura, privilegia et indulta a quibuscunque necessitatibus, injuriis, violentiis et insultibus ad honorem et utilitatem sacri Romani Imperii defendendo; quemadmodum etiam ipsis a nobis et a recolendae memoriae Divis Romanorum Imperatoribus et Regibus seriose commissum est, et a nobis confirmatum.

norum Imperatorum vel Regum, aut si quis alter dedit vel concessit, dedimus vel concessimus, cuique seu aliquibus aliquas literas vel Privilegia in contrarium istis, et contra tenorem praesentis paginae, quavis specie, aut quacunq; verborum forma scriptas aut vallatas propter importunitatem petentium, has et haec specialiter et penitus infirmamus et revocamus, et eas ac ea nullam volumus, et mandamus habere roboris firmitatem, etiam si de ipsis literis et privilegiis, sic ut praefertur, fortassis in contrarium concessis seu indultis specialem de verbo ad verbum in huiusmodi revocatione seu infirmatione oporteret fieri mentionem, propter bonum pacis, honorem Imperii, ac profectum civium et Civitatis Regalis sedis Aquensis. Pro sincera quoque dilectione, quam ad ipsos Cives et Regalem sedem Aquensem nostri Praedecessores habuisse noscuntur, et utique nos habemus ipsorum nostrorum Civium Aquensium justis petitionibus ac precibus favorabiliter annuentes praesens privilegium de Imperiali praeeminentiae gratia eis non solum duximus confirmandum, sed potius indulgendum, statuentes nihilominus et Imperiali specialiter anxientes edicto, ut nullus Dux, nullus Marchio, nullus Comes, nulla denique persona alta vel humilis, ecclesiastica vel mundana Universitatem praedictam seu ipsos Cives Aquenses contra praesentis nostri Privilegii tenorem ausu temerario inquietare, molestare, aut perturbare praesumat. Quod qui praesumpserit, indignationem nostrae Celsitudinis et poenam trecentarum librarum auri puri optimi, quarum tertiam partem Camerae nostrae,

re-

reliquas vero duas partes passis injuriam applicari volumus et mandamus, se noverit incurfurum.

. Ita quod ipsi Cives Aquenses hujusmodi paenam, ut praefertur, competentem, poterunt et debebunt divertere et applicare ad manus cujuscunque judicis seu hominis Ecclesiastici aut secularis eis apti in toto vel in parte ad refrenandum rebelles et praemisforum infractores, quotiescunque eis placuerit et fuerit oportunum. Et cuicunque seu quibuscunque hujusmodi poenam dare decreverint, illi et illis conferimus per presentem paginam auctoritatem plenariam hujusmodi rebelles et infractores invadendi, impetendi, perturbandi et eis nocendi in suis corporibus atque rebus, ubicunque locorum ipsi aut bona sua reperti fuerint usque ad integram et completam assecutionem poenae praedictae ipsis datae per dictos cives absque offenso, impedimento, seu contradictione iudicis seu hominis cujuscunque.

Signum Serenissimi Principis et Dni Domini KAROLI *Quarti* Romanorum Imperatoris invictissimi et gloriosissimi Boemiae Regis.

(4) Testes hujus rei sunt illustres *Rupertus senior Comes Palatinus Reni*, et *Dux Bavariae*,

(4) Het Handvest van Fredrik de III is gegeven: Praesentibus Reverendo, Illustri, Venerabilibus, Magnificis et Nobilibus nostris et Imperii Sacri Principibus Electoribus, Optimatibus fidelibusque dilectis *Jacobo* Archiepiscopo Trevirensi, sacri Romani Imperii per Galliam et Regnum Arelatense Archicancellario, *Friderico* Marchione Brandenburgensi nostro et dicti Imperii Sacri Archicamerario, *Friderico* Ratisbonensi et *Johanne* Gurensi Ecclesiarum Episcopis, *Henrico de Schwartzburg*,
Do-

riae, Sacri Imperii Achidapifer, *Ludovicus*, dictus *Romanus*, *Marchio Brandenburgensis*, ejusdem Imperii Archicamerarius. Ac venerabilis *Lupoldus* Bambergenfis, *Johannes* Argentinenfis, *Gerardus* Spirenfis, *Fredericus* Ratisponenfis et *Henricus* Lubecenfis Epifcopi; et illuftrés *Fredericus* *Marchio Misnenfis*, *Rudolphus* junior *Saxonicus*, *Rupertus* junior *Comes Palatinus Reni*, et *Dux Bavariae*, *Johannes* *Oppaviae et Ratibor*, *Bolko* Falckenburgenfis et *Bolko* Opulienfis *Duces*; Nec non fpectabiles *Johannes* *Nurenburgenfis* et *Burchardus* *Magdeburgenfis* *Burggravi*, *Ludovicus* *de Otingen*, *Ebirhardus* et *Ulricus* *de Wirtenberg*, *Ulricus* junior *de Helffenstein* et *Henricus* *de Swartzburg* *Comites* aliorumque *Nobilium* multitudo.

Præfentium fub Bulla aurea typario noftrae *Majeftatis* impreffa *teftimonio* literarum. Datum in *Nurenberg* Anno Domini millefimo trecentefimo quinquagefimo quinto, viii *Indictione*, iii *Noñ. Decembris*, *Regnorum* noftrorum Anno decimo, *Imperii* vero primo.

Brief

Domino de *Arnstein*, en *Sundershaufen*, *Henrico* de *Montfort*, ac *Bernhardo* de *Schaunberg* *Comitibus*, *Caspere* Domino *Novicaftri*, terrarum *Egriae* et *Cuprits* *Burggravio*, *Joanne* de *Neitberg*, *Jacobo* *Truchfes* de *Waldburg*, atque *Georgio* *Fuchs* *Curiae* noftrae *Marescallo*, *Militibus*, pluribusque aliis *fide dignis*. *Præfentium* fub noftrae *Majeftatis* *figillo* *teftimonio* literarum. Datum *Aquisgrani* anno millefimo quadringentefimo quadregefimo fecundo, *Indictione* quinta, die vicefima prima *menfis Junii*, *Regni* vero noftri anno tertio.

Brief van Keiser CAREL de V, gegeven te Spiers den 22 April 1544, waar bij hij confirmeert het Privilegie de non evocando door HENRIK, Roomsch-Koning, aan die van den Lande van Gelre verleend, met bevestiging der Voorrechten door voorgaande Keisere en Roomsch-Koningen toegestaan, en belofte van de Landen van Gelre en Zutphen nimmer van den anderen te zullen scheiden.

Wir KARLL der sunfft von Goids gnaden Romischer Kaijser zu allen zeijten Merer des Reichs, Konig zu Germanien, zu Castilien, Arragon, Leon, von der Sicilien, Hierusalem, Hungarn, Dalmatien, Croatien, Navarre, Granaten, Toleten, Valents, Galicien, Maijorica, Hispalis, Sardinien, Cordaba, Corfica, Murcien, Giionnis, Algarbien, Algothiron, Gibraltar, der Canarischen und Indiainschen Insulen, und der Terre firme, des Oceainschen Mers, en Ertshertzoghe zu Oisterreich, Hertzogh zu Burgundie, zu Lothrich, zu Brabant, zu Steijer, zu Kernten, zu Krain, zu Limpurgh, zu Lutzenburch, zu Geldern, zu Calabrien, zu Athon, zu Neopatrien und Wetttenberch, &c. Greve zu Habsburg, zu Flandren, in Tijroll, zu Görtz, zu Barcinon, zu Artois, zu Burgundie, Palsgrave zu Hennegou, zu Hollandt, zu Zeelandt, zu Phirdt, zu Kiburg, zu Namur, zu Rosfilion, zu Ceritania und zu Zutphen, Landtgrave in Elfas, Marcgrave zu Burgau, zu Oriftein, zu Gonam, und des heiligen Romischen Reichs Furst zu Schwaben, Cathalonia, Auftria, Heere in Freijslandt,

landt, auff der Windischer Marck, zu Portenau, zu Biscaija, zu Molijn, zu Salms, zu Tripoli, und Mechelen, Bekennen offentlig mit diesen brieve und thuen kundt allermenthlich; Als wir hier vor im monat September des nechtsverschinen drie und viertichsten jaers der minderen jaerzall in einnerungh unsers Furstenthumbs Geldern und Gravffschafft Zutphen den Edelen Erfamen unsern aendechtigen und getruwen lieben den *Bannerhern, Ritterschafft und gemeijnen Stetten und underthanen ijetsgemeltes unsers Furstenthumbs Geldern und Graveschafft Zutphen* under anderen gnediglich bewillicht, und zugefacht, das Wijr als Romischer Kaijser inen, und gedachten unsern Furstenthumbs Geldern und Graveschafft Zutphen, alle und ijdre ire privilegien, freijhaiten, und gerechtichkajten, soe den gedachten unser Furstenthumb Geldern und Graveschafft Zutphen, van unsern Furfaren am Reiche, Romischen Kaijsern und Konijngen gegeben, und sunderlich die freihait, soe weijlandt Konijng HANRICH, unser surfaer loblicher gedachtenijfen dein gedachten Furstenthumb und desselben underfasfn gegeben hatt, und van wortt zu wortt also lauther.

Nos HENRICUS Dei gratia Romanorum Rex semper Augustus ad universorum sacri Romani imperii notitiam volumus pervenire, quod nos instantivis precibus Spectabilis viri Reinaldi Comitiss Gelriae consanguinei et fidelis nostri dilecti gratulabundus annuentes hominibus in sua terra et oppidis constitutis, hanc gratiam de benignitate Regia duximus faciendam, QUOD AD NULLIUS INSTANTIAM AD JUDICIUM CURIAE NOSTRAE DEBEANT EVOCARI, NEC CORAM JUDICIO
EJUS-

EJUSDEM CURIAE NOSTRAE STARE JURI, nisi conquerentibus per eundem Comitem vel per suos iudices iustitia fuerit denegata. Harum testimonio literarum nostrae Majestatis munimine signatarum. Datum Spirae Nonas Septembris anno Domini millesimo trecentesimo decimo; regni vero nostri anno secundo.

Confirmiren, bestetten, und becrefftigen wollen inhalt aines vertrachs und verscribungh, daer uber auffgericht, und uns ijetzo dieselben *Banerhern, Ritterschafft, und Stetten unsers Furstenthumbs Geldren und Graveschafft Zutphen* demutiglich angeruffen und gepeten, das Wijr inen uber solch unfer bewijlligung brieffllich urkhund mijt so dailenn, auch inen alle ungnad und misbrauch, daer in sij vormales aus unverstandt gegen uns, und den hailigen Reiche gefallen, und komen weren, gnedichlich nach zu lasen, zu remittiren, und zu verzeihen geruchten; Haben Wijr argeschen solich ir demuthig bethe, und gehoirsame crzaigung, auch die getreuwen wijllighen dienenste, die sij uns hinfuran zu thuen sich ondertheniglich erpieten, und woll thuen mogen und sollen und daerumb aus den oberzelten und andern redlichen ursachen, und zu volzeichnung obberurts verdraghs mijt wolbedachten muethe, gueten zeitlichen Rathe, und rechten wissen, gedachten *Banerhern, Ritterschafft, Stetten, Underthanen, Gaistlichen und Werltlichen, und gemajner Lantschafft berurtes unsers Furstenthumbs Geldern und Graveschafft Zutphen*, da mit sij bij uns und den heiligen Reiche, und obberurten unsers Furstenthumbs Geldern und Graveschafft Zutphen, und iren Privilegien, freihaiten, und ge-

gerechtigkeiten beleiben, und erhalten werden, alle die selben und ire privilegien, freihaiten, und gerechtichkeiten, die ir vorderen von unsern Vorfaren Romischen Kaiferen und Konigen, auch Hertzogen zu Geldern und Graven zu Zutphen redlich erworben, und loblich herbracht haben; und insonderheit den obbescriben weijlend Koning HAINRICHS freijhait brieve, in allen punten, clausulen, artikelen, inhaltungen, mainungen und begreifungen gnediglich confirmijert, besteltt und bekrefftight, auch inen alle ungnad und misbrauch, daer in sij aus vorgangnen unverständt gegen uns und den hailigen Reiche gefallen sein mochten, gnediglich remittiert und nachgelassen; und sij in unser des heiligen Reichs, und unser Furstlich gnad, und huld widerumb auffgenommen und empfangen, confirmiren, bestetten, becrefftigen, remittiren, nachlassen, annemen, emphahen und thuen, das alles hiemit von Romischer Kaijserlicher und Furstlicher macht, wissentlich und in crafft ditz brijves, maijnen, setzen, und willen, das obberurte Privilegien, freijhaiten, brieve und gerechtichkeiten in allen iren punten, clausulen, inhaltungen, maijnungen und begreifungen crestich und mechtich sijn, stat und vest gehalten und voltzogen werden, und die obgedachten *Banerhern, Ritterschafft, Stette, Underthanen, und gemaine Lantschafft unsern Furstenthumbs Geldern und Graveschafft Zutphen* gern bijgelych da beij bleiben, und sich dero an allen eijnden freijen, gebrauchen und geniesfen sollen und mogen, van allermenichlich unverhindert: Doch sonst dem hailigen Reiche, und uns an unser Kaijserlichen

chen und Fürstlichen Overkait und gerechtichkeit onvergrieffenlich und unschedlich. Mijt urkunt ditz brieves besigelt mit unsern Kayserlichen anhangenden insigell. Geben in unser und des Reichs Stat Spijer am zwen und zwaintigsten tag des monats Aprilis nach Christfi gepurde fonffzehen hundert und vijer und vijertichsten, unsers Keijserthumbs im vier und zwaintichsten, und unsern Reijche im neuen zwaintichsten Jarn.

eigenhandig ondertekend (1) CARLOS
op de vouwe stont. Ad mandatum Sereniss:
 Domini Imperatoris et Gelriae Ducis.

get: G. Obernburger.

(1) Deeze Brief met een groot uithangend zegel in rood wasch berust in den Blok. Men vindt in het Leger-Boek *Fol.* 92 (121) een affchrift, den 11 Septemb. 1560 met het oorspronglyke vergeleken.

Brief van REINOLD, oudste Zoon van Graaf Reinold den I, waar bij hij verklaart met eede gezworeen te hebben de Privilegien der Burgeren van Nijmegen te zullen handhaven.

NOS REYNALDUS (I) Senior filius spectabilis viri Domini nostri dilecti *Reinaldi* Comitis Gelrensis universis, quibus praefens scriptum exhibitum fuerit, notum facimus, attestantes, nos sancto sacramento jurasse, quod debemus *scabinos Consules et universos nostros dilectos cives Niunagenses in omnibus suis juri- bus conservare*. Praefens scriptum sigillo nostro munitum. Datum in vigilia omnium sanctorum anno Domini millesimo CCCº et decimo

Vertaaling.

Wij REINALD, oudste Zoon van den hoog-
aanzienlijken Heere, onsen geliefden Heere
Rei-

(1) *Reinold*, die zedert geworden is *Graaf*, en naderhand *eerste Hertog* van Gelre, onder den naam van *Reinold den II*, voerde in de opene brieven den naam van *Senior filius spectabilis viri Domini Reinaldi Comitis Gelrensis*, of van *oldste Soone des Greven van Gelre*, na dat hij zijn Vader *Reinold den I*, welke door die van Nijmegen in den jaare 1316 van den gedaanen eed reeds was ontslagen, in den jaare 1318 hadde gevangen genomen, en op het slot Montfoort vastgezet.

Men vindt in den Blok, behalven deezzen, noch twee vergaane en onleesbaare brieven van *Reinold*, Grave van Gelre, van welken eene gegeeven is in *vigilia beati Petri ad vincula* 1319, en waar van den inhoud is te zien bij *Smetius in Oppid. Batav. cap. VII. pag. 79.*

Reinold Grave van Gelre, doen kond allen erde eenen iegelyk, aan welken deze tegenswoordige brief zal vertoont worden, betuigende, dat wij op het heilige Sacrament gezworeen hebben *Schepenen, Raaden en onse beminde Burgeren van Nijmegen*, te zullen houden en handhaven in alle haere rechten en gerechtigheden. In oirconde der waarheid is deeze tegenswoordige Brief met ons zegel voorzien. Gegeeven op allerheiligen avond in den Jaare onzes Heeren duizend drie honderd en tien.

Brief van Hertog REINOLD den III, waar bij hij verklaart ten heiligen gezworeen te hebben sijne beminde Burgeren van Nijmegen in alle hunne rechten te zullen handhaven.

NOS REINALDUS Dei gratia Dux Gelriae et Comes Zutphaniae, universis

(1) notum facimus attestantes, nos tactis sacrosanctis jurasse, quod debemus (2) *Mags. civ.*

(1) Deeze brief van *Reinold* den III, Zoon van *Reinold* den II, legt in den Blok. In het jaar 1344 had dezelve Hertog de privilegien der Borgeren van Nijmegen reeds plechtiglijk beëdigd en bezegeld, volgens *Sinetius in Oppid. Batav. cap. VII. pag. 86.*

(2) Van *Magistri Civium* of *Burgimagistri* vindt men in dit Charter het allereerst melding, gelijk ook in den Brief van Keiser *CAREL* den IV van den 26 Julii 1349, want door *Consules* worden in stukken van dezen tyd verstaan *Senatores, Raaden, Raadsmannen*. Vroegere Charters zijn alleenlijk gegeven *fidelibus dilectis Civibus de Noviomagio.*

civ. scabinos, Consules, et universos nostros dilectos Cives Novimagenses in omnibus suis juribus conservare. Testimonio praesentium literarum sigillo nostro de consilio nobilium virorum Dominorum Joh de Murfe, strenuorum virorum Jacobi Domini de Myrlaer, Wilhelmi Wachtendonck, Arnoldi de Arckel, et Gerardi de Rossum, militum munitarum. Datum anno Domini millesimo trecentesimo quadragesimo

Vertaaling.

Wij REINOLD, door Gods genade Hertog van Gelre en Graaf van Zutphen, doen kond allen en eenen iegelijk, verklaarende, dat wij ten heiligen gewooren hebben *Burgemeesteren, Schepenen, Raaden en alle onse geliefde Borgeren van Nijmegen* te zullen houden en beschermen bij alle haere rechten en gerechtigheden. Tot bewijs is ons zegel aan dezen brief gehangen bij advijs aan de edele Heeren Johan Grave van Meurs, en de manhafte Jacob Heer van Mirlaer, Willem Heer van Wachtendonck, Arnold Heer van Arckel, en Gerard Heer van Rossum, en met derzelver zegelen insgelijks bekrachtigd. Gegeeven in den jaare duifend drie honderd en veertig op

Brief van EDUARD van Gelre, verklaarende op het heilige Sacrament gezworen te hebben de Burgeren van Nijmegen in alle hunne rechten en voorrechten te zullen handhaven, gegeven in de St. Stephens Kerk te Nijmegen op der elf duizend Maagden-dag 1353.

Wij EDEWART van Ghelren maken cont ende keijnlic allen luden die desen brijef soelen sien of hoeren lesen, dat wij onse hant ghelaecht hebben op 't heijlige Sacrament ende heijbben ghesworen, dat wij *burgermeistn. Scepene Rade ende die ghemeijne borghe- ren van Nijmeghen in allen oeren rechten houden soelen*, dat is te weten eenen Jaer lanc durende, die nu gaen soelen op middelmaert naest thoc comende ende dueren soelen eenen Jaer lanc daer na naeste volghende in alle dier manieren alse die breijve begripen, die wij daer af ghesien heijbben ende hoeren lesen, befeghelt mit seghel ons lijeven heere ende vader here *Reinolts* wilen Hertoghen van Ghelren Greven van Zutphen, deije Got ghenedich moet sijn. In orkonde ende veijstenisse dies heijbben wij onse seghel bi onser wetentheijt aen desen brijef doen hanghen. Geschiet en ghegheven in fente Stephans Kircke tot Nijmeghen, op ter elf dufent Maghde dach in 't Jaer ons hern dufent drie hondert (1) drie ende vijftich.

Brief

(1) Dit Charter van *Eduard*, Broeder van Hertog Reinald den III, berust in den Blok, alwaar men insgelijks vindt eenen brief van den zelve Eduard van soortgelijken inhoud, meede gegeven in de St. Stephens-

Brief van Hertog REINALD den III, verklaarende op nieuw ten Heiligen gezworeen te hebben Schepenen, Raden en sijne geliefde Burgeren van Nijmegen in alle hunne rechten te zullen handhaven, gegeven op Sondag na Sacraments-dag 1361.

NOS REINOLDUS Dux Gelriae per nostrum praefens scriptum notum facimus, attestantes, nos tactis sacrosanctis mysteriis nostros scabinos, Consules et universos nostros dilectos cives Novimagenses in omnibus iuribus suis conservaturos.

Harum testimonio praesentium (1) litterarum sigillo nostro et consilio nostrorum Ministerialium munitarum. Datum Dominica post diem Sacramenti anno Domini millesimo CCCo. sexagesimo primo.

Ver-

phens-Kerk te Nijmegen op nieuw Jaars avond 1352, wanneer *Reinald* en *Eduard* reeds tegen elkanderen in de wapenen waren, en de droevige Broeder-twist Burgers tegens Burgers deed woeden, tot de uiterste verwarringe van het Land. Zie de Handvesten van Nijmegen bl. 92 (2) vergeleken met *Smetius in Oppid. Batav. cap. VII. pag. 86.*

(1) Deze brief, berustende in den Blok, is door Hertog *Reinold* den III gegeven, gedurende de twisten met zijnen Broeder *Eduard*, en even voor dat hij door den zelven wierdt gevangen gezet. Eenen soortgelijken, doch minder leesbaar, vindt men ook aldaar, gegeven *feria quinta post diem beati Aegidii* 1371, en dus, na dat hij, na het afterven van zijnen Broeder en mededinger *Eduard*, uit zijne tienjarige gevangenisfe ontslagen, en op nieuw, hoewel slechts voor eenen korten tijd, als zijnde in dat zelve jaar gestorven, aan de regeeringe geraakt was. Vergelijk *Smetius in Opp. Batav. cap. VII. pag. 87.*

Vertaaling.

Wij REINOLD Hertog van Gelre
doen kond bij dezen tegenwoordigen brief,
betuigende, dat wij onse hand gelegd heb-
ben op het heilige Sacrament, en geswooren
Schepenen, Raaden en alle onze geliefde Bur-
geren van Nijmegen te zullen houden en hand-
haven bij alle haare rechten en gerechtighe-
den. In oirconde der waarheid is deeze brief
met ons zegel bij raade van onse Dienstluiden
bekrachtigd. Gegeeven op Sondag na den
heilige Sacramentsdag in den Jaare onzes Hee-
ren duifend drie honderd een en festig.

Brief van WILLEM, Hertog van Gulik, Graaf
van Valkenburg, en Heer van Monjou, als
Vader en Voogd van sijnen minderjaarigen
Zoon, WILLEM van Gulik en Gelre, beloven-
de Burgermeesteren, Schepenen en Raad en
alle sijne beminde Burgeren van Nijmegen bij
hunne rechten en voorrechten te zullen hand-
haven, gegeven op St. Valentijns-dag 1372.

NOS WILHELMUS Dei gratia Dux Juliacen-
sis Comes Valkenburgensis Dominus in Mo-
nyoye, nec non tutor seu mondiburdus (1)
Wil-

(1) Op *Willem* van Gulik, gebooren uit *Maria* van
Gelre, zuster des Hertogen *Reinold* den III en *Eduard*,
was thans de regeering dezer Landen na het kinderloos
affterven van voorgemelte Hertogen, overgegaan. De
brief, welke berust in den Blok, heeft een uithangend
zegel in rood wasch.

Wilhelmi primogeniti nostri Juliacensis, universis, quibus hoc praefens scriptum exhibitum fuerit, notum facimus attestantes, nos tactis sacrosanctis jurasse, quod debemus *Magistros civium, scabinos, consules, et universos nostros dilectos cives Novimagenses* in omnibus suis juribus conservare. Testimonio praesentium literarum sigillo nostro de consilio nostrorum Consiliariorum et amicorum munitarum. Datum anno Domini millesimo trecentesimo septuagesimo secundo, die beati Valentini Martyris.

Vertaaling.

Wij WILLEM, door Gods genade Hertog van Gulik, Graaf van Valkenburg, Heet van Monjou, en Voogd of Momboir van onsen oudsten Zoon *Willem* van Gulik, doen kondt en maken bekend aan allen en eenen iegelijk, die dezen tegenwoordigen Brief zien zullen, betuigende, dat wij onse hand gelegd hebben op het heilige Sacrament, en gezworeen *Burgermeesteren, Schepenen, Raaden alle onse gemeene geliefde Burgeren der Stad Nijmegen* te zullen handhaven en beschermen in alle haare gerechtigheden. In waarheids oirconde is deze brief met overleg van onse vrienden en Raaden met ons zegel bekrachtigd. Gegeeven in het Jaar onses Heeren duifend driehonderd twee en seventig op St. Valentijnsdag Martelaars.

Brief van WILLEM, Hertog van Gulik, als Voogd van sijnen minderjaarigen Zoon, en MARIA van Gelre, waar bij beloven de Borgeren van Nijmegen te zullen houden bij hunne goeden en rechten, daar in sij zitten, toebehoorende de Heerlijkheid van Gelre, gegeven op St. Valentijnsdag 1372.

Wij WILLEM bider ghenaden Gaeds Hertoghe van Gulich, Greve van Valkenborch, Here van Monijoije, ende Momber onser manliker gheboorte *Willems* van Gulich, ende MARYA van Ghelren bider selver ghenaden, Hertoghinne, Graevijne ende Vrouwe der lande voers: doen kont allen luden, ende keijnen mit desen openen brieve, dat wij ghefekert, ende ghelaeft heibhen in guden trouwen, *dat wij dije borgheren van Nijmeghen houden soelen ende laten in den gueden en rechten, daer sij inne sitten, toebehoerende der Heerlicheijt van Ghelren,* theut ter tijt toe, dat men hen richt of bescheit doe nae oeren brieven, sonder engherhande argelift. In orconde der waerheit desen dinghen voers: heibben wij onse (1) zeghelen aen desen brief doen hanghen. Gegheven in 't jaer ons Heren dusent drie hondert twee ende tseventich op sente Valentijnsdach.

(1) Deze brief, voorzien met twee uithangende zegels in rood wasch, berust in den Blok.

Brief van Hertog WILLEM van Gulik, als voogd van zijnen minderjaarigen Zoon, en MARIA van Gelre, waar bij beloven Burgermeesteren Schepenen en Raad der Stad Nijmegen te zullen kwijten van alle schade, die hun overkomen mogte uit hoofde van indragt op zodanige voorrechten, als sij van Reinald de II, Eduard en Reinald de III, van Gelre bekomen hadden, gegeeuen op St. Valentijnsdag 1372.

Wij WILLEM bider ghenaden Gaeds Hertoghe van Gulich, Greve van Valkenborgh, here van Monijoije ende Momber onser menliker gheboorte *Willems* van Gulich ende Maria van Ghelren, bider zelver ghenaden Hertoghinne Grevinne ende Vrouwe der landen voers. doen kont ende kenlic allen luden, dije desen brief soelen zien of hoeren lesen, dat wij overmits rade ende guetdunken ons lieven raeds ende onser vriende overdraeghen sijn van allen ghelaesten, puncten ende vurwarden dije dije Burgemeistê, Schepenê, ende Rait der stat van Nijmeghen van oere stat wegghen gelaest heibben voer onse lieven bulen wijlner Hertoghe (1) *Reijnout* van Ghelren ende Hertoghe *Edewart* van Ghelren ghebruederen ende voer Hertoghe (2) *Reijnout* van Ghelren wijlner oeren ende onser Hertoghinnen voers: Vader, der Gott allen ghenedich sij, tot desen daeghe toe

(1) Den II.

(2) Den III.

toe ende van allen schaede dije hen daer af comen mag, dat wij sij daer af gefekert ende gelaift heibben in guden trouwen voer ons en voer *Willem* onser menliche gheboorte voersf. te quiten ende schadeloes te hauden, sonder arghelist. In orconde des heibben wij onse (3) zeghele aen desen openen brief doen hanghen. Gegheven in 't jaer ons heren du-sent drie hondert twee ende tseventich op fente Valentijnsdach.

Brief van WILLEM Hertog van Gulik, waar bij hij nevens sijne Gemaalinne MARIA van Gelre, belooft, dat haar Zoon WILLEM van Gulik en Gelre, wanneer hij tot mundige jaeren zal zijn gekomen, in alle puncten, zal naarkomen en achtervolgen, 't geen sij Willem en Maria, sijne Ouders, aan Burgermeesteren, Schepenen en Raadt der Stad Nijmegen geloofd, en gezwooren hadden, gegeeven op St. Valentijnsdag 1372.

Wij WILLEM bider gheneden Gaets Hertogh van Gulic, Greve va Valkenborgh Here van Monijojien en Momber onser menliker gheboorte *Willems* van Guelic ende *Marije* van Gelren biderscher gheneden Hertoghijne Grevijne en Vrouwe der lande vurscr. doen kont en keijnlic allen luden, die desen brief soelen sien of hoeren lesen, dat wij ghesekert ende gelaefft hebben in gueden trou-

(3) Twee uithangende zegels in rood wasch. Het Charter berust in den Blok.

trouwen den Burgemeestē. Scepen en Radt der Stat van Nijmeghen, wanneer onse menliche geboert voerscr. tot sinen menlicken coemt, dat hi dan den Burghemeister, Scepen en Rait der stat van Nijmeghen voerscr. houden ghelaven, doen en beseghelen sal al alfulke vurwarden, punten en ghelaesten, als wij Hertoghe en Hertoghijne voerscr. hen ghelaeft en beseghelt hebben sonder ennigherhande argeliste. In orconde des hebben wij ons segel bi onsen rechten wetentheit aen desen brief doen hanghen. Gegeven in 't jaer ons Herē dufent drie hondert twee en tseventich op sente Valentijnsdach.

(1) Deeze brief berust in den Blok, in welke men insgelijks aantrest de oorspronkelijke Brief van WILLEM, oudste Zoon te Gulik (toen meerderjaarg geworden) waar bij hij alle vrijheden, rechten en privilegien, die de Stad Nijmegen van Roomsch-Keiseren en Koningen verkregen had, met eede en brieven bevestigt, gegeven op Saturdag na St. Barbaren dag 1377; als meede eene vergaane Brief van denzelven, gegeven in het Jaar 1394, waar onder staat *per Dominum Ducem, praesentibus de Consilio Johanne Rulmelle Decano Zutphanensi et Ottone de Bijlant milite*. Zie de eerstgenoemde brief in de Handvesten van Nijmegen bl. 100.

Brief van WILLEM Hertog van Gulik, als Vader en Voogd van zijnen minderjaarigen Zoon Willem van Gulik en Gelre, gegeven in den jaare 1372. waar bij beloofd, dat dewijl de Burgeren van Nijmegen geen Tol te Lith schuldig zijn, hij van den Hertog van Brabant, althans bij hem gevangen zijnde, niet scheiden zal, voor dat die van Nijmegen vrij verklaart worden van den Tol te Lith.

Wij WILLEM bij der genaden Gaets Hertoghe van Gulich Greve van Valkenborch, Herr van Monijoije, ende Momber onfer menlicher geborte ons Soons *Willem* van Gulich; Doen kondt allen luden en bekennen met desfen apenen brieff, dat wij gefekert en gelaeft hebbe in gueden trouwen der Borgemeftern Schepen en Raet, en den gemeijnen burgeren der stat van Nijmegen onfen lieven fruenden, dat wij sij fullen quijt maeken van alfulcken pensien off lijfftruchten, als sij in Brabant gelaift hadden voir oeren Here van Gelre, en voer onse Stat van Nijmegen vurschr. die verstorven is, en dat fullen wij doen, eer die Hertoige van Brabant van ons scheidt (1) van der geveinckenisse daer hij ons in verbonden is. Ende mede van den *Tolle*

(1) *Wenceslaus*, Hertog van Brabant, was kort te voren door Hertog *Eduard* van Gelre gevangen genomen, en naar Nijmegen gebragt. Zie A. van Slichtenhorst *Geld. Geschiedenisfen VIII. B. §. I.* Pontanus *Hist. Gelr. lib. VII. pag. 292.* en de Chronijk van Nijmegen bl. 80r

le tot LIJTTE, dat die Burgern van Nijmegen dair aff quijt weisen sullen, eer dij Hertoch van Brabant van ons scheidt van der gevencknis vurschr. Want die Burgers van Nijmegen mijs recht gheen Tolle schuldich en sijn tot LIJTTE. Sonder jennijgerhande argelist. In oirconde des hebben wij onsen Segell aen desen apenen brieff doen hangen. (2) Gegeven in 't Jair ons Here dusent drije hondert twee en tseventich op funte Valentijns dach.

Brief van REINOLD den IV, Hertog van Gelre en Graaf van Zutphen, waar bij hij aan de Stad Nijmegen voor den tijd van sestien jaaren overgeeft de Gruite, zullende haar daar van na verloop der voorschreve sestien jaaren niet ontfetten, voor en aleer de daar op verstrekte sommen zullen voldaan en betaald zijn, gegeeven in den jaare 1412 op den heiligen Pinxsterdag.

Wij REINALD bij der genaden Gaidts Hertoghe van Gulich ende van Gelre en Greve van Zutphen, doen kondt allen luden mit deisen apenen brieven, en bekennen dat wij schuldich sijn voor ons en onsen erven en nacomelingen, onsen lieven frunden en onderfaeten Borgemeistern Schepen en Raedt onser stat van Nijmegen XXIII^c alde gulden

(2) Deeze Brief, hebbende een uithangend zegel in groen wasch, berust in den Blok; men vindt in het Leiger-Boek *Fol. 79 verso* een affchrift van dezelve, geauthentificeert door H. Poeijn op Gulesdach post Dominicam *Invocavit* 1536.

den Schilden van Munten Keifers van Rome off Koenijngs van Frankrick, guet van golde en gerechte van gewichte; Ende acht hondert en XXXV Gelrische gulden, als drij alde Schilden der Munten vurschr. voor elckx soeven gulden vursch. gerekent, die sij ons guetelich uijtterhant waell betaelt en overgelevert hebben; Voor welcke soemen gelts vurschr. wij mit onsen vrijen moetwillen, en bij raede en guetduncken onser Raeden en vrienden gefat hebben en setten mit desfen apenen brieve die Burgemeestern Schepen en Raede onser Stat van Nijmeigen vurschr. die nu ter tijt sijn, en namaels weisen sullen, in onsen alinge GRUTE en GRUIJTSAT tot Nijmeigen mit oeren rechten van der hoppen, en mit allen oeren rechten vrijheiden en toebehoren, so als dije gelegen is, gelick onse alderen en vorvaderen saliger gedachten daer alle wegen gehat hebben, en aen ons komen is; also dat dij Burgemeistern Schepen en Raet vurschr. dij nu ter tijt sijn, of naemaels sijn sullen dese vurschr. Gruijt mit allen oeren rechten en toebehoren, heffen en boeren sullen en verpachten moegen tot allen oeren nut en orber, als van daghe datum des brijffs festien jaerlanck daer na alreeneestvolgend ombegrepen sonder afflach en vermijnrenisse der hoeftsomme vurschr. Ende deise vurschr. jaeren uijt nae hoeren bescheijdenheit totter vurschr. Stat behoeff des gruijt vurschr. te hogen en te legen, op en af te setten, als oere bescheidenheit dunckt datter Statrecht is. En wij Hertoch vurschr. gelaeven in gueden trouwen voer ons en voer onse nacomelijngen dien Burgemeistern Schepen en Raed onser Stat

Stat van Nijmegen vorsch. de vorsch. Gruijt mitte rechten van der hopen, en mit allen oeren rechten en toebehoren den vorsch. festien jaer lanck durende te weeren ind oeren jaere vorsch. voll end all te halden, en hem die nijet te brecken noch te verkorten in ennijgen wijs, noch hen die van ijemant nijet laeten breecken, noch te verkorten in ennijger wijs sunder argelist.

En wanneer dese festien jaer volcomelick vorleden en omkomen sijn, soe en sullen wij noch nijmandt van onsen weigen dij Borgemeistern Schepen en Raet onser Stat van Nijmegen van der vorsch. gruijten ontfetten noch doen ontfetten, noch oick aenvangen, noch onderwenden, hoen en weer ijrst van onsen weigen des vorschreve XXIII° alde Schilden ende acht hondert en XXXV. Gelrische gulden waell en all betaelt, sonder ennijg wederfeggen. Alle dese vurshr. punten en vurwerden hebben wij Hertoch vorsch. gelaeft in gueden trouwen voer ons en vor onse erven en nacomelijngen den Borgemeistern Schepen en Raede en dien gemeijnen Borgeren onser Stat van Nijmegen, die nu ter tijt sijn off naemaels weisen sullen, vast, stede ende onverbrekelich te halden, en hoen daer aen gheen hijnder noch krot te doen, noch laeten geschien in ennijgher wijs. Alle argelist hijer in uijtgescheiden. In orcondt ons Segels dat wij bij ons rechter wetenheit aen desen apenen brijsff hebben doen hangen. (1) Gegeven in 't jaer ons Herri M: CCCC^o ind twelwe op ten heijlligen Pijnxtdag. Brief

(1) Deeze Brief berust in den Blok, men vindt een afschrift van dezelve in het Leger-Boek *fol* 32. (61)

Brief van MARIA van Harcourt, Gemaalinne van Hertog Reinald den IV, waar bij be-
looft, namens haaren allerlieffsten Heere en
Gezelle, de Ingesetenen van den Lande van
Gelre te houden bij hunne Privilegien en ou-
de gewoonten, en dezelve verder Landrecht
en Stadrecht te laten geschieden, gegeven op
Woensdag na St. Severijnsdag 1419.

Wij MARIA van der genaden Goids Hto-
gine van Gulick en van Gelre en Grevijne
van Zutphen, Johan Schelart van Obben-
dorp, Willem Here tot Zijtsick, Werner
van Palant Her tot Bredenbaent, Andries
va Liesfinggen Her tot Trevel, Goiswijn
Brent van Warnich, Willem van Vlatten,
Gadert van den Bongarde Ridderen, ende
Wijnant van Roiceknaben, Doin semelich
kont mit desen brieve alle den ghenē die den
sien of horen lesen, dat wij inder dedingen tus-
schen onsen alreliēffsten Hre en Geselle onser al-
re genedichsten Hre den (1) Hertoige van Gu-
lich en van Gelre ende Greve van Zutphen,
an die een sīde, en den Riddern Knechten,
en Steden onss en des lands van Gelre en
Graeffschap van Zutphen an de ander over-
kome sijn en gededingt hebben alle fulke pun-
ten, als hiernaē beschreve staan; Then ijrsten
dat onse alreliēffste Geselle en onse alrege-
nedichste Hre, nijmant archwillige noch te le-
der hebben en sal ome des (2) VERBONTS wille,
dat

(1) Reinald de IV, Broeder en opvolger van Hertog
Willem, was in het Jaar 1405 in huwelijk getreden
met Maria van Harcourt; zie Pontanus *Hist. Gel. lib.*
KIII. pag. 361.

(2) De Ridderfchap en Steden klaagden bij dit Ver-
bond over het scheidē hunner Voorrechten, dat zij in

dat die RIDDERE KNECHTE EN STEDE DER LANDE EN GRAEFSCHAP vurfz. onder sichgemaect en angegange hebben. Vart soe en sal onse alre liefste geselle ende onse alre genedichste Hre sijn Stede Sloite, noch Lande verset-
 hen vercopen noch veranderen buten noet, ende of hem noet anqueem, dat Got verluede, soe sal .he sijn RIDDERSCHAP ende die (3) VIER HOEFTSTEDE ons ende des Lands van Gelre en Graiffchap van Zutphen dat doen verkundigen, ende die Ridderfchap solen as dan, te weten vijf elken Hornick vijue, en die vier Hoefstede vijf elker Stat Twee daer ome bij sijne genaden schicken, den naet te verhoeren; Dunct dan den selven en oick Tijen van den Raide vten lande van Gulich, die daer bij wesen solen, of den meesten Deel van hen vurfz., dattet noet sij, en die Ridderfchap en Stede vurfz. hem dan uter noet helpé wael ende guet, ende en koñen sij des nijet wdaen, of en doin sij des nijet, so mach
 on-

oeren Landt-rechten ende gewoonten, ende die Burgeren ende Ingefctenen in den Steden in oire Stede-rechten ende Privilegien ende gewoonten seer verkort waren. Zie Geldersch Placaatboek II Deel, 1 App. Col. 176. Pontanus Hist. Gehr. lib. viii. pag. 406. Smetius in Oppid. Batav. cap. vii. pag. 37.

(3) Offchoon onder de Graven en Hertogen de eigentlijke Souverainiteit van dit Gewest bij die Voor-
 Vorsten wel heeft geresideert, hebben nochtans de vier HOOFSTEDEN, immers zedert de veertiende eeuw, met en nevens de Hertogen, en voorts met RITTEREN EN KNECHTEN, waar bij in het midden der vijftiende eeuw noch kwamen de BANNER-HEEREN, een merklijk aandeel in het bewind van zaaken gehad. In zo verre, dat ieder der vier Hoofd-Steden de kleinere Steden, welke in de respective Quartieren gevonden wierden, kwam te vervangen, en deze laatstgemelde niet anders, als bij enkele zeer gewigtige gelegenheden, ter Landdachsfaart wierden verschreven,

onse alreliëfste gefelle en onse alreghenedichste Hē dan sijn lant verfethen en verpenden en hem selven vter noet helpen, ende daer an en soilen sij hem nijet hindere. *Voert so sal men ene ijgelic Lehenrecht, Lantrecht en Stedrecht laten geschien ter Stede daer sich dat mit recht, geboert, Ende mallich op sijne brieve privilegien alde hercome en alde gewoentē te laten varen en te gebruijken. te water en te lande. Item oft sake weer, dat onse alreliëfste gefelle en onse alreghenedichste Hē ijemant wie die oick wēer mit recht verwone, des en soilen hem die RIDDERSCHAP noch STEDE nijet kroide, noch sijne Genaden daer in hinderen.* Welker punten vurfz: den voerge onsen alreliëfsten Gefelle en onsen alre ghenedichsten Heer genueght heeft en genueght, gelijk sijne genadē den RIDDERN, KNECHTEN en STEDE vurfz. selver togefacht heeft daer Wij bij overen an geweest hebbē, Ende ome dat wij dit mede hebben helpen dedingen, als voer geruert is, van wegen onsf alreliëfste gefellen en onsf alre ghenedichste Hre vurfz, foe hebben wij des te orkonde wij Hrogijne van Gulich en van Gelre onse segel, ende wij Johan Schelart van Obbendorp, Willem Hre tot Sijntfich, Werner van Palant Hē tot Bredenbaent, Andries van Liesfinghen Hē tot Treuel, Goiswijn Brent van Warnich, Willem van Vlatten, Gadert van dē Bongarde Ridderen, en Wijnant van Roiveknape mallich van ons sijn Segel an desen brief doen (4) hange en gehange; en alle vurfz. punten sonder argelist Gegeven int jaer onsf Hn. dufent vier hondert en negentien des Guedesdagh nae Sunte Seuerijnsdach Episcopi.

(4) Dit Charter berust in den Blok: Copie authentie vindt men in het Legerboeck *Fol.* 33 (62)

Brief van Hertog ARNOLD, waar bij hij aan de Burgeren der Stad Nijmegen alle haare rechten, vrijheden en privilegien bevestigd enz. gegeven te Nijmegen den 8 Julij 1423.

Wij (1) ARNOLDT van der genaden Gaidts Hertoge van Gelre en van Gulich en Greve van Zutphen, voer ons onse erven ende naecomelingen, doen kondt allen luiden, die desen tegenwordigen brijeff soelen sien off hoeren leisen; en bekennen mit desen selve brijve apenbarlick, dat wij bij guetduncken ons selfs; en voirt nae raede onser maege en frunde, die daer mede bij over en aen geweest sijn, den Erfaemen onsen lieven getrouwen frunden den Burgem: Scepen Raeden, Burgeren Ingesetenen en gantser gemeijnten onsf Stat van Nijmegen geconfirmijrt en bevesticht hebben, confirmiren en bevestigen hoec mit deisen selven brieve, alle allsulcker carten, privilegien, vrijheden, gewoenten en hercomen, als sij tot her toe gehadt en verkregen hebben van Roemisch-Keiseren en Koenijngen, off van onsen seligen vorwaren Greven en Hertogen van Gelre, den onsen lieven Her Gott allen genedich moet sijn. Besonder hebben wij Hertoge vurschr. mede geconfirmijrt, be-

(1) Opvolger naamlijk van Hertog *Reinald* den IV, van wiens zuster *Johanna*, gehuwd met Heere *Jan van Arkel*, en welkers dochter *Maria* trouwde met Heere *Jan van Egmond*, ARNOLD een kleinzoon was: zijnde dus *Reinald* de IV geweest *Arnolds* oud-oom van Moeders-zijde.

bestedicht en belieft allsulcken VERBONDT, als dies vursch. onse lieve getrouwen frunden onser Stat van NIJMEIGEN mitten anderen onsen lieve maegen ende frunden onser RITTERSCHAP en Steden ons Lands van Gelre ende Graeffschap van Zutphen (2) aengegangen hebben. Voirt hebben wij Hertogge vurschr. gefat onsen lieven bemijnden vader Her *Johan Her tot Egmond* en tot *Isfelstein*, tot onsen Ruwart, en bewaerer van onsen lande van Gelre en Greffschaep van Zutphen te weiten des neste dartien jaer lanck op datum deis brieffs aengaende, ind naest nacijn ander volgende, en nijet langer, wij en wurden des dan anders te raede, of bijnnen deisen neiften dertien jaere doch bij guetduncken onsf Ridderfchap en Hoefstede als vurschr. ijs. Also doch dat wij noch hij van onsen noch van sijne weigen einiger saijcken ennijchfijns onse lande van Gelre en Graeffschap van Zurphen aengande hantijren noch doen en fullen; noch ook van onsen weigen geschien laeten, then fall allwege geschien en dorgaen bij oijne festien of bij den meiften deill van de festienen, dije men dar toe nemen sal, te weten uijt elcken vierdell vier van den vier verdelen onsf lants van Gelre en Graeffschaep van Zutphen; als NIJMEIGEN, RUREMUNDE, ZUTPHEN en ARNHEM, en wat alsoe bij den festeinen of bij den meiften deel geschiett, dat sal guet en aenheftich sijn; geschege oick ijert sonder den, dat en fall van genre weiden noch machten sijn.

(2) De Schrijver van de Thiefsche Chroniik noemt dit Verbond *maximas REBELLIONES*; zie het *Chronicon* pag. 495.

fijn. Voirt foo en sullen wij ons nijet hijlicken, noch geen echte wijff neemen, id sal sijn en geschijen bij raede onss maeghe, eensdeell ons Ridderfchaep en ons vier Hooffsteden onser lande van Gêlre en Graefffchaep van Zutphen vursch. off bij den meesten deel van hoenn. Desgelijcks en sullen wij oick gheen vede aennemen, then sij bij raede en weeten onss Ridderfchap en vier Hoeffsteden vursch. Voirt so sullen wij Hartoghe vurschr. egheenrehande Landen, Steden, Sloeten, Renthen, guede nog gulde, woemen dij noemen mach, dij wij nu hebben, off hijer naemaels verkrijgen muchten, versetten, verpsijnden, verkoopen, eweck geeven, noch in gheenre wijs affhendich maeken, huijten raede, weijsen en wijlle onss Ritterschaep en Hooffsteden vurschr. Weer des oick ijert geschiet van onsen lieven Heer en Oheme Hartoghe Reijnalt, den Gott genade, van der tijt herwerts dat dat **VERBONT**, dar van voor geruert ijs, gemaeckt ijs geweijs, dat soelen wij, alsoo verre wij mijt bescheide kunnen, weder su worven, en dat dan aen onss Lants van Gelre ende Graefffchaep van Zutphen vurschr. laeten blijven. Voirt so en sullen wij gheen Amptluden setten, noch nijemant onss sloots, Stede, off Ampten bevelen, then sullen Gelrijfche off Zutphenfche sijn gebooren of te mijnsten woenefflich, en geguet in den selven lande, en die selven soelen oijck tallen tijden, alsoo duck des noot gebeurt, sweeren, en des oick brijve gheven, off wij aflivijch wurden, sonder echte geboorte van onsen lijve geschapen, dat Gott verhuiden moet, dat sij dij Sloots, Steden, Ampten, Renthen en guede aen nijemants handt noch

keren noch brenghen en solen, dan aen onss Ritteschap en vier Hooftsteden onss Landts van Gelre en Graeffschacp van Zutphen. Wij en solen oick nijemandt, wij die sij, eenich Slot off Ampt bevelen off doen tot sijnen lijvens off to jaeren, then sij bij consent onss Ridder-schacp en Steden vurschr. En wannen wij van den selven onsen Amptluiden rekenijnghe hooren willen, dat en sal nijet geschien dan bij onsen frunden, en bij tweeen wijth elcken vierdeell ein van onss Ridderschacp, en ein van der Hoefft-Stat deschen vierdeels. Voirt so en solen wij onse Slooten, Ampten, diensten noch bevelen, cleijn noch groot besveeren nijt ennijghen gelde daer op te leenen, vorder dan sij nu sijn; en gelukent, als of het God wil fall, dat die, tot ennijger tijt geloest en ledich gemaectt worden van der beswernijse, also die nu staen; soe en soelen wij die nijet weder om besweren; noch in geenre wijs gelt of guet daer op laten leenen, then sij doch bij raede en weetn onss Ridderschacp en Steden, als vurschr is. Voirt off ennijghe gruntruijminge van onsen ondersacten gescheiden dat Gott verhuede dat guet en sell ons nijet vervallen wesen, en wie dat wederwijnt off helpt wijnnen, die en sal teigen ons, noch ons herlicheijt nijet broicken. Voirt offt het mis viel, dat ennijch doitslach geschege, soe en sullen wij bijnnen den neesten jaer en ses wocken nae den dach des nedervals, die ghene die den doitslach gedaen hedden, nijt laeten soenen, die maege en vrienden des doode mans en waren dan ijrst geswoent.

Voert sollen wij mit onsf. RIDDERSCHACP en VIER HOEFFTSTEDE als vurschr. is eensworden eenre muntten, daer in wij na oeren guet-

guetduncken solen doen staen, golt und sijlveren gelt, en des wij alsoe mijt hen eens werden, soelen wij ons nijet doen lichten buijten oeren weten en guetduncken. Alle argelist, nijevonde, quade behendicheijt, behulpenisse mit geijstlichen off werlichen rechten, en voert wat men versieren michte teigen allen en ijgelicken punten vurschr. sijn genslichen en to maell uijtgenomen en gescheijden uijt allen en ijgelicken desfelven brijeffs punten en vorwaerden, die welke alsoe die hijer voor besonder geschreven staen, wij Arnolt Hertoghe van Gelre en van Gulich en Greve van Zutphen voor ons, onse erven en nacomelijngen gelaest hebben, en gelaeven in gueden trouwen, en bij onser Furstlichen eeren, volcomelich vast en waelle te halden, te doen en te laeten halden, en daer tegen oick nijet te doen, te doen doen; noch te geschien laeten; overmijts onss selven, noch nijemant anders in ennijger wijs. Des wij te oircunde gantscher vater erflicker en ewijlicker stedigheide onsen Segell van onser gerechter wetentheit, gueden wille, versonnene voirrade en sunderlinge bevele, acn deisen brieff hebben doen en heiten hangen. (3) Gegeven en geschiet in onser Stat tot Nijmeigen vurschr. in 't jaer ons heren dusent vijer hondert drie-entwintich, des donredachs nae onser lieven Vrouwendach Visitationis, dar was op ten achten dach in der mant van Julio.

Per

(3) Deeze brief, met een uithangend zegel in rood wasch, berust in den Blok; men tref een afschrift aan in 't Legerboek *Fol.* 37 (66).

Per Dnum Ducem praesentibus de Consilio nobili Walramo de Moerse, Dno. de Baire, Dno. Johc. Dno. de Culenborch de Lecka de Weerde et de Ackoij. Thico. Dno. de Wijsch et Gijsberto de Mekerem Reddituario supremo terrarum Gelrensium.

Brief van Hertog ARNOLD, gegeven den 4 Julii 1449, houdende eene generale orde op de Regeeringe van den Lande van Gelre.

Wij ARNOLT van der genaeden Gaeds Htoge van Gelre en van Gulik en Greve van Zutphen. Doen konde en bekennen in desen apene brieve, dat also van sommigen punten tuschen ons en onse underfaten een wijle herwert schelinge gestann hebn als (1) aentreffende die sanden van Drijel, so hebn wij der schelingen mit vorder punten hiernabeschreven ons guetlich aen onse hant, ende des dair aff geschiet is, geijffent, also dat wij omme der saken en wort, oft van weem, wij die oick sij sich dar tegens ons en die onse gemaect heeft; en oeck omme des innemens wil van *Lobede* en van *Buuren*, deser saken en geschichten, woe die gevallen en van weem sij geschiet sijn, aen nijemande, nu off hiernamaels gene onwil arch

(1) Zie aangaande de verschillen tuschen Hertog *Arnold*, en die van *Driel*, het Chronicon Tielense pag. 547 — 552. Dezelve zijn door een verdrag bij tuschenkomst van den Hertog van Burgundien, van den Hertog van Cleve, en van den Bischof van Utrecht, vereffent op het Valkhof te Nijmegen den 8 October 1448.

arch oft hinder keren en sullen, off van onser wegen, off oeck van nijemande, der wij mechtich sijn, geschien laten. Wij bekennen oick over mits lieffden wij tot onsen lande hebn, en ons oeck genflich alre gons-ten aen onsen lande verlaten, oft dan also geviel oumits onrechten aenbrengen van perthijen aen ons komen mocht oft anders, woe dat geviel, of, dair Got voersie, dat wij ijemande in onsen lande ondersaten, off dair iho hoerden, overmits ons selven off ijemant van onsen bevele, mit gewalt ome einiger saken wille veronrechten off te kert deden, oft doen lieten, oft ijemande sijn goed verbonden, oft van onser wegen deden oft lieten verbinden, dat mach die geen, doen dat also gescheijt, brengen (2) AEN DIE HOEFTSTAT des vcerdels, daer he in geseten weer oft toe hoerden, ende die Hoefstat sal dat voert aen ons vervolgen, en dar sullen wij den geenen bijnnen twe maenden na den verfolge voersz. richten en affdoen, en aff dan in den affdoen en richtinge voersz. bij onsen schulden gebreck viele, so sullen na den voersz. twe maenden alle onse Rente en goede in den vierdel vuerght. gelegen, toegeslaegen wesen ind blijven, want wij off nijemant van onser wegen die aenvangen sullen, die beschedichden voergeruert en sal ijerst sijnen schade gericht en dair aff verneucht wesen, en off hem dat bijnnen enermaent na den toslage vuerfz nijet gericht en word, als vurfz. steet, so sullen in denselven vcerdel oeck allen onse Rente en goede toegeslagen wesen. So sal die *Hoefststat*, die dat, also vurfz. is, aen

(2) Smetius in *Oppid. Batav. cap. VII. pag. 85.*

aen ons vervolcht hedde, brengen aen die ander *Hoefftstat*, dair naest gelegen; die *Hoefftstat* vurfz. fal dat oeck terfont, na den aenbrengen vurfz, voert aen ons vervolgen, en oft wij dat dan dair nae oeck binnen eenen maent nijet en richten, in maten als vurfz: steet, *so sullen in den selven vierdel oeck alle onse Rente en goede toegeslagen wesen*, en so voert falt staen oeck in den andern twee vierdelen en Hoefftsteden, mitter vervolgingen en toslagen onser Rente en goede vurfz: , gelich dat op den twee Hoefftsteden en vierdelen vuerge' geschreve steet. Ende woe wael dit aldus te richten op ons en onse guet steet, nijettemijn en derf men aen den ghene, die dat onrecht ende geweld gedaen hedde, gelijk vuergevuert steet, op hem, sijn toefende und al hoer goet nae uijtwijfinge des verbonds, dair onse transfixbrieff aenhengt, vervolgen. Ende want wij dan dije richtinge, oümits toeflach ons goeds, als vuergers steet, dair voer doen sullen. Soe sullen wij oeck wederome hebn desfelven also aen den gene geworve worde, die dat geweld en onrecht gedaen hedden, Ende so wij dan alle pünten in desen brieve bij onser trouwen en eren halden willen, en oeck gehalden willen hebn, *off dan enige van onsen Amptluden hier tegen doen, off dat sij ijemande in den lande will off geweld deden, dije broecken sullen wij geheel van hem nemen*, en dat dair af verrichten doen. En of onse Ridderschap en stede ons dair toe hulpen, dien rest dair aver gedaen fal men van des Amptmans goede nemen, en off wij dan also dair aver onser Ampten enige

off

off een dele, dair aff ledich kregen, der Ampten en sullen wij buiten den treffelixsten van onsen Baenritsen Ridderfchap en vier Hoeffsteden nijet weder besweren, desgelicx sullen wij die broeken nu vast alóme aen den sómigen in onsen lande staen overmidts onsen oudsten Reñtmr: en den wij dat mithen bevelen, die daer sunderlingen hoer ede op doen sullen, geboerlichen sullen doen werven, en dat al samen so voert aen onse Amten en Renten mede te loesen, keeren in den selven vierdel dair die broeken werd, dair ons en onsen treffeliken vrienden, dat nutste aengekeert ducht wesen, En oft geboerden, dat alfulcx van gewalt off schaden ijemant geschieden, het waer van ons, den onsen off van onsen Amptluiden, gelich dat voer verclaert steet, en wij off onse amptlude daer tegen fechten, dat die clachten onrecht geschiet, en die sake nijet gewalt en weer, dat sal staen TER CLARINGE nar reden en wederreden aen beijden sijden AEN DER HOEFFSTAT, daer dat in den vierdel geschiet weer, die dan die Ridderfchap en cleijn stede, in den vierdel geseten, in den verbonde wuersz. wefende, veerthiendage te voerens bij sich schrijven sal, die men gewoentlich te schrijven plege, en die sullen dat, off die meeste dele van sij, die dan, ovmids den schrijven, su dair bij komende werden, mit der HOEFFSTAT verclaen nae hoerre besten wijschape en hoen rechten en verbontenisje wuersz: binnen twe maenden, na den dattet aen sij gebracht weer. En so wes sij, off die meeste deele van hem, dair aver claren, sal gehalden en voltagen werden, en sulke richtinge, als sij dair af aver die Amptlude clarende werden, sal

fal binne der neester maent na der claringen
 vuerfz geschien, Dan weert sake, dat sij daer
 wes in claerden ons off den onsen, so voer-
 veruert steet, aentreffende, die richtinge dair
 aff sal staen, gelich dat op den toeflach ons
 gueds en vervolchs hier voergeschreven steet.
 Wy en fullen oock in onsen lande *gheen Ampt-
 lude over onse Ampten setten, sij en fullen Gel-
 resche wesen; Onse landen, voerpalen, Ren-
 then, Heerlicheiden, en fullen wij nu voert buij-
 ten onsen treffeliken Bacritsen, Ridderschappē
 en vier Hoefsteden niet besveren, gheen vede
 onsen lande maken, noch gheen munt buijten
 sij doen slaen noch lichten.* Wij zullen oock
 aen allen eijnden des Jaers, eens ten minsten,
 in onsen landen claren so dat, gebeert. Wij
 fullen oock doer onse landen die *Lantrekeni-
 gen bij onsen trefflicken vrienden ten mijnsten
 s' jaarseens hoeren, ende doen erkennen.* Wij
 en fullen oock *nijemant in onsen lande haer
 segele en brieve breken, die sij van ons hebn,
 off van onser wegen die laten breken, die wij
 hem voerder tijt gegeven hebn, eer ons Lo-
 bede en Bueren aifhendich gemaeckt waert,*
 doch oock mede dair en mit sommigen pun-
 ten in desen brieve van onderscheide verclaert
 staen. Wij fullen oock diemanleen wij schul-
 dich sijn, en onse brieve, die wij den ge-
 nen ons uitlendich gedijent gegeven hebben,
 halden en also betalen off die vernuegen, dat
 onse onderfaten daer voer onbelast wesen
 ind blijven moegen. Wij willen oock onsen
 ganfen vlijt daer toe geven, ende onse Amp-
 lude ende onderfaten nae alle ons macht daer
 toe halden, *dat onse straten en stroem georijt en
 gewijlicht werden, so dat die Coepman uijt*
en

en in onsen lande sijn nering drijvè en verhan-
ten mach, en off dair van ijemande schelinge
off dergelijken in geviel, dair willen wij so
scherpe richtinge ingeschien laten, dair bij
dat dat te bat, en veijliger gehalten werd;
wij sullen oeck also vuegen, en aen onsen
Amptluden also doen bestellen als ijemant
ome faken ons en onser Heerlicheijt aen eijn-
gen eijnden in onsen lande mit den Lantrecht
to gesproken worde, dat dat gericht den ghenen
ongeveerlich geschien sal, dat is te weten, dat
men die van den gericht mit hopen van luden
dringen off dergelijken mit dreijgen off die ge-
richten onbehoirlicker nijet vertrecken en sal,
dair mede sij tot enigen schaden als aent Gericht
gehalden oft dair ome komende werden. Wij
sullen ons oeck voertaen mit nijemant uijt-
lendich verbiynden buijten rade der treffelicker
Baenridsen, Ridderochapen, vier Hoefsteden
vursz:; dan wij sullen en willen dat verbont,
so dat tusschen onsen vader den Htoge van
Cleve seliger gedachten, ons en onser twijer
lande gemaect is, nu onvertaechelich weder-
ome tusfen onsen swager den Htoge van Cle-
ve ons en onser twijer lande, doen vernijen en
bewaren, en dair toe mede in allen behoerliken
ordinniren, dair bij dat dat gehalden en vast
wefen sal. Ende oeck so dan tusfen onsen swa-
ger vursz. en ons somige schelinge en gebreken
staen, sullen en willen wij ons tot vricntliken
dagen geven, en laten dat bij onsz beider vrien-
de als van onsen Ridderochap en steden ge-
hoerlich uijt dragen en verlijken. Oeck op den
dat al ome te bat in onsen lande eendracht
blijven mach, so sulle alle die gheen in on-
sen lande uijt den verbonde vuergerf. bleven
sije

sijn bijnnen ener maent nae dato des briefs dair in gaen, dat mennu voirt in allen Kerken sal doen roepen, dat sich een jegelich dair na mach weten thorichten, als *aen sijn Hoefststat* in den vierdel dair he sitt dair bijnnen te komen, en int verbont te gaen, want wie des also nijet en dede en dair en bijnnen int verbont mit sijne segel brieve en gelaef- ten nijet en ginge, die sullen des verbonts, en oeck alle deser ordinancien in desen brieve begrepen uijtgescheiden wesen en blijven. *Oeck sullen in elcken vierdel twe van den eijsten ende meesten in den verbonde wesende ende twee van elcker Hoefststat; die twe die Hoefststat van hoen rade dair tho schieken, macht hebn sullen, off in desen vuergers punten enich gebreck viel, te raden, en dair op te ordinien, so dat best dijene sal, en oeck dat sij mede sullen helpen na hoen besten verstande besorgen alle schelinge te verhueden, dair bij wij en onse lant en onderfaten tot enigen schele off twijst komen mochten. Ende als men sulx ijte te schaffen hedde wñ sijn xiiij daige te voeren tamen bij ons scrs oft datse dair over bij ons komende werden, dair aver sullen wij hem dan bij ons redelich den recht doen, en die ghene oft die meeste dele van sij, die also bij ons komende werden, sullen in den saken macht hebn te doen, gelijk oft sij alen bij een werd; weert oeck dat van der twee trefselixste uijt elcken vierdel vuergers enige allievich oft toe den saken nijt be- quem en word, so sal, uijt denselven vierdel so duck des noet geboert, die rijxste en meeste in des genen stede wesen, en dat sal so voert van den enen to den anden gehal- den*

den werden. Wij en sullen oft en willen oeck uijt *Lobede* en uijt onsen tolle en Renten aldair ghenneleije Renten oft Scholt voraen laten gaen, dan die manleen dair van alds op staen, oeck alsulcke hondert alde schilde onse allelieffste Nicht en Gefellynne dair jairlix uijt heeft: *Oeck sulck gelt en Renten onse Stat Nijmegen dair uijt heeft, oeck onse Neve van Batenborch die dair op twee duisent Rijnsche gulden staenē wu dair af van twintich penningen ene jairlix te Renten heeft*, oeck des die tolner, besiers en Gerrit Taelholte daer op na uitwifinge hoers brieve heb. En wes dair voert jaerlix over t', dat sal onbesweert geheel en all tot onser cost en tafelen dienen en blieden; Weert oick saecke, dat jemant, wie die weer, vervolgh hinder oft krot onsen lande off ondersaten dairome doende worde, dat sullen wij tot gesijnen ons lands oft den gene, dat so geschieden, mit onsen lijve en goede wederstaen, en oft onse lant ons sulx daertho deden, so sullen wij hem nar onsen vermoegen helpen, dat sij den cost dair aver geschieden van des gene goede dat so op hour wederkriegende werden. Wij sijn oick overkomen, dat in alsulcker ordinancien gelijk op *Lobede* steet, dat ment oeck also mit *Bueren* en *Boesinchem* halden sal, dan dat en sal nijet vorder besweert wesen, dan die hondert gulden, die vrouwe van Bueren te *Wijck* int Clooster dair jaerlix uijt heeft; Wij sullen oeck onser Stat en lant van *Bueren* halden alle alsulcke brieve, als sij heb. op hoer saken en rechten spreken. Ende die gheen die *Lobedeals Tolner*, besierer en schrijver, en die *Amptlude Bueren*

onder hebn of krijgen sullen, die sullen altijt,
 eer sij dat aanvagen, sweren deze ordinanci
 daer op gemaect, en oeck also op die ge-
 walt geschreven steet, vast ende onverbraken
 te halden, en des gheensfins en oeck omē
 nijemants wil te breken, ende dese ede sullen
 sij, eer sij die Ampten aennemen, altijt doen
 in ons tegenwoerdicheit, *dair wij dan der*
 STAT VAN NIJMEGEN TE VOERENS OMē SCHRIJ-
 VEN SULLEN, HOER VRIENDE DAIR BIJ TE
 SCHICKEN, WANT DIE GHEEN ONS DEN EET SO
 DOENDE *werden, sullen den van* NIJMEGEN DES
 DAN HOER SEGELE EN BRIEVE GEVEN, en de
 dan mede dair op sweren dit allet vast te hal-
 den. Oeck so dan over opstant der saecken
 van *Drijel* ongonst van ons en onsen toesten-
 den aen een, en van onsen Ridderfchappen
 en Steden vuergers. aen d'ander sijde opge-
 staen was, dair aver den somigen schade en
 onwil geschiet is, soe oeck die van *Drijl* noch
 een deel geids schuldich waen, dat sal aller
 nu en voertaen verleken quijt en te gronde
 gescheiden wesen en blijven, gelijk oft des
 gheen deel geschiet, oft dat die een parthije
 tegen die ander gedaen en hed, oft tusfen sij
 opgestaen en weer. Ende oft jemant van den
 ghenen ons in deser saecke toestant gedaen
 oft des te schaffen, oft oeck tot enigen scha-
 den komen sijn hierome aen onse Ridder-
 fchap en Steden, oft den ghenen, die onse
 Ridderfchap en Steden voergers. toestant en
 behulp gedaen hebn, en mit namen hierin
 mede *Johan van Bueren* sijn Soene, *Wilhem*
van Berchem en hoer toestendē onsen Baenrid-
 fen Ridderfchappen en Steden vuergers enij-
 gen hijnder oft krot nu voertaen tot eniger
 tijt

tijt hierōme doende worden, dat sullen wij Hertouge vuerſze. mit onsen lande oft onse sandt aen den eijnden, daer dat gevijel, een dele van sij, mit onsen lijve en goede op die ghene en hoer toestande, dat so doende werden, ende dit niet en hijelden, vervolgen aen hoer lijff en goet, waer wij dat tot eniger stede bekomē konne, en wat broecken, groot oft clein, in den voergers. vervolge gevijelen, dair sal malck van ons en onser Heerlickheit en onsen Amptluden onbelast aff wesen, en blieven, en so wes men also aver die gheen, die dit aldus nijet en hielden, en dat breken wervende word, dat sal men keren, gelich dat opten Amptluden oft gewalt deden, verclaert steet. Wij sullen en willen oeck 't stuk van *Drijel* aen den achten en uijt elker *Hoefststat* twee vuergers stellen, wes sij dair af sprekende werden, des sal ons genoeghen, dat dat also volcomelich geschieden fall: *Wij. willen oeck den Tolle die tot DRIJEL te liggen plach, en nu tot HEDEL leecht, bijnnen enen vierdel jaers, na dato ids brieffs wederōme tho DRIJEL doen leggen, so he dair voer te liggen plach.* Wij geven oeck oumids beden van onsen treffeliken Ridderſchappen en Steden onsen ondersaten to *DRIJL* een *Jaermerckt*, ōme onse ondersaten glegen marckten te maken, en dair op sullen wij hem onvertaecht behoerlicke brieven geven, als dat nae den meesten reden, en aldair dat best dienen sal. Oeck soe moegen die vier benck in *Tijel* en *Bommelreweerden* en die banck van *Saltbomel* en die ondersaten tsamen oft enich van hen hoer *HOEFFTVAERT* in onser *Statt NIJMEGEN* aen den schein-

penſtoel halen. Oeck ſo bekenne wij , dat hier mede in allen punten vorder gheen deel vermijnret weſen en ſullen alſulcke Rechten privilegien ende verbonteniſe, die onſe Lantſtede eñ onderſaten hebn , eñ hiermede en ſullen die eijgen eñ horachtige lude wij in onſen lande hebn , en die guede eñ bede dair toehōende, des brijeffs nijet vorder genijeten dan van alds gewoenlicken en is. Ende dit ſal weſen alles ſonder argeliſt. Ende deſer brieve ſijn vier alleensder in elken onſer vier Hoeffſtede tot behoeff ons gemeijnen lands, en des ghenen, die des tot eniger tijd te ſchaffen kregē, een gelacht, ende dit allet ſal dueren en wēn nijet langer dan onſe leven lanck, des wy ter waerheit alle deſer ſaken te veſteniſe onſen (3) Segel bij onſen wil eñ rechter wetenheit aen deſen brijeff hebn heijten hangen. Gegeven in 't Jaer ons Hn. duſent vier hondert negen ende veertich op ten vierden dach Julio.

Op de vouwe ſtont geſchreven: Per Dnum Ducem praefentibus de confilio Domino Henrico de Meer Milite, Dño de Weerde Magistro, Adolpho de Marcke : et Sandaro de Egen Armigeris.

Brief

(3) Dit Charter is voorzien met een groot uithangend Segel in root wasch, en berust in den Blok; Een affchrift vindt men in het Leger-Boek Fol. 222.

Brief van Hertog CAREL, gegeven den 20 April 1528, houdende, dat alle de Erven en goederen, die de Burgeren van Nijmegen nu hebben, in sijnen Lande, SCHATVRIJ zullen zijn, dog dat van de Erven, welke sij na de dagtekening van desen brief bekomen zullen, als van alle andere landen, de schattingen zullen moeten betaald worden.

Wij KAIRLL van der genaden Goidts, Hertoge van Gelre ende van Gujlich, en Greve van Zutphen, doen kondt en bekennen vor ons onsen erven en nakomelijng: Dat wij om mennijgfoldige trouwen dienst ons onse Burgeren en Ingesetenen onss stat Nijmegen gedaen hebben, en noch vorder doende worden, den selven ind nijemants anders tot oere oitmoediger beden gegont, verleent en toegelacten hebū gonnen, verlenen ind toelaten mijs deisen onsen brieff, dat alle oere erven en guederen, waer dij in onsen lande gelegen sijn, die sij voer datum dijs brieffs gehadt, in doen en in eigendom toebehoert hebbn, van nu voirtaen ten ewijgen daegen toe van allen schattongen en ongelden schatvrij gelijk oere olde andere schatvrij guederen wesen en blijven sullen, sonder onsen, onser erven en nacomelijnghen wederseggen. Beheltelijck doch dat alle guderen die oen van nu voirtaen na datum des briefs aenkomen, off sij aan sich kouden en vererven muchten, en schatbaer geweest weren, sullen ons, onsen erven en nacomelijnghen, in schattongen gehalden sijn. Ind off sich nae dato van desfen, ijemants in onser stat vurschr. mijtter woen er-

gave, en onser stat burgere worde, en schatber guederen hedden, die sullen ons, onse erven en nakomelijngen oick in schattonge gehalden sijn. Sonder argelijst. In oirconde der warheit en gantsfer vaster stedigheid, hebben wij Hertoch vurscr. onse segell aen desfen onsen brieffi vur ons, ons erve en nacomelijngen doen en heiten hangen, en onse gewoentlijcke han-teiken hijer ondergesat. In den Jaer ons herri dufent vijft hondert ind acht en twijn-tich op ten twijntichsten dach Aprilis.

(1) *ondergetekend*

CHARLES.

Renverfaal van Keiser CAREL den V, na af-stand van Willem van Cleve bij het Trac-taat voor Venlo, Hertog van Gelre en Graaf van Zutphen, gegeeven te Brusel den 30 Maart 1543, waar bij beloofd, dat de be-zegeling van het Tractaat, tusfchen hem Keiser en den Hertog van Cleef opgericht, door die van den Lande van Gelre gedaan, niet zal strekken tot nadeel van hunne pri-vilegien

KAERLE, bij der graciën Gaid's Romschen Keisere, altijs vermerder 's Rijcx, Konijnck van Germanien, van Castilien, van Leon, van Grenade, van Arragon, van Navarre, van

(1) Deeze brief van Hertog CAREL, Zoon en opvol-ger van Hertog Adolp's, berust in den Blok; een af-schrift vindt men in het Leger-Boek Fol. 55 (84) verso. geauthentificeert door den Notaris Henrik Poeyn, in den jaare 1536.

van Naples, van Sicilien, van Mailloirque, van Sardaigne, van den Eijlanden, van Indien, ende vaste landen der Westersche Zee, Erts-Hartoghe van Oostenrijcke, Hertoghe van Bourgongnen, van Lothrijck, van Brabant, van Limborch, van Luxemborch, ende van Geldre, Graive van Vlanderen, van Artoijs, van Burgoingnen, Palsgrave en van Hennegouwe, van Hollant, van Zeelant, van Ferrette, van Haghenault, van Namen, und van Zuytphen, Prijnce van Swave, Marcgrave des heilicks Rijcx, Her van Vrijslant, van Salijs, van Mechelen, van der Stadt Steden ende landen van Utrecht, Oever Ysfele ende Groeninghen, ende Dominateur in Asie ende in Africque; allen den ghenen, die desen onsen brijff sullen sijn Saluijt. Also die BANERHERNN, EDELEN en GEDEPUTIERDE VAN DEN GROOTEN EN CLEIJNE STEDEN van den lande en Kurfstendomme van Geldre en Graeffschap van Zutphen in den naem van hen luijden, en (1) REPRÆSENTIERENDE AL-

LE

(1) Alle *Vrijelieden* of *Vrijgeboorene* van dit gewest, die in het zelve geërfd waren, wierden oudtijds geconvoceert of verschreven, wanneer de Furst eenige *Beede* had te doen, dat is, *te versoeken, dat men hem met geld of andere middelen adijsteerde*. Want de Furst had geen recht schattinge of ongelden, buiten consent sijner Onderfaaten, in te voeren, en dus had hij noodig de bewilliging van die geenen, welke in de *Beeden* te contribuieren hadden. Dan zulks heeft daar na verandering ondergaan, niet alleen om dat in eene Vergaadering van zoo veele menschen de deliberatien ongemakkelijk, en de resolutien langzaam vielen, maar voor al, om dat niemand daggeld trok, en een iegelijk op sijn eigen beurs moest compareren, zo dat velen, die

LE D' ONDERSAETEN DER SELVRE LANDE IND FURSTENDOME, den achthiensten des maent van Merte *Staatsgewijse vergadert sijn geweest* in der Stadt Arnhem, om to verstaan totter seghelinghe van der ewighe alliance ind Tractate van peijse, opgericht tuschen ons, onse landen ende onderfaeten van herwartsovere ter eender, ende den (2) Hertouch

die niet sterk geërft waren, en dus niet veel belang bij de contributien hadden, niet gretig waren om die Vergaderingen bij te wonen. Hier door is de comparitie wegens het platte land gekomen tot weinige voorname Geërfdens, dewelke, als bezittende Heerlijkheden, dat is, goederen; waar aan eenig rechts gebied was vastgehecht, van den Furst te lleen, groot belang hadden, dat het land behouden bleef, en die ook, waaneer het Gewest in nood was, ten respecte van dezelfde naare Lheengoederen, dienst moesten doen; onderscheiden in *Ritteren*, welke door den Furst wegens hunne persoonlijke verdiensten, of uit byzondere gunsten, tot dezen erestand waren verheven, en *Knechten* of *Knaapen*, die met den titul van *Ritter* niet waren vereert. En deeze *Beeden* hebben de eerste oorzaak gegeven en den grondslag gelegd tot de *Landdagen*, die naderhand meer geduurzaam zijn geworden ten tijden der Hertogen *Arnold* en *Adolph*, zedert het oprichten der *verbonden* in de jaaren 1418, 1436, 1441, 1471, en 1491, waar bij ten tijde van Hertog *Arnold* omtrent den Jaare 1450, noch kwamen de *Banner-Heeren*, die toen uit aanmerkinge van derzelve meerder aanzien en bezittingen sich boven het verder gedeelte van de *Ritteren* en *Knechten* hebben begonnen te verheffen, en eenen afzonderlijken stand uit te maken, hebbende alleen zo veel gezags in het bestier des lands, als de gansche Ridderfchap; zie Fr. Sandius *ad Consuetud. feud. Gelriae Tract. praelim. cap. 3.* Terwijl bij de Steden overdragen was, dat ter landagfaert alleen compareren zouden de Magistralen met gezworeene, repraesenterende de alinge Gemeente.

(2) Hertog *Carel* van Egmond kinderloos overliddende, zoude de naaste Erigenaam dezer Landfchap heb-

touch van Cleve, Gulich, van den Berghe, Grave van der Marck en Ravensberghe, sijne landen en ondersaten ter andere sijde, naer lange communicatie hijr op mit malckanderen gehouden, sijn veraccordirt der vurschr. seghelinghe te doene op sekere conditien en voirwarden, bij hem besproken, en sulcx als t hijr naervolghen: te weten in den isten, dat sij tottre selve seghelinge verstaen souden, even verre 't selve waere *sunder pra-judicie van hoeren privilegien, exemptien en alde hercomen*: Ende dat sij van den selven hucren privilegien, vrijheiden rechten, segel ind brieve souden bliven gebruickende, in allermaten, als ein ieder van hem bis her toe gedaen hadde, volgende den inhouden den Tractaet van Venlo, 't selve bemeldende. Dat oick andre landen, in den selven Trac-

hebben moeten geweest zijn *Antonius*, Zoon van René, Hertog van Lotharingen en van Philippe van Gelre, zuster van Hertog Carel; dog de Staten hem niet magtig genoeg oordelende, om het Land tegens de overmagt van het Huis van Oostenrijk te beschermen, hadden *Willem* van Cleve, die door sijne moeder *Maria*, Erfdochter van Gulik en Berg, afstamde uit het zelfde Huis van Gulik, het welk te vooren twee Hertogen, *Willem* den I en *Reinold* den IV, aan Gelderland had ggegeven, tot sijnen Opvolger bestemd, en daar op Hertog Carel van Egmond bewogen tot het aengaan van een Tractaat met *Johan* en *Willem* (Vader en Zoon) Hertogen van Cleve en Gulik, over de succesie van Hertog *Willem* in den lande van Gelre na het overlijden van Hertog Carel: welk Tractaat, opgericht den 27 Januarii 1538, en de Transix brieven, inhoudende de accesie van de Riddereschappen en Steden der Furstendommen Cleve en Gulik, en der Graaffschappen Marck en Ravensberg, benevens de confirmatiën van het zelve door Fredrik, Keurvorst van Saxon (getrouwd met de Zuster van Hertog Willem) en van Ernst en Fredrik,

Tractact gespecificiert, den selven meede besegelen sullen, daer aff wij hen verlenen souden onse apene brieven: Doen te wetene, dat Wij deissen aengesien, begeronde onse guede getrouwe Onderfaeten van den landen ind Furstendomen van Gelre en Graeffchap van Zutphen vurfchr. in hoere begerte te vorderen, en beloven so verre redelick en billick sij, hebben verclaert en verclaren mits deissen onsen teigenwoirdighen brieve, dat mids bij den Bannerhernn, Ritterschap en andere die daer toe genomen en gecoren sullen worden, besegelende den Tractaet en ewige alliance, gemackt tusschen ons, onse landen en onderfaeten van herwarts overe, en Furst van Cleve, sijne landen en onderfaeten, *'t zelve is en weisen sal sunder ennijch praedjudicie off achterdeel van hoeren vorsegden privilegien,*
vrij-

Hertogen van Brunswijk en Lnnenburg, oorspronkelijk beruften in den Blok. Maar Hertog *Arnold* van Egmond, in geduerigen twist leggende met sijnen Zoon *Adolph*, die hem eenigen tijd gevangen hadde gehouden, had in den Jaare 1472 sijne landen van Gelre en Zutphen in pandschap overgegeeven aan *CAREL den Stouten*, Hertog van Burgundie. Hier uit ontfproot het voorgewend recht van *Maria*, de Erfdochter van *Carel* van Burgundie, en hier uit sijn vervolgens ontfstaan de geduurige oorlogen met het Huis van Oostenrijk, die eerst met Keiser *CAREL* den V, kleinzoon van *Maximiliaan* en *Maria*, door het Tractaat, voor Venlo opgericht, een einde genomen hebben. Zie nopens de gronden, waar op Keiser *Carel* de V sijn recht tot het Hertogdom Gelre en Graeffchap Zutphen vestigde, de *Assertio juris Caesaris Caroli in Gelriae Ducatum, et Zutphaniae Comitatum*, gedrukt te Antwerpen in den jaare 1541, vergeleken met de *Defensio juris ad Gelriae Ducatum Wilhelmi Ducis Juliacensis*, gedrukt in het graeffchap Mark in den jaare 1542.

vrijheiden, exemptien en alde hercomen: Ende dat Wij dezelve nijet tegenstaende dyen van den selve *jullen laten genijeten en gebruickon: rustelick en vredelick, naer vermogen des inhals Tractaets van Venlo* vursch. Belovende voorts, dat onse andere landen, als namelijk Brabant, Hollant, die Steden van Utrecht, Deventer, Campen, Zwoell en Gronijngghen in denselven Tractaet begrepen, mede denselven Tractaet (3) befegelen zullen, als naer inhalt desselven behoert. En tot meerdere sekerheid en vasticheit van dese hebben onsen (4) segell hier aen doen hanghen. Gegeven in onse Stadt van Brussell den dertichsten van Merte, in 't jaer ons Hern duijfent vijff hondert drijen vertich (5) voor

(3) Op gelijke wijze verzogt Keiser CAREL de V die van *Nijmegen* nevens de andere Steden en Stenden den afftand van den Koning van Frankrijk, FRANÇOIS den I, van sijn recht op de landen van Gelre met hem te willen gettand doen en bezegelen. zie de Chronijk van Nijmegen bl. 122. Want Hertog *Carel* van Egmond had in den jaere 1536 een Verbond ingegaan met François den I, waar bij hij zich en sijne Landen aan den Koning van Frankrijk had opgedragen, omze wederom van hem ter lheen te ontfangen: En hier uit ontfroot het voorgewend recht van François den I, van welk hij afftand deed bij de vrede van Crespi in den jaere 1544. Berustende dit Charter van Carel de V van den 23 Mai 1545 in den Blok.

(4) Een zeer groot uithangend zegel in rood wasch. Het Tractaat voor Venlo opgericht den 12 September 1543, en de Confirmatie van het zelve door Philips den II den 3 Decemb. 1555, te Brussel eigenhandig betekend, berusten meede in den Blok. Men vindt copien authentic derzelve in het Legerboek.

(5) In het slot der Charters, waar in men den stijl van den Hove gebruikte, volgens welke het jaar gerekent wiert te beginnen op Paaschen, 't welk alleenlijk

voor Paeschen. Van onsen KeiserRijcke 't XXIII^{te}. Ende van onsen Rijcke (6) van Castilien en anderen 't XXVIII^{te}. *Op de vouwe was geschreven.* Bij den Keiser. Ondertekend. Desplenger.

Brief

lijk kan komen van den 22 Maart tot den 25 April, leest men dikwils voor *Paaschen*, of *na Paaschen*, tot een kenteken, waer uit men het rechte Jaar zou mogen afneemen. Dog meenigmaal zijn die woorden voor en *na Paaschen* in dezelve vergeeten; en vermits dit verwerringen veroorzaakte, heeft koning *Philips* bij Placaat van den 16 Junii 1575 eenparigheid van stijt ingevoerd, en gelast, dat men alomme het jaar beginnen zoude met den eersten dag van de maand *Januarus*.

(6) De rekening van de *Rijken van Castilien en anderen*, of ('t welk op het zelfde uitkomt) *van Spanje en beide Sicilien en anderen*, begint met den aanvang des jaars 1516, wanneer *Ferdinand de Catholique* gestorven, en *Carel* bij uiterste wil van desen sijnen moederlijken Grootvader Erfgenaam des Spaanschen Rijks geworden was, alshoon hij op den 7 Feb. 1518 te *Valadolid* eerst gekroont is. Tot de regering van het Duitsche Rijk is hij door de dood van Keiser *Maximiliaan* gekomen, en op den 28 Junii 1519 te *Frankfort* tot Keiser verkosen, invoegen dat de regering des Duitschen Rijks van dien tijd af moet gerekent worden, offshoon die ook wel, dog zelden, van de *Kroning te Aken*, op den 23 Oct. 1520 verrigt, gerekent is. Maer omtrent des Duitschen Rijks regering van Keiser *Carel* moet onderscheid gemaakt worden tusschen de rekening der regering *van den Roomschen Rijcke, en van Germanien*, en die *van het Keiserrijk*, waer van de reden breedvoerig wordt nagespoort bij *J. van de Water* in de *Voorreden voor het Utrechts Placaatboek I D.*

Brief, van Keiser CAREL de V. als Graaf van Holland en Zeeland, gegeven te Nijmegen den 14 Februarii 1545, waar bij hij aan de Borgeren van Nijmegen bevestigt alle de brieven van vrijheid op de Tollen van Holland en Zeeland aan de Stad en Burgerije door vorige Graven en Gravinnen verleend.

KAERLE bij der gracies Godts Roemsch Keijser, altijd vermeerder 's Rijcx, Coninch van Germanien, van Castillien, van Leon, van Grenade, van Arragon, van Navarre, van Napels, van Sicilie, van Mailliorque, van Sardanie, van den eijlanden Indien en vaster eerden der Zee Oceane, Erts-Hertoge van Oistenrick, Hertoge van Bourgoingnen, van Lothric, van Brabant, van Lemborch, van Luxenborch, ende van Gelre, Grave van Vlaendren, van Artois van Bourgoignen, Palsgraeve en van Henegouwe, van Hollant, van Zeelant, van Ferrette, van Huijgnenault, van Namen, en van Zutphen, Prince van Swave, Marcgrave des heijlicx Rijcx, Heere van Vrieslant, van Salins, van Mechelen, van der Stadt, Steden, en landen van Utrecht, Overijsfel en Groningen, ende Dominateur in Asie en in Affrijcke. Allen den ghenen, die dese tegenwoirdighe sien sullen saluijt; alsoe onse lieve en wel beminde, die Borgermeister, Scepene en Raidt deser onser Stadt van Nijmegen ons verthoent en te kennen gegeven hebben, hoe dat wijlen onse Voirsaten, Graven en Gravinnen van Hollant en Zelant, en Heeren en Vrouwen van Vrieslant, onse voirs: Stadt Borgeren ende Ingesete-

tenen van Nijmegen sekere privilegien en vrijheids in voirtijden gegunt en verleent hebben, om mit hueren goeden, waren en coopmanschappen tolwrij bijnen onsen vurs: landen van Hollandt en Zelandt te vaeren, vlijeten ende driven te watere en te lande, van welke privilegien inhouden van woirde to worde hier na volgt.

AELBRECHT bij Gaeds genaden Palensgreve op ter Rhijn, Hertoige in Beijeren, Greve van Henegouwe, van Hollant, van Zelant en Heer van Vrieslant, doen kont allen luijden, dat wij in tijden voirleden gegeven hadn onsen lieve en goiden vrijenden der stat en den gemeijnen Burgeren van Nijmegen sulcke vrijheid en hantvesten van tollerechte, als onse brieve inne houden en begrijpen, die van woirde to woirde hier nae geschreven staen :

(1) AELBRECHT van Gaids genaden Palensgreve op ten Rhijn, Hertoige in Beijeren, Ruwart van Henegouwe, van Hollant, van Zelant, en van Vrieslant, doen kondt allen luijden, dat onse lieve en gemeijnde soen die Hertoige van Gelre, en Greve van Zutphen, aan ons heft doen versucken, dat wij wouden doen verclaeren alfulcke rechte, als onse lieve en gemeijnde vrijnden, die Burgeren van Nijmegen, plagen to hebben van ouden tijden in onsen tolleren, daeromme wij dine beden wijlle ons liefs soens vurs. en om guder gunsten wijlle die wij dragen tot onsen guden vrijenden den Burgeren van Nijmegen vurg. onse audste Tollenbucke hebben doen besijen, daer wij in geschreven vjnden

(1) Zie de Handvesten van Nijmegen bl. 130.

den als hier nae beschreven staet, datt die van Nijmegen solen geven van Wijne, den viertigste mercke, der sal men rekenen elcke marcke voer vier schillinge groete Conijnx tornijsen; en die Wijne, die sij neder brengen, hebbn die gekost beneden hondert mercken, soe sal men elcke roede Wijns rekenen voer ses mercke voerschr. en daer aff sullen sij geven den viertichsten penninck, ende hebben hoer wijn gecost boven hondert marcken, daer fall die schoude geven dordehalf marcken, ende een sweert, of achtien penningen engelsche daer voer, ende van elcken twen roeden Wijns, een halve take Wijns, en alsoe menigen engelscher te broede. Item van eenen scepe twee penningen Hollants; item van allen anderen guede suelen sij geven halven tolle; Item sulen sij Terdrecht nijet geven, dan van eenen wijnscepe, alle haddet hondert vate bijnnen, acht Schillinge en acht penninge Hollants; Item tot Strijemunde die schoude, die beneden hondert marcken gerekent is, reket men die roede voor achte marcke, daer aff sullen die van Nijmegen gheven die viertighste marcke; Ende om dat wij wyllen, dat dese verklaringe ende vernieuwinghe vurs, die wij *onsen gueden vrijenden den Burgeren van Nijmegen* vurg. gedaen hebn, gehauden willen hebn, soe ontbieden wij en bevelen allen onsen Tolnerren, over alle, in onsen landen, dat sij se in der manieren vurs. varen laten, en nijet meer van hem en neemen, dan vurs. is. In oirkonde desen brieven besegelt mit onsen segele. Gegeven in den Hage, op sente Thomas avent Apostels in 't
jaer

jaer onss Hern duijfent driehondert negen en soeventich. Ende want wij derselver stat en Burgeren die vurs. vrijheiden wedersegt hadn, meijnende overmits dat onse brieven vurs. nijet inhielden, *durende to ewigen dagen*, dat wij die en die vrijheiden vurs. souden mogen wederseggen tot onsen wijlle en guetduncken, soe hebn wij wael beraden mit onsen Raide, en om beden wijlle ons lieffs soens Hern *Wilhems* Hertoige van Gelre ende van Gulich, Grave van Zutphen, hoers Heeren, onse meijninge en guede wijlle der voorseider stat en Burgeren vordert verclaert, en wijllen dat die vurs. vrijheiden der stad ende Burgeren vurg. duren fall *tot ewigen dagen*; ende gelooven voer ons en vor onsen nacomelingen der stat en Burgeren vurg. die nu sijn en namaels wesen solen, die vurs. vrijheide te houden, en te doen houden onverbraken, sunder hun daarom meer moijnisse te doen; en gebieden en bevelen allen onsen Tolneren, over all, in onsen landen van Hollant en van Zeelant, die nu sijn en naemaels wesen solen, dat sij die Borgeren van Nijmegen vurs. *tot ewigen dagen* laten rustelick vaeren en keeren voor bij alle onse Tollen in onsen lande vurs. op sulcke recht en Tollen, als onse vurs. brieven innehouden ende begriipen. In kennisse der wairheit soe hebn wij desen brieff doen besegelen mit onsen segele. Geschreven in den Hage op ten sevensten dach in Julio in 't jaer ons Hern duijfent driehondert sesh en negentich: *Aldus onderscreven.* Jusfu Dni Ducis ALBERTI, pñtibus Domicello de Arcckel, Wilhō de Couster pp^{to}. et archidiacono
Tra-

Trajectenſi, Dño de Gemenge, Dño Bruiſtino de Herwijn milite, et Wilhelmo de Croneburg Conſiliariis.

JOHAN, bij Gaidſ genaden Palentsgreve op ten Rijn, Hertoige van Beijeren, ſoen van Henegouwe, van Hollant, van Zeelant enz. doen kondt allen luden ende bekennen mit deſen brieve, dat wij geſijen en geleſen hebñ ſeekere brieve van vrijheiden en Tollen rechten, die onſe lieve Heer en Vader zeliger gedachten voertijts der Stat en den gemeijn Burgeren van Nijmegen gegeven heeft gehad, inhoudende en begrijpende van woirde to woirde als hier na beſchreven volght.

(2) AELBRECHT, bij Gaeds genaden Palensgreve op ten Rijn, Hertoige in Beijeren, Greve van Henegouwe, van Hollant, van Zeelant, ende Heer van Vrieslant doen kondt allen luden, dat wij in tijden voirdeden gegeven hadn onſer lieven engoiden Vrijenden der Stat en den gemeijnen Burgeren van Nijmegen ſulcke vrijheit en Handveſten van Tollen Rechte, als onſe brieve innehouden en begrijpen, die van woirde toe woirde hier nae geſchreven ſtaen.

AELBRECHT bij Gaidſ genaden Palensgreve op ten Rijn, Hertoige in Beijeren, Ruwart van Henegouwe, van Hollant, van Zeelant, en van Vrijeslant, doen kondt allen luden, dat onſe lieve en gemeijnde Soen die Hertoige van Gelre en Greve van Zutphen aen ons heft doen verſuecken, dat wij wou- den doen verclaren alſulcke Rechte als *onſe lie-*

(2) Handveſten van Nijmegen *b.* 132.

lieve en gemeijnde vrienden die Burgeren van Nijmegen plagen to hebben *van ouden tijden* in onsen Tollen; Daeromme wij omme beden wijlle onss liefs Soens vursf. en om gueder gunsten wijlle die wij dragen tot *onsen gueden vrienden der Burgeren van Nijmegen* vursf. onsen audste Tollen-bucke hebñ doen besijen, dair wij in geschreven vijnden, als hier naebeschreven staet; Dat die van Nijmegen solen geven van Wijne, den viertichste marcke, des sal men rekenen elcke marke voir vier schillingen groete Conijnx Tournouijfen, ende die Wijne, die sij nederbrengen, hebben die gekost beneden hondert marcke, soe sal men elcke roede Wijns rekenen voir ses marcks vursf; en daar aff sulen sij geven den viertichsten penninck; Ende hebben hoer Wijns gekost boven hondert marke, daer fall die schoude geven dordelhalf marke ende een sweert of achtien penningen engelsche daer voer, ende van elcken tween Roeden wijns, een halve take wijns, ende alsoe menigen engelschen te broede. Item van eenen scepe twee penningen Hollants; Item van allen anderen gueden suelen sij geven halven tollen. Item en suelen sij Tordreht nijet geven, den van eenen wijnscepe alle haddet hondert vate bijnnen, achte schillinge ende acht penninge Hollants. Item tot Strijemunde, die schoude, die beneden hondert mark gerekent is, reket men die roede voir achte marcke, daer aff suelen die van Nijmegen geven die viertichste marcke; Ende om dar wij wijllen, dat dese verclaringe en vernuwingen vursf. die wij *onsen gueden vrienden den Burgeren van Nijmegen* vursf.

ge-

gedaen hebn, gehauden wijllen hebn, soe ontbieden wij ende bevelen allen onsen Tolneren over alle, in onsen landen, dat sijse in der manieren vursf. vaeren lacten, ende nijet meer van hen en nemen, dan vursf. is. In oirconde deser brieve besegelt mit onsen segele, gegeven in den Hage op sente Thomas avont Apostels in 't jaer ons Hern duijfent drie hondert negen en tsoeventich; Ende want wij derselven stat en Burgeren, die vursf. vrijheiden wederseijt hadden, meijnende overmits dat onse brieve vursf. nijet en hijelden *durende to ewigen dagen*, dat wij die en die vrijheijde vursf. souden mogen wederseggen tot onsen wijlle ende guetduncken; soe hebn wij wael beraden, mit onsen Raide ende om beden wijlle onss lieffs soens Hern Wilhems, Hertoige van Gelre en van Gulich, Grave van Zutphen, hoers Heren, onse meijninge en gueden wijlle der voerseijder Stat en Burgern vorder verklaert, en wijllen dat die vursf. vrijheide der Stat en Burgern vursf. duren sal tot ewigen dagen, ende geloeven voer ons en voer onsen nacomelingen der stat en Burgern vursg. die nu sijn en naemaels wesen soelen die vursf. vrijheide te houden en te doen houden onverbraken, sunder hun daarom meer moeijnisse te doen, ende gebieden ende bevelen allen onsen tolneren, over all, in onsen landen van Hollant en van Zeelant, die nu sijn en namaels wesen solen, dat sij die Burgeren van Nijmegen vursf. *tot ewigen dagen* laten rustelijck varen en keeren voer bij alle onse tollin in onsen landen vursf. op sulcke recht en tollin, als onse vursf. brieve inhouden,

en begrijpen. In kennisfe der waarheit foe hebben wij defen brieff doen befegelen mit onfen fegele. Gefchreven in den Hage op ten fevensten dagh in julio in 't jaers ons Herñ duijfent drijhondert fess en tnegentich *Aldus ondergefchreven.* Jusfu Dni Ducis Alberti pntibus Domicello de Arckell, Wilhō de Coufter ppto et Archidiacono Trajectensī Dno de Gemenge, Dno Bruijstino de Herwijn milite, et Wilhelmo de Croneburg Confiliariis; Welcke brieven en vrijheiden vursf. ende alle stucken en puncten dair in vervat, wij Hertoige (3) Johan vursf. geconfirmijert en gevestigt hebn, confirmijeren en vestigen mit defen onfen brieff, en wijllen, dat die in oere machte blijve tot ewigen dagen; ende gelaven oick voer ons, ende onfen nacomelingen der Stat en gemeijnen burgeren van Nijmegen vursf. daer in to halden en to stercken; ende waert fake, dat wij om enijger zaken wijlle in toekomende tijden, onse tollē die nu tot *Gorijchem* liggen anderwaar leijden, foe en sullen nochtans daerom die Stadt en Burgeren van Nijmegen nijet vorder belasticht noch gemoeijet weren, mer sullen varen en keren op hoeren alden tollē en rechten, nae inhalt der brieven vursf. In orconde defen brieff befegelt mit onfen fegele. Gegeven in onfer itede van Dordrecht op ten negenden dach in Octōbri in 't jaer ons Hern duijfent vier hondert een ende twijntich. *Aldus ondergefchreven* Jusfu Dni Ducis pñtibus de consilio Dñis Johanne Dño de Egmonda et de

(3) Zie de Handvesten van Nijmegen bl. 136.

de Ysfelsteijn, Wilhelmo de Egmonda, Francone de Bursfalia, et Florentio de Abeele ac aliis de Consilio.

Wij (4) JACOBA van Beijeren, bij der genaden Gaid, Gravinne van Henegouwen, van Hollant, van Zeelant, en Vrou van Vrieslant, doen kondt allen luden: Alsoe als die Stat van Nijmegen, ende oir gemeijne Burger, tot hier toe mijt hoere komanschap en gueden gevaren hebn voor onse Tollen in Hollant en Zeelant, alsoe als sij dat herbracht hebn en gewoentlich sijn geweest, des wij wael onderwijst sijn, en alsoe bevonden hebn; Te weeten, tot *Gorijnchem* van een roede Wijns eenen halven Vrankrijkschen alden schilt, en van den koir, twelf alde schilden, en van ses last herijnx eenen alden schilt, en vort van allen gueden daer nae, als op ten selven toll alweghe gewoenlick is geweest, mit hoeren rechten voertoll; ende soe sullen die Burgern van Nijmegen vursf. mit hoere haven gueden en komanschappen, voir onse andere tolle in Hollant ende Zeelant varen, als sij van alds gewoentlich sijn geweest, en na hoeren briefven en privilegien, die sij van onsen zeligen Hern en Voirvadern daer van hebn; Ende want wij wijllen, dat der Stadt van Nijmeghen, en oeren Burgeren gemeijlich alle dese vursf. punten en vurwerden vast stede then ewigen dagen, en onverbreclicken van ons, onse erven en nacomelingen gehalden sullen worden, ontbieden en bevelen dairomb mit desen brieve den Tolneren, Scriveren, en Besijerre nu ter tijt,

en

(4) Handvesten van Nijmegen bl. 140.

en vort allen den ghenen, die hier naemacls Tolnærn, scriveren en Besijerre wesen soelen, daer off daer dese selve onse Tol ghelacht muchte werden, dat sij die Stadt en gemeijn Burgern van Nijmeghen, en alle oere nacomelingen vortaen en tot ewigen dagen rustelich fullen vaeren laten als vurf. is, sonder ennich ander gebot, bevelnijsst of verbot, daer op van ons, onsen erven en nacomelingen of van ijmant anders, van onser off van hoere wegen toe verbeijden in enniger wijs, en al sonder argelist; Ende om dat wij dese vurf. puncten waell bedacht, mit voorsegningh rijpen raide geconsentiert en gegeven hebn, soe hebn wij des tho orconde onse Zegell aan desen aepen brieve gehangen, in den jaere ons Hern dusent vier hondert acht en twijntich op ten XXVIIten dach in Julio.

(5) Philips, Hertoughe van Bourgondien, Grave van Vlaenderen, van Arthois, en van Bourgeñ, Palatijn, heer van Salijns, en van Mechelen, Ruwart en oir der Lande van Henegouwen, van Hollant en Zelant, en van Vrijeslant, ontbieden en bevelen u allen onsen Tolnaren van Hollant, en van Zelant, dat ghij alle *die Burgeren en goede luden van Nijmegen* voir bij onse Tollen, rustelijck en vredelich laet varen, en verkeren op alfulcken Tol, als sij van outs tot hier toe gevaren hebñ, vortaen *tot ewigen dagen* durende, sonder hen ennige (6) hinder off

(5) Handvesten van Nijmegen *bl.* 138. 141.

(6) *Den* Brief van Hertog *Willem* van Beijeren, gegeeven in den Hage den 18 September 1416, waar bij hij een ieder, binnen sijnen landen gezeten, verbied eeni-

off moeijenisse vorder in hoerren toll off voor-toll te doen, na vuijtwijfinghe alfulcken brieve, als sij van ons, en onsen voervaderen daeraff hebñ; End des nijet en laet, want dat onse wijlle is. In orconde defen brieve en onse signet hier op gedruckt. Gegeven tot Leijden op ten XXVIIten dach in Julio; in 't jaer onss hern duijftent vier hondert acht en twijntich.

En hoewel dat de Burgeren en Ingesetenen onser voirsr. Stat van Nijmegen der voirsr. vrijheit van Tol rustelic ende vredelic genoten en gebruijckt hebn, navermogen den privilegien voirsreuen en gantselick verhoppen noch in tocomende tijde sulcke vrijheit gebruijcken sullen, soe wij tonsen aencompste aen onsen Furstendom Gelre en Graeffschap Zutphen, den Bannerheeren Ridder-schap ende gemeijne steden desselfs Furstendoms en Graeffschap gelaest en gezworen hebben, heüre sampt en befundere te houden en hanthaven in huere privilegien *vrijheiden, Lant Rechten ende alden gewoonten* en hercomen, nijetmin tot meerder verfekerheijt van dien, hebben die voirsr. thoenderen ons oitmoedelijck gebeden, dat wij de voirsr. preuilegien souden wijllen bevestigen; en confirmeren, angesien, dat op onsen *Zeeuschen tol tot Antwerpen*, op onsen *Zeeuschen tol tot Dordrecht*, op onsen *Zweijgende tol tot Dordrecht*, op onse *tol aldaar*
van

eenige goederen naar de Stad Nijmegen te voeren, of daar van daan in sijne landen te brengen op zwaare boete, zie bij F. van Mieris *Charterboek van Holland* W. D. bl. 388, 389.

van den Speldegelde, op onsen tol duer gants Zeelant, op onsen tol tot Gorchuun, op onsen tol tot (7) *Wijck te Duersteden*, en elders, hem luiden ouermits voergaende Crijgen en oorlogen zekere belet en stooringe gedaen es geweest, En hen hierop verleenen onse behoerlijcke oepene briefven daar toe, dienende, Doen te wetene dat wij de faken voirscreuen ouergemerckt genegen wesende ter bede van den voirs: Burgemeesteren Scepenen en Raidt onser stadt van Nijmegen, hebben bij advijse van onser zeer lieue en beminde suster die Coninginne Douarijere van Hongrije van Boheme enz. voir ons Regente en Gouernante in onsen landen van herwertfouere de preuileguē van vrijheit van rolle onser voirsz. Stadt van Nijmegen bij wijllen onsen voirsaten Graven en Gravinne van Hollant en van Zeelant, ende Heeren en Vrouwen van Vrieslant losslich gegeven, soe voirsz. es, beuesticht geconfermeert en geapproveert, bevestigen confirmeren en approbieren vult sunderlinge gracie bij desen, voir ons onse erven en nacomelingen Graven ende Gravinne van Hollant en van Zeelant, en Heeren en Vrouwē van Vrieslant, soe verre nochtans de voirs suplianten daer na duechdelijck gebruijckt en genoten hebben, ont-

bie-

(7) Het provisioneel accoort tuschen de Provincie van Utrecht en de Stad Nijmegen, houdende, dat de Burgers van Nijmegen op den *Rhenenschen Toll*, nu tot *Wijck te Duerstede* leggende, Tolvrijheid zouden genieten, en dat daar tegens die van Utrecht, door de Griff van Nijmegen en Arnhem komende, zo op den Rijkschen Tol, als op den Tol tuschen Nijmegen en Arnhem, zouden vrij zijn, in dato Utrecht 20 Mai 1617, berust in den Blok.

bieden daerōme eñ beuelen onsen lieven en getrouwen die Hoofft-Présidenten en luijden van onsen-secrèten en groiten Raiden, Stadthouder, die eerste en andere van onsen Raide eñ rekening in Hollant, onsen tolnaren, en allen anderen onse Rechteren eñ Officieren, oft hueren Stedehouderen, eñ elcken van hen besundere, dien dit aengaen sal, dat zij den voirn: vā Nijmegen suplianten van dese onse jegewoirdige gracie octroij eñ confirmatie in der manieren voirsz., doen laeten, eñ gedoegen rustelijck en vredelijck genijeten en gebruijcken sonder hen te doene noch te laeten geschien eenich hinder letsel oft moeijenisse ter contrarien, want ons alsoe gelieft, Des toirconden soe hebn wij onsen Segel hieran doen hangen. (8) Gegeven in onser Stadt van Nijmegē, den XIIIte dach van Februario in 't jaer onss Hern dusent viiffhondert vijff en veertich, van onsen KeijserRijcks 't XXVe. ende van onsen Rijcken van Castilien eñ andern 't XXX ondertekent op de vouwe bij den Keijser Lager. Verreijcken.

Brief

(8) Deeze brief berust meede in den Blok. Men vindt in het Leger-Boek *Fol.* 78 (107) een affchrift, geauthentiseert door den Secretaris van Nijmegen Johan van den Have.

Brief van Keifer CAREL den V, als Hertog van Brabant, en Limburg, gegeven te Nijmegen den 14 Februarii 1545, waar bij aan de Stad en Burgeren confirmeert alle brieven van vrijheid op de Tollen in Brabant, Limburg, en den lande van Over-Maze, door voorige Hertogen en Hertoginne aan dezelve geconcedeert.

KAERLE bij der gracen Godts Roomsche Keijser, alzeit vermerder 's Rijks, Coninch van Germanien, van Castilien, van Leon, van Grenade, van Arragon, van Navarre, van Napels, van Sicilie, van Mailliorque, van Sardanie, van den eijlanden Indien en vasten Lande der Zee Oceane, Ertshertoge van Oistenrich, Hertoge van Bourgoingnen, van Lothier, van Brabant, van Lemburch, van Luxenborch, ende van Gelre, Graeve van Vlaenderen, van Artois, van Bourgoingnen, Palsgrave en van Henegouwe, van Hollant, van Zeelant, van Ferrette, van Hagnenault, van Namen en van Zutphen, Prince van Zwave, Marcgrave des heijlick Rijck, Heere van Vrieslant, van Salins, van Mechelen, van de Stadt Ileden en landen van Utrecht, Overijsfel en Groningen, ende dominateur in Asië en in Affrijcke; allen den ghenen, die dese tegenwoordige zien sullen, saluijt. Alsoe onse lieve en wel beminde die Burgemeisters Scepenen en Raidt deser onser Stadt van Nijmegen ons verthoent en te kennen gegeven hebben, hoe dat wijlen onse voorvaders Hertogen van Lothr ende van Brabant, ende namentlic wijlen Hertoge Anthonis van Brabant saliger gedaghten,
on-

onfe voirsc. Stadt Borgeren ende Ingefetenen van Nijmegen sekere privilegien en vrijheiden in voirtijden gegunt en verleent hebben, om mit huere waeren goeden en coopmanscapen tolvrij bijnen onsen vursch. Landen van Brabant te varen vlijeten ende drijven te warere en te lande, van welcke privilegien wijlen Hertoge Anthonis van Brabant de inhouden van woirde te woirde hier na volgt.

(1) ANTHONIS bij der genaden Gaidis Hertoge van Lothr. van Brabant en van Lijmborch, Marcgrave des heijligen Rijcx, allen den ghenen, daer onse tegenwoirdige brēn ankomen fullen, saluijt; want die Stat en Burgers van Nijmegen gemeijnlich tot meere stonden bij ons gefeijnt hebben, en ons doen thoenen, dat sij bij sekere vrijheiden en privilegien hoen in vorleden tijden verleent, mit oeren goeden over all bijnnen onsen vursf. lande van Brabant Tolvrij gevaeren hebben, van also olde tijden hier aff, dat men van den contrarien geijn gedencenissen en heeft, tot nu onlanx, dat sommige van onsen Tolneren ons lants van Brabant vursf. hoen van oeren gueden Toll geijst hebben, en nijet wijllen laten lijden sonder tol te betaelen off daer voer pande tlaten off gelaefte tdoen, 't welck oen komen es tot grooten schade ende achterdeel, en noch tot meeren komen mochte, alsoe sij seggen, en worde hoen daer op nijt voersien van remedie; Daeromme sij ons oitmoedelichen gebeden hebben; Ende wij uijt gueder

(1) Handvesten van Nijmegen *bl.* 164.

der informatien, die ons daer aff van sommigen onser Tolneren en dieneren gedaen is, hebben bevonden, dat sij van ouden tijden hir aff altoos in onsen vursf. lande van Brabant tolvrij gevaren hebben: Soe doen wij toe weten, dat wij hoen die vursf. vrijheit ~~nijt~~ en hebben willen breken noch verminderen, noch oock gedoegen, dat sij onder ons 't onrecht belast of belet worden, hoen van sonderlingen graciën, hebben gewillecoert ende verleent, willekocren en verleenen mits desen briefve, voir ons onsen erfven ende nacomelingen; dat die *Ingesetenen Burgeren van Nijmegen over al binnen ons vursf. lande van Brabant toe water en toe lande mit hoeren guede, hoen en nijmands anders toebehorende, tolvrij vaaren en rijden sulden en mogen*, in alfulcker voegen ende manieren, waert dat ijemant, soe wij hij waere, eenich ander guet, dat eghenen Ingeseten Burger van Nijmegen nijt toe en behoerde, heijmelich of apenbaer voer onse tollē toe water off toe lande vuerde, of vueren woude up die vursf. vrijheijden van den Burgeren gueden van Nijmegen vursf. dat die daer aff staen fall op sijne broecke ende tonser correctie off gnaden, Ende die vursf. stadt van Nijmegen en fall dien daer aff nijet mogen verantwoordē noch pijnē toe vrijen, Ende off eenich Ingeseten Burger van Nijmegen ander luijde guede, die nijet Ingeseten Burgeren en waren, geladen hadde, off doen laden mit sijnen gueden, en mit sijnen hedde willen vrijen, dat hij dan sijne goederen mitten anderen, die hij geladen hedde, ontvrijen fall; ende wairt oick

oick dat die vorsf. ingefeten Burgers van Nijmegen mit anderen luijden gemeijn guet hadden, en dat vuerden off brachten voer onsen tollen, het waer dat sij 't vrijen wouden, off nijet vrijen wouden, soe fall doch een deel van alfulcken goede dair mit ontvriet sijn, ende sij solen dair aff doen ende plegen gelijk vrende luijden, alsoe dat behoert nae onser heerlickheit en recht van onsen tollen, en dien en sal oick daar aff de vursf. Stadt van Nijmeghen nijt verantwoord worden noch pijnen toe beschudden, sonder argelist. Ontbieden daeromme ernstelich en bevelen onse Tolneren van Loeven, en van Antwerpen en allen anderen onss vursf. lants van Brabant, die nu sijn en naemaals sijn solen; dat sij de vursf. Ingefetenen Borgeren van Nijmegen mit oeren guede vursf. voertaen altoos toe water en toe lande Tolvrij laten vaeren ende lijden, in manieren en mit alfulcken goede en Coopmanschappen hoen toebehoeren, als sij tot hier toe gedaen hebben, sonder hoen omme onss vursf. tolls wille eenige commer te doen aen hoeren lijven off gueden vursf. Want wij dat alsoe gedaen wijllen hebben; Ende omme dat wij dat hoen vast en onverbrekelich gehouden werde ten ewigen dagen, soe hebben wij des t'orconden en vestigheid onse segel aen desen brieff doen hangen. Gegeven in onser Stadt van Breusfele vier daghen in Februario in 't jaer onss Hern duijsent vier hondert ende thien.

Ende hoewel dat de Burgerñ ende Ingefetenen onser vorsz. Stadt van Nijmegen der voirsz. vrijheit van tol rustelick en vredelick ge-

genoten en gebuïjckt hebben na vermogen der preuilegien verschreven en gantfelick verhopē noch in toecommende tijden zulcke vrijheijt gebuïjcken sullen, soe wij tonfen ancompste aen onsen Furstendom Gelre en Graeffschap Zutphen den Bannerhern Ridderschap en gemeijne steden desselfs Furstēdombs en Graeffschaps geloefft en gezworen hebben hemluiden sampt en besuīderē te houden ende hanthave *in hueren Preuilegien Vrijheiden Lantrechten ende alden gewoonten en hercōmen*, nijetmin tot meerder versekerheit van dien hebben die voorsz. thoonderen ons oitmoedlick gebeden, dat wij voorsz. preuilegie van wijlen Hertoge Anthonis souden willen bevestigen en confirmeren, angesien dat in onsen *Riddertol tot Antwerpen* hemluiden ouermits voergaende crijgen en oirlijden ~~_____~~ en slooringe gedaen es ~~_____~~ hierop verleenen onse beuēsticht geconfirmeert en geapprobeert ~~_____~~ wij de zaken voorscreuen ~~_____~~ negē wesende ter bede van ~~_____~~ guren, Schepenen en Raedt onser Stad van Nijmegen, hebben bij aduijse van onser zeer lieue en zeere bemijnden Zuftere die Conniginne Douairiere van Hongrien van Bohemen &c. voer ons Regēte en Gouvernante in onsen Landen van herverts ouer, *de preuilegien van vrijheijt van tolle onser voorsz. Stadt van Nijmegen, bij wijlen onsen voersaten Hertogen van Brabant, en namentlick bij wijlen Hertoge Anthonis van Brabant lofflick gegeven soe voorsz. es, beuesticht geconfirmeert en geapprobeert, beueftigen, confirmeren en approberen vuyt-*
sun-

sunderlinge gracie bij desen voor ons onse er-
ven en nacommelingen Hertogen en Hertog-
ginnen van Brabant, soe verre nochtans de
voorn: suplianten daer na duechdelick ge-
bruijckt ende genoten hebben „ ontbieden
daeromme en beuelen onsen lieuen en ge-
trouwen, die Cancellier en luijden van on-
sen Raide in Brabant, Meijer van Loeuën,
Amman van Bruesfele, Schouteth van Ant-
werpen en de den Bosche, onsen tollena-
ren, ende allen anderen onsen Rechteren
Justicieren en Officieren oft hueren stede-
houderen en elcken van hen besondere, dien
dit aengaan fall, dat zij die voorn. Suplian-
ten van dese onse jegewoirdighe gracie,
Ottroij ende confirmatie inder manieren
voorscreuen doen laeten en gedoegen ruste-
lick ende vredelick geneijeten ende gebruijck-
ken sonder hen te doene noch te laeten ge-
schien eenich hinder letsel of moeijenisse ter
contrarien, want ons also gelieeft. Dest
oirconden soo hebben wij, onsen (2) Segel
hier aen doen hangen, gegeuen in onser voorz.
Stadt van Nijmegen den XIIIIt. dach van
Februario int jaer onss Hern duijfent viff-
hondert en vijffen veertich, van onsen Keij-
se-

(2) Deeze brief met een groot uithangend zegel in rood wasch berust in den Blok. Men vindt in het Legerboek *Fol.* 83 (112) een afschrift, geauthentificeert door Joh. van den Have. In den Blok berust meede eene oorspronlijken brief van *Philips van Castilien*, als Hertog van *Brabant*, houdende confirmatie van de privilegien der Burgeren van Nijmegen op de *Tollen* te ANTWERPEN, *also sij daar van ouds ende van soe lange tijd, dat van ter contrarie niet en gedunckt, altoos vrij en exempt geweest zijn*, gegeeven te Brussel den 28 Octo-ber 1505.

ferijcks tXXV^{te} Ende van onsen Rijcke van Castillien en anderen tXXX^{te} onderickent op de vouwe Bij den Keijser.

lagerstond.

Verreijcken.

*Declaratoir aangaande de vrijheden der Borge-
ren van Nijmegen op de Tollen van Bra-
band, Limburg en Lande van Over-Maze,
gegeeven te Brusjel den 1 October 1620.*

Die Hoofden Treforier Generaell ende Gecommitteerde van de Financien:

Eerfame, besondere goede Vriendt. Also die Gedeputeerde van de Magistraat van Nijmegen ons hebben verthoont, als dat sij ende heuren Burgeren bij diversche Privilegien so van Romsche Keijseren ende Coningen als van diversche Hertogen ende Hertoginnen van Brabant *over langen tijden vrij ende exempt sijn geweest en alnoch sijn binnen den Lande van Brabant, Limborch en andere van Over-Mase van allen thollen ter saecken van hueren goeden, waren en Coopmanschappen te water en te lande, Behoudelijck dat sij bij eenige Pachtters ende Collecteurs gerencontreect hebben eenige contradictie, hoewel bij de leste resolutie ende het vierde articul op het tractaet van Trevis ende naerdere interpretatie, daer op gevolght, geseit is; Dat alle de Vasallen ende Onderfaten van haere Hoocheden, ende van de Vereenigden Provincien ter eenre ende ter andere zijden souden worden gerestitucert tot allen hueren goeden, rechten, privilegien, exemptien ende vrijheden, van de*
welc-

welcken sij voor de Oorloge gebruikt hebben ende ook de brieven daer opgeschreven aan alle de Collecteurs en Pachters den vier en twintigsten Mert sestien hondert tien, versueckende also de voorf. van Nijmegen hen daer op versien te worden. Soo is 't, dat wij utten naem en van wegen haare Hoocheden V ordonneren en bevelen mits desen, dat ghij de voorf. van Nijmegen, ende heurē Borgeren ende Ingefetenen doen laten eridogogen, ende bij uwe Wachten ende Dienaren alomme binnen den voorf. Lande van Brabant, Limborch ende andere van Overmase peijfelijk ende vredelijk genieten ende gebruikken van allen alfulcken privilegien exemptien ende vrijheden van thollen ter faecke van huere goeden, waren, ende coöpmanschappen, te water ende te land, gelijk ende daer af sij vor den voorn. Oorloge ende geduurende dese Treves deuchdelijk geniet ende gebruikt hebben, sonder hen daer inne te doene ofte bij uwe Wachten ende Dienaeren te doen doene, ofte te laten geschieden eenich hinder, stoot ofte beletsel ter contrarien; Ende des en sult niet sijn in gebreecke, want de goede geliefte van haar voorf. Hoocheden sulcx is. Hier mede, Eerfame besondere goede vriendt, onsen Heere Godt sij met U. (1) Uijt Brusfele ten Bureau van de voorf. financien den irften Octobris 1620.

ondertekend. Owendael.

op de rug stond.

Onsen erfamen besondere goede vriendt
den

(1) Dit *Declaratoir* berust in den Blok.

den Pachter van de Tolle te Lande tot 's Hertogenbosfche: en was buiten befegelt met een Cachet van haer Hoogheden.

Brief van de Stad KEULEN van den jaare 1360, waar bij dezelve, vermits met Hertog Reinald en Edwart, en de Gelderfche Steden eene Joene is gemaakt, aan de Steden in den Lande van Gelre, uitgenomen Roermunde, Venlo en Nieuwftad, toelaten hare koopmanschappen naar Keulen vrij te mogen voeren; wordende in het bijzonder aan die van Nijmegen eenige vrijheden ten aanzien van de koopmanschappen verleend.

Wir Richtere Scheffene Raid ind die Burgerñ gemeijnlichenn der Stat van COLN, Doin kondt allen luiden ind bekennē, want die Durluchtige Fürste eñ hochgeboerñ Herñ Her *Reijnolt* Hertzoge Gelrn ind Greue zu Zutphen, ind Her *Edewart* van Gelre gebruderen eijne mit ijren Steiden mit ons eijnre foenen vnd vruntschaeff van den wijnen ind van den gueden die onsen Burgere van *Coln* in den Lande van Gelrē zu *Nijmegen* genomen waren, verdragen haint na formen eñ gelegenheit der brijsfs, den sij ons dair op ouergegeuē haint, befegelt mit segelē der Herñ, und der Steiden van Gelre Lande vursch: foe han wijr vur ons, en vur onse Burgerñ van *Collen*; als van deiser vursch: sachen und mainē, die zu *Nijmegen* gescheit is, vurwerde eñ veilicheit gegeuen und gheuen ouermijdtz deisen brijsff alle den genen, die
im

im den lande van Gelre gefessen sijnn, vijsf gescheiden doch den van *Ruremunde*, van *Venlo* en van der *Nijerst*, bis zur tijt, dat sij den vurg brieff mit den andere Steden bezegelt haenn, ind irre ijeclichene zu Colne in onse Stat en dar en bouen zu komen, ind zu varen en ijre komanschaeff zu hantiren en zu driven; ja in alle der vurwerde en manijren, als dij vursch: brieff inqehalt, den sij ons dar op gegeuen haint, ind wert sache; dat sij oft ijre ennijgen ijemant anspreche oft arrestierde zu Coln in onser Stat, vmb cijneche saijche of scholt, dij sij seluer nijt schuldich en were, off dar vur dat sij sich seluer nijt verlost, noch verbunden hetten, ind die sij, noch ijre Stat, da sij inne gefessen weren, off ijemant anders vur sij nijt besegelt en hetten, dar voir moegen sij ijre onscholt doen; ind sich der quijten met ijren eijde; vhszgescheiden doch all fulcke saechen as von bruchen ind van mijsfedait;

aen

(1) Deeze brief berust in den Blok. Men vindt in het Leger-Boek *Fol. 50 verso* een afschrift met het origineel vergeleken door Adam van den Stein, Secretaris der Stad Nijmegen. In den Blok berust ook een brief in het Latijn van *Scabini, Consules, Magistri Civium et universi Oppidani in URDINGHEN*, gegeven Sabbatho post Festum beati Andreae Apostoli 1317. houdende, dat zij de Burgers van Nijmegen niet zullen bezwaaren met eenige Tollen, ongelden of arresten, en zo iemand van haare Burgers zulks zoude onderstaan te doen, dat sij dezelve voor altijd zullen ontburgeren, omtrent van gelijken inhoud als de brieven van de steden *MAINTS* en *COBLENTS* in de Handvesten van Nijmegen *bl. 217 en 219*. Een verdrag met *Embrik*, ten opzichte van de Tollen aldaar, van den jaare 1393, zie in het *Charter-Boek* van Gelderland *II afdeeling bl. 226*.

aen dat gericht treffent, dar van sollen sij doin, ind liden als der Steide recht is zu Colne, Alle argelist hijr van vhtgescheiden. Ind deser dingen zu oirconde en steetheit, soe hain wijr onse Steide Segele ad causas doen hanghn aen, desen briff; Dij gegeven is in den Jar ons Herren M^o CCC^o ind LX. op finte Gertruden dach der heiliger Jonffrawen.

Certificaat van Burgermeesteren, Schepenen en Raad des Koninglijken Stoels en vrije Rijksstad Aken, rakende het jus venandi, of het Recht der Burgeren van Nijmegen om te mogen jagen binnen het Rijk en district van Aken, gegeven den 23 Aug. 1663.

Wij Burgemeestere Schepenen ende Raedt des Coninlijken Stoels ende vrije Rijcxstadt Aecken doen cond ende attesteren mits desen ter requisitie van mijn Heere Goris Gecommitteerden van den Edelmogenden Raede van Staete der vereenichde Nederlanden, Houtvester ende Regerende Borgemeester der Stat Nimmegen, hoe dat de Borgers ende Inwoonders deser Stadt van ouders hebben gehat, ende noch sijn hebbende alhier (1) *binnen het Rijk ende district van Aecken het jus VENANDI, ofte trecht van te moegen jaegen*, ende dat het selven aen eghenen vrembden gepermitteert en wordt te doen, sonder daer toe van ons geobtineert te hebben expres consent ofte be-willigong. Ende want reden is aen nijemand-
en

(1) Dit certificaat berust in den Blok.

en getuijgenis der waerheijt te verweijgeren, principelijck des verfocht sijnde, so hebben dese ter requisitie, als boeven, onder de ordinarissen Segel deser Stadt laeten expedieren, en bij onsen Secretaris onderteecken en sonder argelist. Aldus geschiedt binnen Aecken desen seiven en twintigsten Augusti A^o festien hondert drij en festich.

was getekend. Matthias Peill. S.
met een opgedrukt zegel in groen wasch.

Accoort of Overeenkomst tusfchen Willem van Bronckhorst, Burggraaf tot Nijmegen, en Richter in den Rijke ter eenre, en Burgemeesteren, Schepenen en Raad en gemeene Burgeren der Stad Nijmegen ter andere zijde, rakende het onversterkt laeten van de Toorens op het Valkhof; voorts dat hij Burggraaf met niet meer dan twintig paarden aldaar mogte binnen komen enz. gegeeven op St. Luciedag 1372.

Wij WILLEM Heere van Bronckhorst, (1)
Borchgreve tot Nijmeghen ende Richter in den Rijk-

(1) De *Comites, Procuratores* of *Advocati Palatii* plagten de twee Ampten van Burggraaf tot Nijmegen, en Richter in den Rijke in het voeren hunner tituls te onderscheiden, en zich te schrijven Burggraaf tot Nijmegen, en Richter en Dijkgraaf in den Rijke, te geen ook alzo volgens de oude Charters schijnt te behooren; dog in later tijd hebben dezelve den titul aangenomen van Burggraaf, Richter, en Dijkgraaf des Rijks van Nijmegen. De Burggraaven hebben, als Burggraaven, tot de Stad geene betrekking, maar als Richt-

Rijke, doen kondt en keijnlic allen luden mit desen apenen brieve, dat wij wetlicken en waell verſwoent verlijck en overdragen ſijn mitten *Burgemeiſtrn Scepen en Raijt ende gemeijnen Burgheren der Stad van Nijmeghen*, bij ſeigghen als van onſen wegghen *Gijſebrecht van Bronckhorſt Heere van Borclo, Heijmeric Herq van Wiſch ende Diderick van Buren*; van der ſtat wegghen, Her *Arnt Puls* deken tot *Zeffic*, Her *Willem van Druten* Ridder, *Walraven van Oij* ende *Willem van Drueten*, in manieren ende vurwarden als hijer na beſchreven ſtaen. In den ijerſten ſijn wij geſwoent verleecken en overdragen van allen twijſt en oploep dije gefallen is tuſſchen ons *Willem Heer van Bronckhorſt voerſchr.* ende *Willem van Lent*, ende der gemeijne *Stat voerſchr.* als *van der Borgh tot Nijmeghen*, en *van der poerten te breecken*, (2) *the ſtormen*, en *the wijnnen* voer en na, en van allen den ghenen, dije daer meede geweest hebben, ſij ſijn van bijnnen of van buten *Nijmeghen*, en ſchelde dije quijt van allen broeken, die ſij ons, en van ons *Ampts* wegghen hijr in gebroeckt hebben, en dat ſij daer af van ons noch van anders nijmant van

zers in het Rijk, zijn ſij aan de vonniſſen van *Schepenen der Stad*, zo in civile, als criminele zaken, om die in het Rijk uit te voeren, en de rechten der *Burgheren* aldaar te bewaaren, met eede verbonden. Vergeſijk mijne aantekeningen op de *Chronijk van Nijmegen* bl. 87 (A) en op de *Handveſten* bl. 86.

(2) Zie *Smectius in Oppid. Batav. cap. VII. pag. 82, 90.* De *Burgt* of het ſlot lag doenmaals buiten de *Stad*, dog in den jaere 1467 is de zelve binnen der *Stads* muuren getrokken.

van onsen weggen gheen krot noch aanspraecche meer liden en soelen; voert sijnt vurwarden, dat *Gijsebrecht van Bronckhorst*, Here van *Borclo* en *Heijmeric Herre van Wisch* voerschr. dije *Borgh* voern. in oer hant hebben soelen verteijmacht lave en soelen daer op senden twe mannen of drie, dije sekeren soelen en sweeren den Heer noch te stat voerschr. geen onstade daer mede the doen ende thijenden dije verteijmacht weder over the gheven in hant der *Burgermeistern Scepen* en *Raijt der stat* voerschr., behoudelicken der stat voerschr. oere gueden, dije sij nu ther tijt hebben op ten *Borgh* en poerten voerschr. Voert sijn bevrwarden, dat wij noch nijemant van onser weggen sij onderwijnden en fall noch aennemen den *Borgh* voers: noch poerten noch toerne, noch geenre veste der *Borgh* voerschr. noch geenre vesten noch poerten der stat voerschr., dat den Here of der stat voerschr. the ontstaen comen mag. Voert so en soelen wij nijt bijnnen *Nijmeghen* komen meer dan mit (3) twintich perden, then weer mit wille en guetduncken der stat van *Nijmeghen* voerschr. Voert sijn bevrwarden, dat wij, of wij dat Ampt tot *Nijmeghen* van onser weggen vuren sal, en dat wesen, soelen en werden der gheene die viant sijn of werden der Stad voerschr. Voert schelden wij quijt *Heijnrich van Redichaven* van allen broeken, dije hij ons gebroeckt heeft, als dat hi daer mede was daer *Arnt van Hoemen*
en

(3) Dit was reets door Hertog Reinold den III in den jaere 1343 beloofst en aangenomen. Zie *Smetius in Oppid. Bat. cap. VII. pag. 82, 86.*

en sijn gesellen dije van Cleve nedertoeghen ; Voert schelden wij en Hijenric onse buel quijt Machiel Evert en Peter Budden van allen gelaesten en broecken dije sij gebroeckt en ons ghelaest moeghen hebben van der heerlicheit wegghen. Voert weert sake, dat Machiel en Peter voerschr. ons gebroeckt hedden, dat sij fouden sij ons beteren tot segghen Gijfebrechts Here van Borclo, Heren Willems van Druecken Ridders, Walravens van Oij en Geuckens Jorden, en desgelijcs hedden wij Machiel en Peter voerschr. ijet gebroeckt, dat fouden wij oen beteren bi den segghen voerschr. bijnnen eenre maent na datum des brieffs the segghen, Ende alle dese voersch. punten en vurwerden hebben wij Willem Here van Bronckhorst voerschr. ghesekert en ghelaest in gueden trouwen vast stede en onbrekelicken te hauden sonder arglist; mede sijnt vurwarden, *dat wij Borgemeistern Scepen en Raijt der stat van Nijmeghen voersch. soelen Here Willem Here van Bronchorst voersch. den selven Borchgreven Ampt tot Nijmeghen, en Richter Ampt in den Rijke en van den Tolle tot Nijmeghen vorderlichen wesen tot sinen rechte en nijet hinderlichen.* In orconde der waerheit alle deser punten en vurwarden voerschr. hebben wij Willem Here van Bronchorst voerschr. onsen seghel, en wij Borgemeistern Scepen en Rait der stat van Nijmeghen voerschr. seghel onser stat voerschr. aan desen brief ghehangen. Ende hebben ghebeden den segghern als sij voerschreve staen, dat sij dese voerschr. swoen en overdraght mit ons en over ons besegghelen willen. Ende wij Gijfebrecht van Bronchorst, Here van Borclo,
hern

Heinric Here van Wisch, Dideric van Buren, Arnt Puls Deken tot Zeflic, Willem van Drueten Ridder, Walraven van Oij, en Willem van Drueten voerschr. Want wij dese voerschr. swoen en overdragt ghededingt hebben en ghestedecht in allen manieren als voerschr. is, soe hebben wij onse (4) Seghels om oeren wille Here Willems, Here van Bonchorst en der Borgermeistern Scepen en Raijt der stat van Nijmeghen voerschr. mit den oeren aen desen brieff ghehangen in tuijchnisse, en om dije meerre veste alle desen vurwarden voerschr. Gefciet ende ghegheven in 't jaer ons Heren dusent drie hondert twee en tsoventich des donredaghes na sente Lucien dach der heijlighen Jonfvrouwen.

(4) Aan het Charter, berustende in den Blok, hangen negen Zegels in groen wasch.

Uitspraak van Meesteren van St. Nicolaas Gilde met een deel der Burgeren, uit kracht van verblijf van Burgermeesteren Schepen en Raad aan hun gesteld, betreffende de jaarlijksche verkiezinge van Burgermeesteren; als ook de aanstellinge van den Rentmeester en Heemraaden, te doen bij lotinge uit de Raaden, des tijds in drie derde deelen verdeeld, gedaan op Vrijdag na den heiligen Jaarsdag 1471.

Wij Burgemeestēren, Scepen en Rait der Stat van Nijmegen doen kondt, also als die Meistēren van Sent Claes gilde mit eendeel onses Burgēren huden op ten dach date diss brieffs op alfulcke gelove en verblijf als wij an se gestalt hadden, een mijnlicke en eendrechtlike uitspraecke ruerende van onsen *Burgemeistēren Rentmeister en Heemraaden* te maken en te bringen gedaen hebben in forme en manierē als hier nae beschreven steet, Dat is to weten; in den ijrsten; dat men na ijrst an, ēn voert tot ewigen dagen to, van jaer to jaer, dess neesten dagh na den heiligen nijen jaersdagh, als men van alts herwerts gewoenlic is geweest Borgmeesteren te keijsen, *die Borgmeesteren en Rentmeister mitten lott maken en vernijen sal*, dit jaer over, denselven dordendeell daer men die Ampten vuschr. uijt gekaeren sold hebben, en voortan van de eenen dordendeel tot den andērēn, om te laten gaen in defer maten, dat men so voel togelackte cedelkens, als in denselven dordendeel, daer men bij t laten fall, Raede sijn, die gezwoēren Raeden

den en daer tegenwordich wēn en mede laten wolden, in eenen hoet bedeckt bij een werpen fall, en op tweē van defen cedelkens sal geschreven staen BURGMEISTER, en so sullen die selve Raede in denselven dorden-deel wesende, nementlic die 't langhste in den Raede geweest is voer, en die andēre beijvolgende, voert daer nae elc, een cedelken uter den hoett trecken in tegenwordigheid 't gemeijnen Raits en der Meistēren van sint Claes Gilde, en die ghene die dan die Cedelkens, daer BURGHEMASTER op geschreven staet, krijghe, die sullen dat tokomende jaer *Burghmeesteren* wesen, en die dat cedelken krijghe daer KENTMEISTER op geschreven steet, fall int tokomende jaer (1) *Rentmeistōr* wesen, En nijmant en sal mede loten, *hij en fall in onser stat wonefftiech wesen, en sal der stat ten mijnsten een reijfich peert en eenen reijfigen knecht halden*, en sullen dat ijrst, eer men loten fall, in tegenwoirdigheid 's Raits en der Meistēren van sent Claes Gilde besweeren dit aldus dat tokomende jaer te halden, en also voert an, van jaer tot jaer, als vurschr. steet; Ende so wijen die Ampten en diensten gevallen sullen, die selve dat jaer uijt bedienen, en die nijmanden ovērgheven bij denselven eede; En die hier tegen dede, die sold erfflic ontrait wesen, en daer toe staen ter correxien *Borgemeistēren Scepen en 's Raits en der Meistēren van sent Claes Gilde*. Voert oft gevijell, dat Vader en Socn, of
twe

(1) De Rentmeester zat veeltijds meede in den Raad, om opening van Stads finantien te geeven, en deswegens te adviferen.

twe Gebrudēren beide die cedelkens van de *Borgmeistēer* kregen, soo sold die alteste van beiden bij den lote blijven, en die jonghste sold sijn lot weder in den hoet werpen, en daer folden dan die andere wederom op 't nije noch eens omtrecken, En in gelijke manierē sal men die HEEMRADEN, als die tijt is, oick mit ten lote maken, *dan dij en sullen nijet vortaen dan onse gemeijn Rait mit knechte en peert te halden besweert wesen*, sonder alle argelist. So bekennen wij Burgemeisteren, Scepen en Rait der stat van Nijmegen vurg. in desen apenen brieve voer ons en onse nacomelinge, dat wij gelaeft hebben en gelaven die vurg. punten der uitspraken vurfcr. en elc punt befunder, so voel als elken van ons des aantrefft, of antreffende mach werden, vast, stede, en onvērbrekelic te halden en wael te voldoen in alre maten, als vurf. steet tot ewigen dagen to sonder enigerleij indracht oft wederseggen en al sonder argelist; ende hebben des to orkonde gantzer vast stedicheit onses stats segel an desen brief doen hangen. (2) Geg. in 't jaer onss Hñ. dusent vier hondert een en 'tsoeventich 's Vrijdages nae den heiligen jaersdach.

(2) Deeze Uitspraak berust in den Blok.

Brief

Brief van Claas Vijgh *Claaszoon*, Claas Vijgh en Henrik Vijgh, waar bij, zo veel hun zulks van wegen het Burggraafs-Ampt aangaat, believeu in den afstand van het recht van Hertog Carel tot het aanstellen van twee Schepenen te Nijmegen, gegeeven des Sondags na Nieuw-jaars dag 1499.

Wij *Claes Vige* Claisfoen, *Claes Vighe* en *Henrick Vighe*, doin kondt en bekennen voir ons en onsen erve. Alsoe als die hoigebaren Furst onse gnedige lieve Heer Har-toighe van Gelre &c. alle jair bijnnen der stat van Nijmegen TWEE nije Scepenē van der heerlicheit wege te doen setten en die selve twee Scepenen voirt oir leven lanck der stat Raet to blijven pleghen. Soe dan die vursf. stat van Nijmegen die selve twee nije Scepenen van onsen gnedigen lieven Her vursf. ghecofft en an sich geworven heeft: alsoe dat sijne Gnade die voirtan jairlijx nijet meer doen setten noch gheen gerechticheijt dair ane hebben en sullen, woe sijne Gnaden brieff, die die stat van Nijmegen van sijnen Gnade dair af (1) ontfangen heeft, dat allet vorder begrijpt en uijtwijst. Want dan wij *Claas Vige* Claisfoen, *Claes Vighe* ende *Henrick Vige* vursf. alle jair EENEN nijen Scepenen

(1) De brief van Hertog *Carel*, gegeeven op den heiligen Kersavond 1498, hebbende het groot uithangend Hertoglijk Wapen in rood wasch, berust in den Blok, benevens de daar op gevolgde Overdracht tuschen Borgermeesteren, Schepenen en Raad, en de gemeene Borgeren en Ingesetenen der Stad Nijmegen, rakende de keur van *Borgemeesteren Schepenen en Raad*, gemaakt des Gudesdag na drie Koningen dag 1499.

pen van den twee nijen Scepenen van wegen des (2) BorchGrevē Ampt te setten plegen, Soe bekennen wij Claes Claes en Henrich vursf in desen apenen brieve voir ons, ende onse erven, dat wij den selven vorgen. brieff die onse Gnedige Her vursf. der vursf. Stat van Nijmegen dair op also verleent en gegeven heeft, belieft en consentiert hebben, en mijt desen selve brieve believe en consentieren, so voell ons dat van wegen des Borchgrevē Ampt antreffen ende berueren mach, en wij dess to schaffen mogen hebn, en ge~~h~~ven dat allet vast en stede to halden, sonder enich wederseggē, en al sonder argelist; Ende hebn dess to orkonde der waerheijt en gantzer vaster stedigheijt onse (3) Segelen an dese brieff gehangen. Gegeven in 't jair ons hern dufent vier hondert negen en negentich dess Donredagh nae den heijlighen nijen Jaersdagh.

(2) Het Burg-Graafs-Ampt was op Vrijdag na den Sondag *Cantate* 1496 aan *Henrick Vighe* verschreven voor XXVIIIe Goltguldens, en wierdt dus des tijds in pandschap bezeten. Voorts schijnt uit dezen brief te kunnen worden afgenomen, dat de Hertog bij de Verpanding¹ aan den Burggraaf Vijgh had overgelaten, om een van de twee Schepenen te mogen aanstellen.

(3) Deese brief berust in den Blok, voorzien van twee uithangende zegels met het wapen van de familie van Vijgh in groen wafsch, zijnde het derde vergaan.

Brief van Burgermeesteren Schepenen en Raad der Stad Nijmegen aan Hertog Carel.

Durluchtige hogeboen umogēn Furst. Wij presentien uwen F. Genaden, die namen van den nijen gekaren Scepen op ten andēn dage van den nijen jairsdach, alhier bij ons geschiet, as uwe F. Genad, in dess ingelachten cedulken, vernemende werden mit oitmoediger en dienstlicker beden en begeren, dair uijt vier Scepen to (1) kijess. ons die dan bij dess baden schriftlic oudoen seijndē, en die durch Uwr, f. Ge. Richter al-

(1) Aangaande de geduurige twisten van Hertog Carel en de Stad Nijmegen zie Geldenhausius *ad annum* 1525. Pontanus *Hist. Gehr. lib. XI. pag. 719.* Smatius *in Oppid. Batav. cap. VII. pag. 90.* Bij een onderling Verdrag van den 5 Octob. 1525 heeft moeten *bevrwaart worden*, dat *Burgemrn, Scepen und Raedt, Meijsteren van St. Claes gilde, van de Bruderfchap und van de Amten, van nu voirtaen, van jaer tot jaer, als men die Scepen und Raedt alhier na alder gewoenten, und soo ducke des noot gebeort, toe kiesen hebben, und datter eenighe plaetse of plaetsen van den getal der vierundwintich personen van den Raede und Scepen sullen vacieren und ledigh sijn, alsdan den Hoochgeboren Deurluchtigen Vermogenden Fursten und Heren, Heren CAREL, Hertogen van Gelre und van Gulick, und Greve van Zutphen, und sijns Furst: Gen. LIJFS of BLOETS ERVEN, ses, acht, thien of twelf personen, soo veel als des na advenant der personen, die to kiesen sijn, heischet, van haesluden of gueden burgeren van de treffelicksten, rijcksten und eerlicksten van stamme, die tot de regieronge des gemeenen bestes nut und bequaem sijn, presentieren sullen; und dat sijn VURST. GEN. ind sijns LIJFS of BLOETS ERVEN daer nijt alle jaer, alst van noden is woe vorsf. die nij Scepenen kiesen und setten sullen.* Hertog Carel zonder wettige lijfserven in den jaere 1538 overleden zijnde, is dit Verdrag vervallen.

alhier na alder gewoenten (2) eijden doen willen, sulx en alles guetz verlaten wij ons genslick, to denselven uwen, F. G. die Got to lange zeligen tijden, in victorien sparen will. Gescreven op Sonnendach den heiligē derthien avont Anno (3) XXVIII°.

Burgermeistr Scepen ende Rait
uwes F. G. Stat van Nijmegen.

Het Opschrift is Den hogeboen durluchtigen ūmoegen fursten ende hñ, hñ KAIRLL Htogen van Gelre en van Gulich, en Greven van Zutphen onsen genedigē lieven heren.

(2) Den 1 Januarii 1525 had Hertog *Carel* geschreven aan *Jochem Vijgh*, Richter van Nijmegen, dat hij geen Schepenen in eed zoude neemen namens den Furst, bij dezelve niet zoude zitten of hand bieden, also hij niet gezind was hun het gebruik van haare keuren toe te laten. De Richter, die de Hoogheid van den Furst exerceerde binnen de Jurisdicte van Nijmegen, moest namens den zelve de bank spannen in alle Gerichtzaaken, zonder het welke geene Rechts-oeffening, 't zij in het civile, 't zij in het criminele, konde gepleegt worden.

(3) Deeze brief, van ouderdom bijna vergaan, berust aan de Provinciale Rekenkamer.

Uitspraak van Koning PHILIPS, als Hertog van Gelre en Graaf van Zutphen, houdende, dat zekere, toen rechthangige procedure voor het Gericht van Herwen en Aart, in cas d'appel vervolgt zoude worden voor den Borggraaf en twaalf Schepenen van Nijmegen op het Valkhof, en niet bij klaeringe op de Praest, mits dat in judicando gevolgt werden de gewoonten en oude herkomen van Over-Betuwe, gegeven den 23 Maart 1557.

PHILIPS bij der Gracien Godts Coninck van Castilien, van Leon, van Arragon, van Engelandt, van Vrankrijk, van Navarre, van Napiers, van beide Sicilien, van Maiorcke, van Sardagne, van den Eijlanden Indien ende vaste eerden der Zee Oceane, Erts-hertoge van Oistenrijck, Hertoge van Bourgoicnen, van Lotrijck, van Brabant, van Lijmburch, van Luxenbourg, van Gelre en van Melanen, Grave van Habsbourch, van Vlaenderen, van Artois, van Bourgoignen, Paltsgrave ende van Henegouwe, van Hollandt, van Zelandt, van Namen, ende van Zutphen, Prince van Suave, Marcgrave des heilichs Rijcks, Heere van Vrieslant, van Salins, van Mechelen, van der Stad Steden en landen van Utrecht, Overijsfel en Gronijngen, ende Dominateur in Asie en Africque. Allen den ghenen die dese onsen openen brief fullen sien of horen, salut: Also van onsen lieven, beminden en getrouwe Stadhouder, Cantzler en Raeden in onsen vursz. Furstendom Gelre en Graeffschap Zutphen verordent, sekere gebreken innijgh geschill ende proces verrefen

H

sijn

sijn geweest tusschen eene Johan van Hoemen, Burger onser Stat Nijmegen, ende onsen lieven getrouwen onsen Borggrave, Borgmeist Schepenen ende Raedt derzelver Stadt Nijmegen (*to defension unser, als Fursten to Gelre und Grave to Zutphen hoogheijt over den Rycke ende Schepenstoel van Nijmegen*) met hem gevuegt, aenleggeren ter eenre, und Hanriche, und Johan Eijgemans gebroederen mit sampt oeren anderen broeder ende Susteren onsen oich lieven ende getrouwen onsen Amptman voort sementlichen Ritterschap van OverBetuwe und Gericht van Herwen (*to defension und erholdning onser in qualiteit als boven, hoichheit met de Ampte van OverBetuwe*) mit oen gevueght, verweederen ter andere zijde, herkhommen die zelve gebreken ons saechenhalven seker oirdels bij ijetsgemelte Gerichte van Herwen to vordeel der vursf: Eijgenmannen ende nadjel ijetmeltes Johan van Hoemen gewezen, und dat dieselve Johan van Hoemen van felven oirdell an bovengerurten Burchgrave en twaelff scepenen van Nijmegen op ten Valekloff zitten geappelleert, ende sich beroepen hebbe, den vurschr. Eijgenmannen ende Amptman en Ritterschap sustineren ende segghen sulcks egheen appellation dan eijn claerongh genoemt te sullen oder behoren te worden, en dat sulcke Claerong achtervolgende der Landbrieve van OverBetuwe nijt to Nijmeghen (woe gedachte Johan van Hoemen voirgenomen) dan op ten Proest voir Arnhem behoirt soll hebben to geschien, Daer op die Aanleggers gesacht, sij waren in possessie, dat fullcke appellatien van Herwen

wen to Nijmegen follen gefchien moeten, tzelve mit drie Vonniften te Herwen gewefen, van welken to Nijmegen geappelliert, bewijfen willen; Deij vurfcr. Verweeiders feggen, fulcke appellatien durch abuijs, ind nijet woe id behoirt hadde, daer gekommen geweest to fijn, mit wijdere redenen ten beide fijden in oiren ftucken voorgewendt. Und eijntlich bij Johan van Hoemen appellant geconcludeert fijn, dat hem Appellant fijn beroepen appellatien van Herwen to Nijmeghen op ten Valkhoff als andere in voiring. jaere wederfaren, to profequeren bewillicht, en geftadet fall worden: Ende bij den Burchgreven, Borchmeiftern, Scepenen en Raedt van Nijmegen vurf: oich geconcludeert, dat verklaert fol werdden, dat die appellatien van Herwen nijet aen geñ. Proeft in Over-Betuwe, dan to Nijmegen op ten Valckhoff verfogt, en achtervolgt, dat oich fij aenleggeren, immers in het gebuick ende poffeffion derfelver daer inne fij, ende oire voerfacten boven dien gehandhaver und den Amptman van Over-Betuwe und Richter der Gericchtsbanken to Herwen geordonneert en bevolen fal worden, die acta en procesfen te Herwen bedinght, en alnoch (overmits die beroepen appellatie): ongeëndiget hangend, befloten en befegelt an Burchgrave over to fchikken ind folgens gefchien to laeten, als nae appellatien-Recht eijght en gebuert, allet tot confervatie ende defenfie onfer hoicheit over den Rijcke ende Schepenftoel der Stadt Nijmegen vurfch, maekend eijfch van kosten: den vurfchr. Eijgenmannen Ap-

pellaeten mit sampts Amptsman Ritterschap und Gericht van Herwen verweerders ter contrarien concluderen, dat om allen denrechts, redenen ende bewijs in oiren sunsten aengetogen die vermeinte aengetogen posfessie der aenleggeren genoechfaem wederlacht, informelich nichtich ende van gheender weerde wesen en fall. Ende dat die twee kerfpe-
len Herwen ende *Aerde* bij den Ampte van Over-Betuwe endesfelvigen Landrechte ende alden gebruijck, daer sij alle tijt onder geschuijlt hebben, ende mede bericht sijn worden, gehalden ind gehandhavet ind erkant fall worden, der aenleggeren vermeijnten eijfch informelich, en in den rechten ongemef. onder ongefundeert to sijn; dat oich sij daeromme in allen onkosten om desen faecken wil gedaen sijn, en die men noch vorder daer inne doen fall moeghen, vercondemniert worden zullen. De voirs. Eingenmannen Appellaete so voel daer bij hangend, dat om alle deis Rechts reden ende bewijs wille foe wael bij ain als bij den vurs: Amptman ind Ritterschap ind Gericht van Herwen aengetogen, men nijet en soll ijiet wes behooren te erkennen aff verclaeren op te vermeijnte provisie bij den vurs: aenleggers in oeren eifch begeert ter tijt [toe en foe langhe, wes dat eerste na recht erkant en verclaert sal sijn, in dat principael, waer die verclaerongh of appellation vanrechts wegen fall behoren. Waer op bij dije vurs: aenleggeren gerepliceert, en bij der verweederen geduplicateert, is geweijst allet schriftelich een ieder partije allegerend verscheijde redenen en middelen, foe sij vermeijn-

meijnden tot oiren meinongh ende intentie to dienen, ende tot verificatie van dien inleggend instrumenten sulcke schijn, en bewijs soo sij nodich eragteden:

Doen kondt, dat gesien in onsen Raedt des Furstendomb Gelre en Graaffchap Zutphen vurf: die aenspraecke, antwoirde, Replicq, Duplicq, ende die conclusien daerinne genomen mit oick allen schijn bescheijdt ende bewijss ten beijden zijden respectivelich innegelaccht ende gedient: Nadien bij onsen Cantzler ende Raeden vorsc: den Borchgrave voirt geschikten der stadt Nijmegenhen affgevraeght is geweest, off sij op ten Valkhoff zitten beëdet waeren alleenlijk na den stadt rechten van Nijmmeghen te wijfen, of ind derhalven sij na den Overbetuwfchen rechten daer die striedige guederen (daeromme nu desen appellatie gewese) gelegen, nijet wijfen en fullen moegen; und daer op bij den selven geandwoordet, dat sij na den rechten ende gewoenten der plaetsen, daer die streidige guederen gelegen, wijfen mughten; Woe sij oick nu in desen saecken voor die appellation voir oen to fullen behoren erkantt worden na den OverBetuwfchen rechten en gewoenten; indien die gewoenten ghenoeghsaemelijk daergedaen worden, kennen ind wijfen fullen, woe over die gewoenten nijet genoeghsaemelijk daer gedaen, sij wijfen fullen nae den geschreven Rechten, 't welk sij van een Raedt der Stat Nijmegenhen alsoe te verclaren (woe sij sachten) bevel hadden, und folgends nae dat die vorschr. Cantzler und Raeden die saecke geerne vereenicht ind in der vruntfchap hingelacht

lacht hadden, 't welck nijet en konde trefsen, und derhalve parthijen ter beijder zijden rechts begeert hadden.

Wij als Hertoghe to Gelre en Grave to Zutphen voor recht bij sententie van onsen vurs. Cantzler en Raeden verclaert hebben, en verclaeren bij desen, dat bij provisie en op dattet recht sijnen loop hebben mach, id oirdel tusschen den voers: Johan Hoemen als aenlegger eens, ende die vursr. Eijgenmannen verweederen anderdeijls te hebben gewesen, ende uijtgesprooken in dato van festen Julii XV°. LVI in appellatie verwillight worden sal *voir onsen Burchgrave en twaeijf Schepenen to Nijmegen op ten Valkhoff*, ind bij denselven getermineert, ende veruijttent, doch *na den Landrechten, gewoenten en gebuijck in OverBetuwe*; ind dat ingelijcken sententien of oordelen die to *Herwen of Aerde* vorhen gewesen sijn, daer van beroepen is, of hier naemaels gewesen sullen worden, van nu voertaen van gelijcken geobserveert fall worden. Edoch onse vursr. Amptman Ritterfchap ende gemeijne Geërfden in OverBetuwe vorbehalten en gereserviert oere actien, soe wael in possessorio, als petitorio, om dieselve voer onsen Stadholder Cantzler ende Raden vursr., wanneer idt oen goduncken fall, te moegen intenticren; Voorbehaldden oick (so onsen Momboir in desen processe nijet geroepen, noch behoirt en is) onse hoich en gerechticheit, ind allen die kosten desfer saecken halven gedaen om oirsaecken compenferend.

Des r'oirconde hebben wij onsen contre
Se.

Segel hier aen doen hanghen. (1) Gegeven in onsen Stad Arnhem den drie en twintichsten dach Martii in t'Jaar ons Heren duijfent vijff hondert sevenenvijftig. Van onsen Rijcken, to weeten van Spangien, Sicilien enz. III. Ende van Engeland, Vrankrijk ende Napels IIIII.

Op de plijcke stond.

Bij den Coninck. Ter relatie van sijnner Co. Ma^{ts} Cantzler und Raeden in derselver Furstendomb Gelre und Graeffchap Zutphen verordent

Getekend

Th. Roos.

Brief van Cunradus, Aarts-Bisfchop van Keulen, gegeevente Nuis den 14 November 1249, waar bij aan Otto den III, Grave van Gelre vrijheid wordt vergunt tot het afbreeken der Kerk, bij den Burgt gelegen, en het overbrengen van deselve op eene andere gevoegzaamer plaats.

CONRADUS Dei gratia Sanctae Coloniensis (1) Ecclesiae Archiepiscopus, Italiae Archicancellarius, Apostolicae Sedis Legatus, Nobis

(1) Deeze Uitspraak berust in den Blok. Zie voorts de Guedesdags-Boeken 4ta post Pontiani 1560; de Handvesten van Nijmegen *bladz.* 279, en aldaar mijne aanmerkingen *bladz.* 281. (1)

(1) *Conradus* is tot Aarts-Bisfchop van Keulen verkoren in den jaare 1237, en aldaar gestorven in den jaare 1256, volgens het *Chronicon van der hilliger Statt Coelien*, gedrukt in den jaare 1499, *Fol. CXCVIII. versjo.*

bili Viro Otthoni Comiti Gelrensi dilecto fidei suo salutem in Domino.

Cum, sicut ex parte tua fuit propositum coram nobis, Ecclesia parochialis Oppidi Novimagijensis, Coloniensis Dioceſeos, tibi ex eo fit multipliciter oneroſa, quod per eam eidem loci (2) Caſtro, quod ad honorem Romanae Eccleſiae noſceris expugnafſe, timeatur in poſterum poſſe periculum et impedimentum aliquod provenire, nos devocionis tuae precibus annuentes, ut ipſam Eccleſiam faciens demoliri, transferas in locum alium (3) competentem, tibi auctoritate preſentium indulgemus. (4) Datum apud Nuſſijam XVIII° Kl. Decembris Anno Domini milleſimo CCXLVIII^o.

Vertaaling.

CONRADUS, door Gods genade Aarts-Biſchop van de heilige Kerk tot Keulen, Aarts-Cancellier in Italie, Gefant van den Apoſto-liſche Stoel, aan den Edelen Heete otto Grave van Gelre, ſijnen geliefden en beminnden, alle heil in den Heere.

Daar, gelijk van wegens uw aan ons is voorgedragen, de Kerſpel-kerk van de Stad Nijmegen, behoorende onder het Aarts-Biſdom

(2) *Templum enim extra Civitatem apud Caſtrum ſtabat*, volgens het Chronicon Tilenſe pag. 240.

(3) Vergelijk mijne aantekeningen op de *Handveſten van Nijmegen* bl. 348 (*h*) (*i*) (*k*).

(4) Deeze brief, op pergament geſchreven, hebbende een uithangend wit Zegel van gedagte Aarts-Biſchop, beruſt aan de Provinciale Rekenkamer.

dom Keulen, uw uit veelerlei hoofden lastig is, voor al, daar men vreest, dat aan de Burgt, gelegen ter zelve plaats, welke men weet door uw ter eere van de heilige Roomsche Kerk in bezitting genomen te zijn, uit dezelve gevaar en letzel zoude kunnen worden toegebracht, zo hebben wij, gehoor gevende aan uwe billijke en eerbiedige beede, toegestaan, dat gij de Kerk doende afbreeken, dezelve overbrengt op eene andere gevoegzaame plaats, oirconde dezer onfer tegenwoordige brief. Gegeven te Nuijs den 14 November 1249.

Brief van Koning Philips aan die van Nijmegen, waar bij Hij dezelve bedankt voor den ijver tot bescherming en onderhouding van het oude en oprechte Christen geloof, en den dienst daar toe aangewend, verzoekende daar in te volharderen, met bijvoeging van bij sijne overkomst daar in te zullen voorzien, zo als na de rechten, Privilegien, en oude herkomen zal behooren, geschreven te Madrid den 27 November 1566.

Bij den Coninck.

Lieve getrouwe Wij zijn onderricht ende verwitticht bij brieven van onsen Neve den Graeff van Meghen, Stadholder ons Hertoghdoms van Gelre en Graiffchaps Zutphen, van die goede toeficht, die ghij gehadt ende

gedragen hebt, ende onlangs mijtter (1) dait bewesen, aengaende die bescherminjge ende onderholdijng van onse *onde en oprechte Kersten gelove*, ende oick van onsen dijenste: Twelk wij nijet en hebben willen laeten u te kennen te geven, *ende schrieven bij desen ons zeer aengenaam geweest te sijne u dair van woll andachtentlick bedanckende* ende nijet mijn versueckende ende vermaenende van gelicken voirtaen te doene, ende dair inne te continueren bij advise ende ordonn: ende mijtter help ende bijstaent (indien vā nooden is) van onsen voirsz. Neve, mijddelertijtt, dat wij selfs dair komen, om tot uwe en andere onse goede onderfaeten bewairnisfe ende bescherminjghe in allen dijngen te (2) versijen soen na reden en gelegenheidt der saicken ende tott welvarenn van den Lande, ende *naar den* (3)

Rech-

(1) De Burgeren van Nijmegen hadden in den jaere 1566 reeds gezworeen tot voorstand van de Roomsche religie, *geene Ketterische Predikanten te zullen hooren in de Stad noch Schependom van dien; niet te zullen behulpzaam zijn in het schenden van Beelden en Heiligdommen, maar zich te onderwerpen aan de heilige Catholique Kerk*, naar inhoud van een *Formulier van Eed* benevens deesen brief in den Blok berustende.

(2) Bij eenen brief in dato 23 Decemb. 1570, insgelijks ervintlijk in den Blok, deed Koning Philips tot voorstand van de Roomsche Religie nadere voorziening, ten einde *niemand, die besmet, genoteert of gesupecteert was van eenige dwaling of Ketterije, tot eenigerhande bedieningen of ampten zoude worden bevorderd.*

(3) Volgens een *Renversaalfrief van Keiser CAREL den V*, in dato 26 Mai 1549, meede oorspronkelijk in den Blok berustende, moesten de Burgeren en Inwooneren der Stad Nijmegen zich aan de *Inquisitie* en het *Geestelijk Gericht* onderwerpen, onverminderd nochtans hunne vrijheden, privilegien, rechten ende gewoonten, welke in alle andere zaaken zouden *wezen en blijven onverkleind en onverkort.*

Rechten, Privilegien, ende alde herkommen van dien behoeren fall, 't welk wij hopen dat zeer cortelinge fall sijn gelick ghij van onsen voirsch'. Neve breeder verstaen zult. Lieve getrouwe God zij mijt v. Geschreven te Madrid den XXVII^{en} dach van November 1566 onderstondt PHILPS: ende onderteekent Courteville. Het opschrift was. onsen Lieven, ende getrouwen Burghm^rn: ende Schepen onser Stadt Nijmegen.

Brief van den Hertog van Alva, geschreven te Utrecht den 6 Augustus 1568' aan Burgermeesteren, Schepenen en Raad der Stad Nijmegen, verzoekende om te willen inneemen tien Vaandelen Spaansche Knechten en Ruiteren.

Don Fernando Alvarez van Toledo, Hertoch van Alve, en Liéutenant Gouverneur en (1) Capitain Generaell.

Lieve befundere.

Alfoe ons dagelicxe tijdongen comen, dat Co: Mats wederwertigen sich heftlick rusten om seer cortz in derselver sijner Mats [Nederlanden to vallen; und Wij derhalven id crichsvolck nijet soe wijdte van ons verleggen
moe-

(1) De Hertog van Alva is geweest de eerste, die specilice tot Capitein Generaal over de Nederlanden bij den Koning van Spanje onder 't Gouvernement van de Hartoginne van Parma in den jaare 1567 is aangesteld.

moegen, als wij gheren gedaen hedden; maer 't zelve bij de handt toe halden, und *Thien Venlen Hispanische Knechten des Regiments van Alonzo van Ulloa to NIJMEGHIEN etliche daghen to legge genoedicht sijn*, 't welk wij gantz ongheren doen, die weile wij dezelve Stadt om oure guede verdienst bisher gheren gethoendt hebben; woe nog gheren dede were idt moeglick: Soe gelangett ons guedich gesijnnen, und nijetemijn van wegen Co. Mats: meijnongh und bevel, dat ghij gemelte thien Venlen Knechten (1) innelaet, ontfanght, onderhelpt, logeertt ende gerieven doet als 't behoert. Dewiele id doch om feer weijnighe daeghen to doen sijn wirdt. Versijhen van wegen Co. Mats ons alsoe tott U. Gegeven to Utrecht den XII^{ten} Augusti XV° LXVIII.

getekent

Duc d' Alva.

onderfond.

Bertij.

Het opschrift was:

Onsen lieven befunderen Burgermrn
Scepene und Raidt der Stad Nijmmegen.
Brief

(1) Geen Krijgsvolk mogt in de Steden gebracht worden buiten wil derzelve. Geld. Pl. Boek *Praelim. punct. col. 10. Thom agtienden*. Maar toen de Hertogen van Gelre tevens Koningen van Spanje waren, begrijpt men ligtelijk, dat de afgezondene bezetting, hoewel ondergeschikt aan de bevelen der Stads regeering, moest ingenomen worden. Veel overlast onderging echter de goede Burgerije door de losbandigheid dezer Hispanische Soldaten. Zie de Chronijk van Nijmegen *bl. 137*. Dan tot vergoedinge van dien verleende Koning Philips aan de Stad Octroij tot het houden van wekelijksche Vheemarkten op Vrijdag, te beginnen van St. Jacob Apostelsdag tot St. Marten Bischopsdag in den winter, bij brieven den 13 Julii 1575 te Brusfel gegeven, welk octroij benevens deeze brief van den Hertog van Alva in den Blok berust.

Brief van den Hertog van ALVA uijt naam van Koning PHILIPPUS bedankende voor de eer de Koninginne in haar doortocht aangedaan, met verzekering van des Konings voorzorg voor 't gemeene welvaren, geschreven te Brusfel den 28 Maart 1571.

DON FERNANDO ALVAREZ VAN
TOLEDO Hertoghe van ALVE
en Lieutenant Geuüerneur
ende Capiteijn Gñael.

Welgeboren, Edele, Erentueste, Eerfame en Voirsichtige, Lieven ende Besondere; uijt 's Konijncks onses alreghenadichsten Heeren briuen hijer bij gefoeght sult ghij clairlicken verstaen, hoe aengenaem dat uwe diensten Zijne Majesteit geweest sijn, ende naementlicke *de goede gonste en affectie, die ghij der Conijngijnnen in heur duertocht gethoont hebt*, soe wij U onlangs bij Zijne Majesteits last geadverteert hadden. Oick zuldij verstaen *de sochvuldicheidt, die Zijne Majesteit heeft van 't gemene welvaren, ende de ongenuchte, die zij gehadt heeft deur de groote schade der lester Inundatien*; Wairomme Zijne Majesteit oock begheert, DAT MEN DE HIERE GODT DIENE ENDE BIDDE OM ZIJNE GRATIE, OP DAT HIJ SIJN VOLCK MIJT BERMHERTIGHEN OOGHEN AENZIEN WILL, 'T WELK WIJ OICK NIJET HEBBEN WILLEN LATEN U TE RECOMMANDEREN UIJT ALDER AFFECTIEN. Welgeboren, Edele, Ernveste, Eerfame, ende Voirsichtighe, Lieve ende Besondere, onse Heere Godt zij mijtt
U,

U, Geschreve te Bruesfela den XXVIIIen dach van Merse A^o 71.

Onderstont: F. A. DUC D'ALVE.

Ondertekent Courteville.

Het Opschrift was. Den Welgeboren Edelen, Erentfesten Eersaemen ende Voirsichtighen, onsen Lijeven en Besunderen, BAENNERHEREN, RIDDERSCHAP ende STEDEN des Hertochdoms Gelre en Graeffschaps Zutphenn REPRAESENTERENDE DIE STATEN VAN DENSELVEN LANDEN; off heure Ghedeputeerden.

Brief van Koning PHILIPPUS, daar bij bedankende voor de eer aan de Koninginne bewezen in haaren doortocht, met verzekering van sijn voorzorg voor 't gemeen welvaren, geschreven te Madrid den 22 Januarii 1571.

Bij den Coninck.

Welgebore, Edele, Erentfeste en Voir-
 tige Lijven. Alsoe wij ge-
 an onse zeer lieve en-
 re die Conijnghijne,
 er lieven ende getrouwen
 e van Alve, Ridder van on-
 onder Gouverneur ende Ca-
 se Landen van her-
 oett devoir, dat ghij
 haer tontfangen int
 Landen ende duer-
 dair, haer zeer eerlicke begifftigende,
 ende wel tracterende, gelick ons breeder en-
 de particulierlick gerelatteert is geweest; dair
 bij

bij vuegende, dat wij hier voeren van tijde te tijde geaduerteertt sijn geweest bij onsen voirsch: Neve van die *gewillicheidt*, die ghij gethoent hebt int accord van die *Beden*, ende andere dijngnen, die hij u van onsentwegen geheijst en belast hefft. Wij en hebben nijet willen laten, bouen tgene bij onse voirsch. Huijsvrouwe in dien gedaen is geweest, ende onse voirsch. Neue, die u aler duer ons beueell geadverteertt hefft van hett genoeg, dat wij dair inne ontfangen hebben, ulieden oick te schrieven dese tegenwaerdige, en bij dijen te kennen geuen dat allett tghene ghij gedaen hebt, als boven, onsz zeer lief ende aengenaem geweest hefft ende is. Ende alsoe ghij hijer inne ende vele andere saken gethoent hebt, ende dagelicx thoenende zijt tgoett debuoir en officie van zeer goede ende goetwillige ondersaten en vafallen, ghij moeght oick desgelijx ulieden well voer verskertt houden van onsentwegen; dat wij nijet laten en sulen u te rooghen alle affectie, liefde en clementie, gelick een goeden Prince ende natuerlicken Here toebehoirtt, ende bij ons ende onse Voirsch altijt gedaen is geweest; Twelck ghij in gheender manijere beter moecht doen onderhouden, ende waschen, dan duer 't continuiren van tgeene voirsch. is, U THOENENDE ALTIJTS GOETWILLIGE ENDE GEHOIRSAME ONDERSATEN. Ende gelick Wij onlangs verstaen hebben tgroitt dangier ende schade, dat sommige van onsen voirsch. Landen ende onder andere ghij Luiden ontfangen ende geleden hebt duer douervloitt van der Zee; Wij en hebben nijet conen laten u bij desen te bethonenn die droeffheid, die Wij dair inne ont-

ontfangen hebben; Ter welcker oirfaick Wij
oock schrieven aen die Ertzbiscopen ende
Biscopen aldair, *dat*, OM GOTT DEN HERE TE
VERSOENEN, *sij doen doen elck besunder in huer
Bisdöme beden ende processien in die goede Steden
Cloesteren ende andere plecke dairt behoeren sal.*
Welgebore, Edele, Erentfeste, Eersame en-
de Voirsichtige, Lijve Getrouwe, ons Here
Godt sij mijt U. Geschreven te Madrit den
22 Januarii 1571 stilo communi.

Onderstond

PHLP's.

Het opschrift was. Den Welgebaren Ede-
len Erentfesten Eersamen ende Voirsichtigen
onsen lieven getrouwen BANNERHEREN, RID-
DERSCHAP ende STEDEN onser Hertochdoms
Gelre ende Graiffschap Zutphen, REPRESEN-
TIRENDE DIE STATEN VAN DENSELLVEN LAN-
DEN, off hueren Gedeputeerdenn.

*Brief van de Stad Thiel, verzoekende van de
Stad Nijmegen, als Hoofd-Stad, bijstand
en hulp bij den Hertog van Alva, tot main-
tien van haare Privilegien en vrijdommen op
de Tollen.*

Eersame Wijse vursichtige, Erentfeste en-
de vromhe besonder gunstige goede vrienden.

Wij sijn in erfarenisse gekoemen, als sol-
den U. E. die *besweernisse* uwer Burgerenn opten
Toll aldaer bejegent, affgestalt te moegen
weerden, ain den durchluchtigen ende hoechge-
boerenen Fursten ende Herren Hertougen tho
Alva &c. Margreve van Coria &c. vorderen
willen; Und dewijl onsen Borgeren ingelijc-
ken

ken faicken, contrarie onsen privilegien ende alden gebruijck op te Thollen verkort worden, Iss daerom onse seer freuntliche begeren U. E. ons (wanneer die selvige aen sijne durchluchtige Excellentie desfenthalven gemeijnt sijn aen to halden) verstendigen: Wij wolden alsdan mede forderen, begerende U. E. ons, *als onse* HOEFFTSTAT dair inne (1) behulpelick en bijstendich sijn willen, dat staet onss, aller geboer nahe, alles onses geringen vermogen ijder tijt, sijn weder to verschuldenn, om U. E. die Godt almechtich in goeden regiment langh waelfarent erhalde, ende ons mit een guetliche Antwordt bejegenen. Datum onder onse Stadt vereet Segell, den lesten Julii Anno XVc LXVIII.

Burgemeijsteren Schepenen und
Raedt der Stat Thiehl.

Brief

(1) Wanneer de *Kleine Steden* zich vonden in ongelegenheid, was haar toevlugt gemeenlyk tot de HOOFDSTAD om bystand. Aangaande *Thiel* vindt men in het Guedesdagboek *4ta post judica 23 Martii 1580. Die Erentfesten Johan van Wees und Johan van Bueren; mit instructie affgeferdigt sijnde van den Amptman Ridderschap und Stad THIEL, hebben aengegeven, welcker gestalt die Ruyteren van den Graaf van Hohenlo zich laeten lusten die Nederbetouw und Stadt Thiel te overfallen, und in wyterste ruine te brengen, daer op sij begert mijner Heeren goeden raedt, woe sij sich daer in sullen hebben tho halden, und soe oer luijden eenigen overlast dien aengaende geschieden, off mijn Heeren als oer HOOFSTADT niet gemeijnt oer te assisteren: Is nu geholdene communicatie hun ter antwort gegeven, dat mijn Heeren niet anders gesint en sijn, dan oer alle hulp ende adssistentie to doin.* Met betrekking tot *Gent en Maas-Boemmel* zie de Guedesdagsboeken *4ta cinerum 1541. 4ta post Severini 1542, 14 Junii 1580.* en met relatie tot *Zalt-Boemel*, Guedesdagsboek d. d. 28 Julii 1581;

Brief van Cantzler en Raaden des Konings van Spanje aan de Stad Nijmegen, om aan den Hertog van Alva, sijne Majesteits Stadhouder en Capitein Generaal, over te zenden Copien authentic van haare Privilegien en vrijdommen op de Tollen dezès Furstendoms en Graafschaps.

Eerfaeme und Voirfichtige Bifunder
guede vrunden.

Durch uijtdruckelichen schriftelichen befehle des *Durchluchtigen und Hoichgeboren Forste und Heeren Hertoigen tho Alva, Marcgrave tho Coria &c.* onses allergen. Heeren des Conincks Stattholders und Capiteijns Generaels &c. Alsoe Sijne Exctie verscheidene clachten und doleancien gedaen worden tegens verscheide Steden und onder anderen die Stadt NIJMEGEN, pretenderende vrijdom op ten Tollen deses Furstendoms Gelre und Graeffschaps Zutphen van den abuijsen, die bij dieselve gecommitteert worden, is vanhoichst berumpten Co. Mats wegen onse gesijnnen, to den eijnde dat daer inne to beter ordene gestelt worden moege, dat U. Eerfaenstondt na ontfanck van desen *aan Hoichgedachten Heeren Hertoige overseijnden und schicken* (1) *Copien autentijck van den privilegien, die die Stadt Nijmegen van sullicken vrijdom heeft* om sich daer nae to zekerlicher te moegen reguleren und richten, sonder desen in gebre-

(1) Zie de Guedesdags boeken *4ta in profesto Laurentii* 1571. *4ta post Scholasticae* 1572.

breke te zijn. U. Eerf. den Almachtigen Heeren bevehelende. Geschreven tho Arnhem den X Julii XVc LXXI.

Cantzler und Raeden des Conincks
in Gelderlandt verordent
getekend T. Roos.

Het opschrift was.

Den Eerfaeme und voirsichtigen Borgermrn Schepenen und Raedt der Stadt Nijmegen onsen befunderen gueden vrunden.

Formulier van Eed, bij de Magistraat en Burgerije der Stad Nymegen gedaan, tegen Don Jan, en de Spanjaarden, tot bewaaring van de Stad ten behoeve van Sijne Majesteit den Koning van Spanje.

Wij Burgermrn. Scepenen ende Raedt, sampt Meisteren van Sunter Claes gilde deser Stadt Nijmegen, gelooven ende sweeren den gemeinen Borgeren tot allen tijden voorstandich te sijn; ende wij Meisteren van den Broederschappen ende Ampten, voorts gemeijne Borgeren ende Ingeseten geloven ende sweeren wederom, van onse Heeren niet te fullen scheiden, oder afwijcken, ende also eendrachliken ende gelijkliken, TOT BEHOEF CO. MATS. ONSER ALLERGEN. HEEREN, DESE STADT TE BEWAREN tegens Don Johan van Oostenrijck, alle Spangjarden, oeren aanhanck, ende tegens alle deser Stadt ende Vaderlants vijanden, metten anderen te heffen ende te leggen, alles bij den olden Borger-eedt, die

over 40, ofte 50, jaren geschiet is, ende alle vorige ongewoonlike eeden dood ende te niet sijn, lijt, goet ende bloet met malcanderen op te setten, ende bij den anderen te leven ende te sterven, ende bij de *Pacificatie van Gent* te blijven; VOORT GOEDE EENDRAGT, ENDE DER STADT PRIVILEGIEN ONVERBREKELIKEN TE ONDERHOLDEN; soo helpe ons Godt ende sijn Heijligen.

Ingefelt en beëdt den 9 Januarii A^o. 1578.

Formulier van Eed bij de Burgerije der Stad Nijmegen gedaan, om Sijne Majesteit den Koning van Spanjen, als natuurlijken Landfurst, getrouw en gehoorzaam te zullen wesen.

Wij gemeijne Burgeren en Ingeseten deser Stad NIJMEGEN geloven en sweeren Hoichstberoemter CONINCKL. MAJ^t TO HISPANIEN, onseren allergenedigsten Heeren en NAETUERLICKEN LANDFURSTEN deser Nederlanden, sijn Hoicheit als Gubernatoren Generaal sampt sijne Maj^s Stadholder deses Furstendombs Gelre en Graeffschaps Zutphen, vort *Borgermeesteren Schepenen ende Raedt, sampt Meesteren van St. Claes Gilde*, als ONSE HOIGE EN GEBOERLICHE OVERIGHEIT getrouw und gehorsam to fullen wesen, ende onder protectie ende bescherminge van eenige andere Fursten en Heeren, oder derselver Bevelheberen ons niet to begeven, *fullen oick SIJNE MAJ^s REBELLEN mit worden of mit werken niet*

to staen, off mit denselven eenige verbintenisfe off correspondentie maecken off halden; dat wij geine Ketterfche Prædicanten volgen, horen prediken of favoriferen fullen, achtervolgende het Tracraet tot (1) Beveren tusfchen fijn Hoicheit ende dese Stadt opgericht, sonder ietwes daer tegens te doen of te doen laeten, directelick off indirectelick, allet diesen eidt gedurende ter tijt ende alsoo lange als wij in dese Stadt Nijmegen wonen fullen: Soo helpe ons Godt ende sijne Heijlige.

Ingestelt en beëdigde den 24 Mai 1585.

Opricht van het Houtvester- of Walt-Graafs Ampt aan den Grave van Gelre, van den jaare 1329.

Nos *Reijnaldus Sybodonis* Iudex et *Borggravius Noviomagensis*, *Johannes dictus Puls*, et *Wilhelmus de Hautart*, Scabini ibidem, testamur, quod constituti coram nobis in figura *Judicii Theodoricus Rudolphi*, noster concivis, *Hadewigis* et *Aleydes* filiae suae, cum eorum mundiburno seu tutore, ab eis electo et sententialiter sibi dato, pari consensu et libera eorum voluntate, venditione legitima pro viginti quatuor libris parvorum denariorum pagamenti usualis, ipsis, prout profitebantur, plenarie solutis, precedente, omne jus, quod habebant, seu eis competere poterat.

(1) Zie de Handvesten bl. 310.

rerat in (1) *Officio Forestarii* (2) *Silvae Imperialis*, domino (3) *Johanni Molyart Capellano et Receptori Illustris Viri Domini nostri Domini Comitis Ghelriae ad usus dicti* (4) *Domini nostri et suorum heredum resignarunt*, eidem *Officio* effectucando penitus renunciantes: Ita quod dictante sententia Scabinorum *Theodoricus*, *Hadewigis* et *Aleydis* praedicti, nihil juris retinuerint penitus in eodem. In quorum testimonium (5) sigilla nostra praesentibus duximus apponenda. Datum anno Domini M^o CCC^o vicefimo nono feria quarta post beati Nicholai Episcopi.

(1) In den jaare 1040 zijn de Heeren van Groesbeek tot *Erfhoutvesters* of *WaltGraven* aangesteld door Keiser *Hendrik de III* volgens een Brief, gegeven te Luik vii Kal. Jun. anno Dominicae incarn. MXL. Indic. viii wordende in dezelve genoemt *Syndici forestarii*.

(2) In een Brief van Keiser LODEWIJK de IV, gegeven te Frankfort den 19 Maart 1339, vindt men: *Ende oick 't Walt geheijten gemeijnlijcken Rijcks-Walt, dat van ons ende des heijligen Roemfchen Rijcks gekomen is, geven wij vuer teijcken, ende in teijcken onfer vermoegentheijt den voerschreven Reijnalt Hertouge van Gelre ende fijnen Erffgenamen; Zie Geld. Pl. B. 1 D. praelim. punct. col. 3.*

(3) *Johannes Molyart Praepositus Trajectensis, summus Consiliarius et etiam Reddituarius Reynaldi I.* volgens het *Chronicon Tilense pag. 362.*

(4) Naamlijk van *Reinald den II*; zijnde *Reijnald de I* reeds den 10 Oct. 1326 in sijne gevangenisfe te Montfort overleden. Zie *Joh. a Leidis in Chronic. Belg. ad ann. 1326.*

(4) Het Charter, op pergament gefchreven, berust in de Provinciale Rekenkamer.

Vertaaling.

Wij *Reinold Sibolds*, Richter en Burg-Graaf van Nijmegen, *Johan* genaamd *Puls* en *Wilhem de Hautart*, Schepenen aldaar, tuigen, dat voor ons in den Gerichte gekomen zijn *Theodoricus Rudolphs* onse Medeburger, en *Hadewig* en *Aleid* sijne Dochteren met haaren gekoren Momboir, die haar met vonnise gegeeven is, en bekenden gezamender hand met haaren vrijen wille, overmits eenen wettigen verkoop, voor vier en twintig ponden kleinder penningen van gangbaare munt en gerechte gewichte, aan hun, gelijk sij getuigden, wel betaald, alle recht, 't welk sij hadden, of hun zoude mogen toekomen, op het *Ampt van Houtvester* of *Walt-Graafs-Ampt des Neder-Rijkschen Walts*, aan den Heere *Molijart* Capellaan en Rentmeester onses Heeren Grave van Gelre, ten behoeve van hooggedagte Grave en sijne Erven opgedragen te hebben, en daar op verregen, also dat het vonnis der Schepenen wijsde, dat *Theodoricus*, *Hadewig* en *Aleid* voornoemd geen recht altoos daar op behouden hebben. In getuigenise dezses hebben wij Schepenen voorgenoemd onse zegelen aan dezen brief doen hangen. Gegeeven in den jaare onses Heeren duisend drie honderd negen en twintig, den vierde da den heiligen Nicolaes-dag des Bischops.

Brief van Keifer RUDOLPH den I, gegeven te Erford den 22 Julii 1290, waar bij hij het Döryp Ubbergen tot eene hooge Heerlijkheid uitgeeft.

NOS RUDOLPHUS Dei gratia Romanorum Rex semper Augustus ad univerforum sacri Romani fidelium notitiam tenore praesentium cupimus pervenire. Quod Nos auctoritate regia damus et concedimus prudenti viro (1) *Thilmano filio Werenberti de Novimagio* et suis heredibus de nostra et imperii plenaria potestate, quod in Villa sua *Upburgen* in qua (2) *jurisdictionem* noscitur optinere sine alterius superioris consensu vel assensu seu auctoritate sine nostra et Imperii concessione de delictis recognoscat, delinquentes puniat, judicet, sententiet et omnia faciat, quae circa bannum

re-

(1) *Thelemannus filius Weremanni de Ubberghen* genoemd bij Berchemius in *Chronico MS. cap. 62*,

(2) In eene Opdragt van den jaare 1411 *des anderen dages nae onser lieve Vrouwendag nativitalis*, verleden voor Johan van Ubbergen en Johan Willemsen van Heze, Schepenen tot Nijmegen, leest men ten aanzien der uittrektheid der jurisdictie; *huijs en hofstat met oere toebehoeren, gelegen buten die Borchpoerte in der gasse, daer die heerlicheden van Gelreclant en van Ubbergen gescheiden worden*: In een Opdracht van den jaare 1415 *des Saterdag nae den heiligen Sonnedag in den vasten, als men singt Oculi; huijsinge ende hofstat mit oere toebehoeren, gelegen an des heerlicheit van Ubbergen op ten alden Kerckhoff*: En in een Lheenbrief der Heerlijkheid Ubbergen van den jaare 1403: *die Heerlicheit Ubbergen hoge ende lege op den alten Kirchhoff met der huijsingen en erffuysen*. Dan deeze Acten zijn verleden voor dat de Burgt binnen de Stads muuren getrokken was, dat is, voor den jaare 1467.

regalem hactenus sunt optenta. Nam regalem bannum ipsi et heredibus suis possideant concedimus de beneficentia regiae potestatis. Datum Erfordii 11 Kal. Augusti anno Dni M^o CC^o LXXX, indictione tertia, regni vero nostri anno XVII.

Vertaaling.

Wij RUDOLPH, bij de genade Gods Roomsche Koning, altijd Vermeerder des Rijks, begeeren, dat ter kennisse kome van alle getrouwe onderzaaten des heiligen Roomschen Rijks door deeze tegenwoordige brief, dat Wij door Koninglijke magt geeven en verleen en aan den wijzen en voorzigtigen *Thilman Werenberts zoon van Nijmegen* en aan sijne Erfgenaamen, en zulks zo van ons als van des Rijks wegen, om in sijn Dorp *Ubbergen*, daar hij erkent word het Rechts-gebied te oeffenen, zonder iemands hoogere toestemming of gezag, dan door onse en des heiligen Rijks toelating, van misdaden kennis te neemen, de overtreeders te straffen, te veroordeelen en vonnissen te geeven, en voorts alles te doen, wat bij den Koninglijken Ban of vergunning van hoog Rechts-gebied hier bevoeren is verkregen; vermits Wij aan hem en aan sijne Erfgenaamen door onse Koninglijke magt het hooge Rechts gebied toestaan en verleen en te bezitten. Te Erfort den 22 Julii des jaars 1290, in de derde indictie, in het zeventiende jaer onses Rijks.

Brief van Keiser HENRIK den VI, waar bij bevestigd de Gifte der goederen door Alardus, Burggraaf van Nijmegen, en desfelvs Vrouw Uda aan het Hospitaal of Commanderie van St. Jan geschonken, gegeven den 20 October 1196.

HENRICUS sextus, divina favente clementia Romanorum Imperator semper Augustus et Rex Siciliae; ad aeterni regni praemium et temporalis imperii incrementum apud Regem Regum nobis proficere non ambigimus, si, loca religiosa manutinentes, ea, quae a Christi fidelibus ipsis piae largitionis studio impenduntur, sub nostra pace ipsis integra conservamus. Quapropter notum facimus universis imperii nostri fidelibus, praesentibus et futuris, quod nos imperiali benignitate ratum (1) habemus et confirmamus, quicquid (2) ALARDUS (3) Comes de NOVIMAGO, et uxor ejus UDA, *Hospitali apud NOVIMAGUM, quod*

(1) Deeze brief heeft oorspronkelijk berust in het voorschreve Hospital. Men vindt dezelve onder de stukken, dienende tot *Justificatie van het aanvaarden der goederen toebehorende aan de Commanderie van St. Jan*, en in het Charterboek van Gelderland II *afdeeling bl. 251.*

(2) *Alardus de Nemage* komt reets voor als Getuigen bij de tekening van een Brief van Keiser FREDRIK den I van den 2 Aug. 1174, waar bij Hij de Burgers van Utrecht vrij verklaart op den Tol te Thiel, verlegd naar Keiserswaerd. *Charterb. van Gelderland II afdeeling bl. 221.*

(3) Het *Burggraaffschap van het Slot van Nijmegen* was in den jaare 1182 door Keiser FREDRIK den I tot een Erfheer aan Graaf Otto van Gelre den II afgegaan, en uit hoofde van dit Erfheer kon ook aan Otto de titul van

quod propriis sumptibus et laboribus construxerunt, de bonis suis, quae ipsorum fuerunt, iuste contulerunt, videlicet quatuor Manfos in Villa Degese, in Ewick mansum unum cum appendiciis suis, in Werthe mansum unum, in (4) Woufick praedium, in Lente praedium; tam

van Burggraaf, Procurator sive Advocatus Palatii imperii Noviomagensis, bij Berchemius in *Chron.* worden toegekend: Dan het Rijk van Nijmegen, of de Jurisdicte over het Land en territoir tot de Keiserlijke Burgt behoorende, schijnt onder die beleeninge niet begreepen te zijn geweest, 't geen door Alardus, hier vermeld als Comes de Noviomagio, en andere Burggraaven uit 's Keisers naam en gezag, AUCTORITATE IMPERIALI, is beeftert geweest, immers tot de Verpanding in den jaare 1248. Zie mijne aantekeningen op den Pandbrief in de *Handvesten van Nijmegen bl. 86.* Men vindt een Naam-Lijst der Burggraaven bij Arksteé *bl. 193* beginnende met Mennardus Comes de Niumage 1165. Dezelve kan vermeerderd worden met Herimannus Comes de Noviomagio in den jaare 1176, Johan van Doornick 1328, Reinold Siboldts 1329, Johan van Meer 1337, Derick van Brienen 1337, Wolter van Wufick 1341, Tilman van Gruesbeeck 1344, Derik van Lent 1347, Henrick van Mijerlar 1356, Arnoldus van Hoemen, junior 1375. Aernt van Leijnen 1377, Johan van Bonenburg, genaamt Honstein, Heer van Ubbergen 1379, Johan van Wufick 1389, Gaert van Hoemen 1394, Roelof van Wuerden 1395, Udo ten Boesen 1397, Fijerken van Berchuijfen 1401, Henric van Apeltern 1406, Johan Puls 1413, Henric de Galen 1422, Deric van der Hautart 1425, Roelof van der Hautart 1426, Otto van Blitterswick 1435, Johan Verboet 1437; Peter Vighe Gerritfoen 1451, Gerrit van Lijenberch 1472, Deric toe Horst 1475, Johan van Boenijngen, gezet door de hooggeboore Juffrouw Catherine dochter to Gelre 1478, Reinir toe Broichuijfen 1485, Theodorus Vighe 1509, Johan Golfein 1535, Reimier van Wijhe, Heer van Hercken 1545, Frans van Galen 1558.

(4) Een Boerschap in het Kerspel *Wichen*, Hoofd-Dorp des Rijks van Nijmegen; zie aangaande de overige de aanmerkingen van den Heere Bondam in het Charterboek II *ofdeel. bl. 252.*

tam haec, quam alia, quae praedictum Hospitale iuste possidet, vel (5) collatione fidelium, vel alio quocunque modo iuste continebit, in specialem Majestatis nostrae protectionem recipientes. Statuimus ergo et districte praecipimus, ut nulla omnino humilis vel alta, secularis vel ecclesiastica persona praedictum Hospitale in bonis vel personis, quas habuerit, aliquatenus gravare praesumerit, vel molestare. Quod si quis facere praesumerit, triginta libras auri pro pœna Camerae nostrae componat. Ad cuius rei certam in perpetuum evidentiam praesentem cartam inde conscribi iussimus, et Majestatis nostrae sigillo communi. Datum apud Montem Flasconis, anno Domini millesimo centesimo nonagesimo sexto Indict..... decimo tertio Kalendas Novembr.

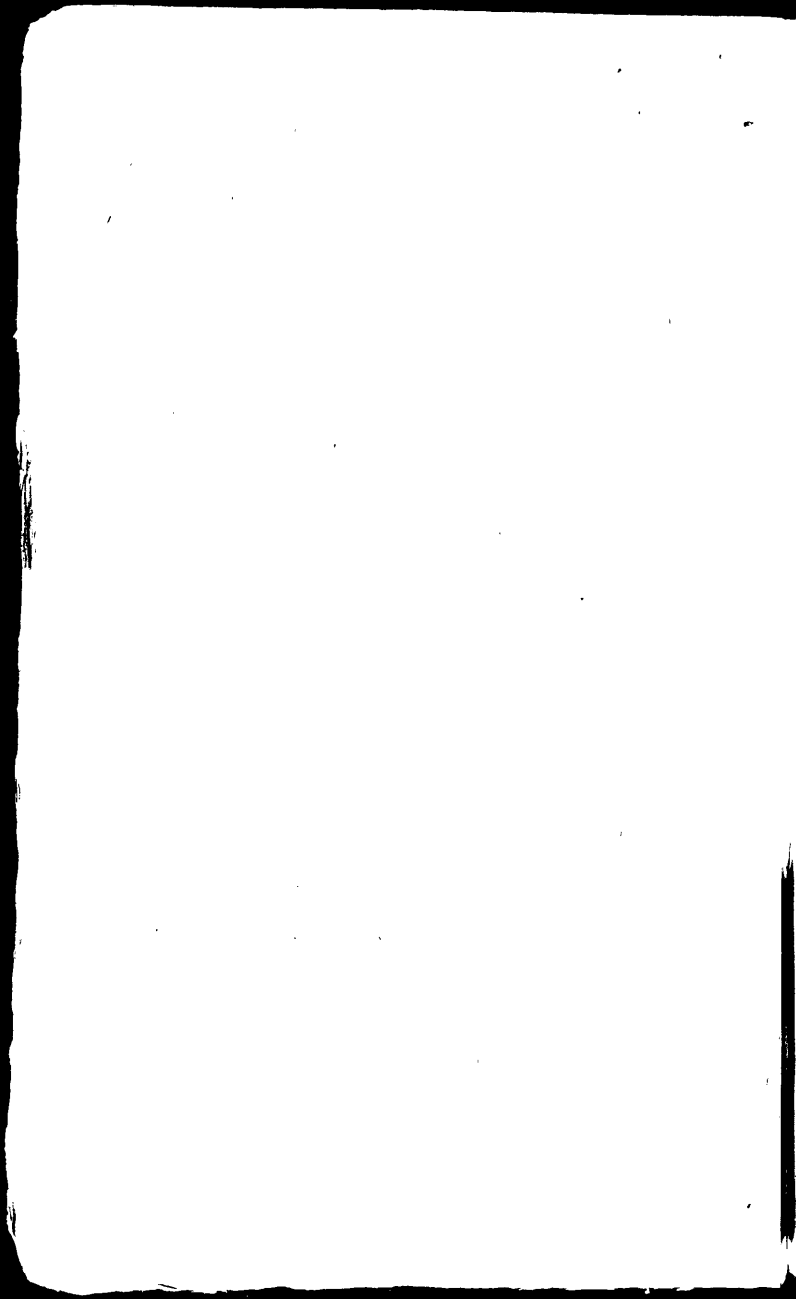
Vertaaling.

HENDRIK de VI, door Gods genade Roomsch Keiser, altijd vermeerder des Rijks, en Koning van Sicilie. Wij twijfelen niet, of het zal ons bij den Koning der Koningen vorderlijk zijn, en strekken zo tot verwerving van een eeuwig, als tot vermeerdering van ons tijdelijk Rijk, indien Wij, beschermende de heilige Gestichten, 't geene door de geloovige Christenen tot godvruchtige eindens is

(5) J. II. Pontanus *Hist. Gelr. lib. VI. pag. 122. Invenio et postmodum, idque beneficio praecipue Jacobi Suedensis Episcopi, qui ordinis ejusdem divi Johannis Suisse memoratur, idem Hospitale per pluribus redivitibus a passim insignibus aedificiis adauctum decoratumque.*

is besteld en gemaakt, dezelve rustelijk en vredelijk doen bezitten en genieten. Derhalven zij kennelijk allen en eenen iegelijken onser getrouwe, en des Rijks onderzaaten, zo tegenwoordige als toekomende, dat wij door Keiserlijke gunst en genegenheid bevestigen en besteedigen, al 't geene *Alardus*, Burggraaf van Nijmegen, en sijne Vrouw *Uda*, aan het *Hospitaal of Commanderie van St. Jan* te Nijmegen, 't welk sij ten koste van hunne goederen en inkomsten hebben gesticht, wettiglijk geschonken hebben, namelijk vier Landhoeven in het Dorp Hefe, een Landhoeve in Ewick met sijn toebehooren, een in Weurthe, een bouwhof te Woefick, en een te Lent, zo deeze, als alle andere goederen, welke het voorschreve Hospital of door gifte der geloovige, of op welke wijze het zoude mogen zijn, wettiglijk bezit, in eene bijzondere bescherming van onse Majesteit neemende. Wij beveelen derhalven en gebieden, dat niemand, hij zij dan van hoogen of laagen stand, geestelijk of waereldlijk, het voorschreve Hospitaal in sijne goederen of personen, welke het heeft, eenigzins ontrust of veranderingen toebrengende; en zo iemand mogte onderstaan zulks te doen, zal hij zulks met dertig ponden gouds tot straffe met onse kamer van rekening moeten vereffenen. In waarheids oirconde hebben wij dit tegenwoordige charter bevolen te beschrijven, en met het zegel onser Majesteit te doen bekragtigen. Gegeeven den 20 October in den jaare onses Heeren 1196.

B I J V O E G Z E L

U I T D E

*Annales Francorum Bertiniani, Fuldenses,
Metenses, en andere Charters*
betrekkelijk tot de algemeene

(1) L A N D - D A G E N,

W E L K E D O O R D E

FRANKISCHE KONINGEN,

E N N A D E R H A N D D O O R D E

DUITSCHKE KEISEREN,

T E N I J M E G E N G E H O U D E N Z I J N , V O O R N A -

M E N T L I J K I N D E J A A R E N 777, 806,

817, 821, 827, 830, 837, 838, 948.

1018, 1039.

Tot vermeerdering en opheldering der

*Lijst van het verhandelde op het Kei-**serlijk Paleis, gevoegd agter**de Handvesten bl. 335.*

(1) Men noemde deeze algemeene *Land-dagen Campi Martii* en *Campi Madii*, om dat sij in de maanden *Maart* en *Mai* door de Frankische Koningen gehouden wierden. Zie *Vita S. Remigii apud Du Chesne Tom. I. pag. 525. B.* Naderhand zijn sij *Generalia Placita* genoemd, om dat sij *ad Placitum Regis*, na het welbehagen des Konings, op alle tijden des jaars wierden beschreven.

Op deeze Landdagen verschenen de Hertogen, Graaven, Bischoppen, Abten, de voornaamste Leenmannen en andere Grooten. De Koningen ontvingen er veeltijds afgezondene van overheerde Gewesten, en Gezanten van vreemde Mogendheden. *Annales Bertiniani ad annum 777.* Men behandelde er de gemeene Landzaaken. *Eginhardi Abb. Epist. LVII. apud du Chesne Tom. II. pag. 709.* 's Lands wetten wierden er gemaakt, die door de stem der Koningen en doot de goedkeuring der Hertogen, Graaven, Bischoppen, en Leenmannen kracht kregen. *Leges Alamannor. in Titul. et Epil.* Geschillen tusschen Hertogen, Graaven, Landen en Steden wierden er ook door den Koning beslegt; Schattingen uit overheerde Landschappen en jaarlijkse giften der onderzaaten ontvangen. *Eginhardi Annales ad ann. 758, 790. Fuldenfes ad ann. 758. Annales Francor. Bertiniani ad annos 833. 837.*

EGINHARDUS, Caroli Magni Cancellarius, *de Gestis Regum Francorum Pipini, Caroli Magni et Ludovici Pii ad ann. 768.*

CAROLUS et Carolomannus consensu omnium Francorum Reges creati: et Carolus in (a) NOVIAMAGO civitate.

Annales Francorum *Astronomi*, Ludovici Regis domestici, *ad ann. 768.*

Carolus et Carolomannus consensu omnium Francorum Reges creati: et Carolus natu major in NOVIOMAGO civitate.

EGINHARDUS, *in vita Caroli Magni.*

Inchoavit et Palatia operis egregii, unum haud longe a Moguntiaco juxta villam, cui nomen est *Ingelheim*; alterum NOVIOMAGI (b) super Wahalem fluvium, qui Batavorum insulam a parte meridiana praeterfluit.

An-

(a) Annales Bertiniani *ad ann. 768.* Vita Caroli Magni per Monachum Egolismensem descripta *ad ann. 768.*

(b) CAREL de Grootte had in den jaare 774, of daar omtrent, het Hof te *Nijmegen* hersteld, en gesticht tot een Koninklijk Hof, om op het zelve, bij het vervolg, de gewoonlijke *Land-dagen* van tijd tot tijd te houden. Hij was gewoon een groot gedeelte van den Winter of Lente op het zelve door te brengen: Capit. Caroli M. *ann. 793. cap. 5.* Auctor Anonymus *vitae Ludovici Pii cap. 11.* Epist. Hincmari Archiepiscopi apud *Andr. du Chesne Hist. Franc. Script. Tou. II et III.*

Annales Francorum Bertiniani *ad ann.*
776. ex Codice Msto Monasterii
Sancti Bertini.

Et celebravit Natalem Domini in Haristal-
lio, et Pascha in villa, quae dicitur NIUMAGA.

Annales Francorum Loifeliani *ad ann.*
776.

Et celebravit Natalem Domini in Haristal-
lio et Pascha in villa, quae dicitur NEUMAGA.

Annales Francorum Metenses *ad ann.*
776. ex Codice Msto Monasterii S.
Arnolphi Metensis.

Reformatis autem Castellis custodiisque dis-
positis, KAROLUS Rex in Franciam revertitur,
et celebravit Natalem Domini in Heristallio
et Pascha in NIUMAGA.

Annales Francorum Tiliani *ad ann.* 777.

Celebravit Natale Domini in Haristalio et
Pascha in NIOMAGA.

Astronomi *Annales Francorum ad ann.* 777.

Rex prima veris aspirante temperie (c) NO-
VIOMAGUM profectus, et post celebratam ibi-
du-

(c) Te Herstalle het Kersfeest in den jaare 776 ge-
vierd hebbende, begaf zich CAREL de Grootte naar *Nij-
megen*, alwaar hij met ongemeene plegtigheden, gelijk
men in die tijden jaarlijks aan het Hof gewoon was te
doen, de Kerkdiensten, zo van de goede week, als van
de daar na volgende Paasch-dagen, bijwoonde, en hield
zich vervolgens, onder eenen grooten toevloed van Her-
togen, Graven en Geestelijken, aldaar op tot in de
maand

dem Paschalis festi celebritatem propter fraudulentas Saxonum promissiones, quibus fidem habere non poterat, ad locum, qui Padrabruna vocatur, generalem populi sui Conventum in eo habiturus cum ingenti exercitu in Saxoniam profectus est.

Poëta Saxo Anonymus *de vita et gestis*
CAROLI MAGNI *ad ann. 777.*

Aspirante novi placido cum tempore veris
Horrida jam transisset hyems, Rex NOVIOMAGUM
Adveniens, celebravit ibi solennia Paschae.
Tum quia Saxones suspectos semper habebat,
Haud dubitans illos pro libertate tenenda
Artibus acturos variis quodcunque valerent,
Et, nisi continui premerentur pondere belli,
Foedera rupturos secum condita frequenter,
Rursus in illorum patriam fortissima duxit
Agmina: Conventum Placiti generalis habere
Cum Ducibus se velle suis denunciat illic.

Vita CAROLI Magni incerti, sed coaetanei, Auctoris, ex Codice MS^{to} Bibliothecae Thuanae, *ad ann. 777.*

Itaque constructis Castellis, atque ad eorum
praesidium Francis aliquot relictis, reversus
est

maand Junii ter bestieringe van verscheide Rijks-zaaken.
Vergelijk Aimoinus *de Gestis Franc. lib. IV.* in *Corp. Hist. Franc. Marq. Freheri.* Adelmus in *corp. Hist. med. aevi Jo. G. Eccardi Tom. I.* Albertus Stadenfis in *Chronico ad ann. 777.* quod existat inter *Scriptores Rer. Germ. a Joh. Schiltero editos pag. 156.* Regino Prumiensis in *Chron. ad annum 776.* Sigebertus Gemblacensis *ad ann. 776.*

est Rex in Franciam, et celebravit Natalem Domini in Haristallio et Pascha in NIUMAGA. Tunc Dominus CAROLUS Synodum habuit et Concilium publicum ad Paderburnem, ubi Franci omnes, et ex omni parte Saxones convenerunt.

Monachus Coenobii Egolismensis S. Eparchii, *in vita Caroli Magni ad ann. 777.*

Disponensque Dominus Rex Francos per Castella Saxoniae reversus in Franciam, et celebravit Natale Domini in Aristallio et Pascha in NIUMAGA.

Annales Nazariani *ad ann. 804.* ex Codice MS^{to} Monasterii et S. Nazarii.

Imperator ab Aquis proficiscens venit ad NIUMAGUM, et ibi celebravit Pascha.

Annales Francorum Metenfes *ad ann. 804.*

Imperator Aquis hiemavit, et ab Aquis proficiscens venit ad Palatium, quod dicitur NIUMAGUM. Ibiq; veris tempore manens Pascha etiam ibi celebravit. Incipienteque aestatis tempore ad Aquis Palatium revertens, exercitum in Saxoniam misit.

Chronicon vetus Moisiacensis Coenobii, *ad ann. 806.*

KAROLUS Imperator celebravit Pascha in NEUMAGA, et misit filium suum *Karolum* regem super Buringa ad locum, qui vocatur Waladala. Mo-

Monachus Coenobii Egolismensis S. Epar-
chii in *vita Caroli Magni ad ann. 806.*

Imperator vero dimisso utroque filio in
Regnum sibi deputatum, ipse per Mosellam
et Rhenum NOVIOMAGUM navigavit, et ibi
sanctum Quadragesimale jejunium et sanctum
Pascha celebravit.

REGINO, Prumiensis Abbas, in *Chronico*
lib. II. ad ann. 806.

Post haec Imperator dimisso utroque filio
in Regnum sibi deputatum, Pipino scilicet
et Ludovico, de Theodonis villa profectus
navigio per Mosellam fluvium Rhenum ingres-
sus ad NOVIOMAGUM in Badua venit, ibique
tota Quadragesima fuit et sanctum Pascha ce-
lebravit.

Annales Francorum Bertiniani *ad ann. 806.*

De villae Theodonis Palatio per Mosellam
et Rhenum secunda aqua (d) NOVIOMAGUM
navigavit. Ibique sanctum Quadragesimale
jejunium et sacratissimae Paschae festivitatem
celebravit.

An-

(d) Van *Diedenhoven* te sloop den Moesel, Rijn
en Whaal naar Nijmegen af gevaaren zijnde, heeft CAREL
de *Groote* op het door hem herstelde Hof in den jaare
806, met de gewoone plegtigheden het hooge Paasch-
feest geviert, na dat hij den voorafgaanden Vasten van
veertig dagen aldaar had gesleten. Vergelijk *Vita Ca-*
roli Magni incerti Auctoris inter Scriptor. rer. Francic.
apud Andr. Du Chesne Tom. II. Ehinhardi Annal. de
gest. Caroli M. ad ann. 806.

Annales Francorum Metenses *ad ann.* 806.

Navigio per Mosellam Rhenum ingressus ad NIUMAGAM in Batua venit, ibique tota Quadragesima fuit, et sanctum Pascha celebravit.

Annales Francorum Loifeliani *ad ann.* 806.

NOVIOMAGUM navigavit, ibique sanctum Quadragesimae jejunium, et sacratissimam Paschae festivitatem celebravit.

Annales Francorum Tiliiani *ad ann.* 807.
ex Codice M^{sto} Joh. Filii.

NOVIOMAGUM navigavit, ibique sanctum jejunium, et sacratissimam Paschae festivitatem celebravit.

EGINHARDI Annales *de gestis Caroli Magni ad ann.* 808.

Hyems mollissima ac pestilens fuit illo tempore. Vereque inchoante Imperator NOVIOMAGUM profectus, ibi Quadragesimali jejunio celebrato ac sancto Paschate, iterum Aquas regressus est.

REGINO, Abbas Prumiensis Coenobii, in dioecesi Trevirensi, Ordinis S. Benedicti, *in Chronico lib. II. ad ann.* 808.

Vere inchoante Imperator NEUMAGAM profectus est, et celebrato ibi Paschate, iterum Aquis repedavit.

An-

Annales Francorum Bertiniani *ad ann.*
808.

Hiems mollissima ac pestilens fuit in illo tempore; vere inchoante Imperator (e) NOVIOMAGUM profectus, transacto ibi Quadragesimali Jejunio, celebrato etiam sancto Pascha, iterum Aquis reversus est.

Annales Francorum Loifeliani *ad ann.*
808.

Imperator NOVIOMAGUM profectus, transacto ibi quadragesimali jejunio, celebrato etiam sancto Pascha, iterum Aquis regressus est.

Monachus Coenobii Egolismensis S. Eparchii in *Vita Caroli Magni ad ann.*
808.

Ipso tempore hiems mollissima ac pestilens fuit, et vere inchoante Imperator NOVIOMAGUM

(e) CAREL de Groot, met het beraamen van veele hoogwigtige zaaken den geheelen Vasten hebbende gefleten, vierde wederom het hooge Paaschfeest met geene mindere plegtigheden, dan twee jaaren te vooren, op sijn Hof te *Nijmegen*; alwaar ook op sijn aanschrijven een groot getal van Geestelijken, Hertogen en Graven verschenen. Capitul. Caroli M. ad Neumag. *apud Goldastum Constit. Imper. Tom. III. cap. 7. fol. 150.* Aimoinus de *Gest. Francor. lib. IV. cap. 97.* Astronomus, Ludovici domesticus, *Annal. rer. gestar. a Carolo M. ad ann. 808.* Vita Caroli Magni incerti auctoris *apud Andr. du Chesne inter Hist. Franc. Scriptor. Tom. II.* Annales Metenses sive in Monasterio S. Arnolphi Metensis scripti *apud du Chesne Tom. III.*

GUM profectus est, ubi Quadragesimale Jejunium et Pascha celebravit, et regresus est Aquis.

Annales Francorum Metenses *ad ann.*
808.

Interea Rex Nordanimbrorum de Britannia insula nomine *Eardulf*, regno et patria pulsus, ad Imperatorem, dum adhuc NIUMAGA moraretur, venit, et patefacto adventus sui negotio, Romam proficiscitur, Romaque rediens per Legatos Romani Pontificis et Imperatoris in regnum suum reducitur.

Annales Francorum Loifeliani *ad ann.*
808. ex Codice Msto Ant. Loifelii.

Eardulfus regno et patria pulsus ad Imperatorem, dum adhuc NOVIOMAGI moraretur, venit, et patefacto adventus sui negotio Romam proficiscitur, Romaque rediens per Legatos Romani Pontificis et domni Imperatoris in regnum suum reducitur.

Praerat tunc temporis Ecclesiae Romanae Lco tertius.

Vita CAROLI *Magni* incerti, sed coaetanei, Auctoris, ex Codice Msto Bibliothecae Thuanae *ad ann.* 808.

Rex Nordanimbrorum de Britannia insula nomine *Eadulf* regno et patria pulsus ad Imperatorem, dum adhuc NOVIOMAGO moraretur, venit.

Chronicon Turonense *ad ann.* 808.

Tunc CAROLUS Imperator *Eadulphum*, Regem Nordenhymbrorum, qui regno pulsus ad eum confugerat, in regno suo (f) restituit.

REGINO Prumiensis *Chronicor. lib. II. ad ann.* 808.

Rex Nordanimbrorum de Britannia insula, nomine *Eardurf*, regno et patria pulsus, ad Imperatorem, dum adhuc NIUMAGAE moraretur, venit.

Monachus Coenobii Egolismensis S. E-parchii *in vita Caroli ad ann.* 808.

Interea Rex Nordanimbrorum, id est de Irlanda insula Britanniac, nomine *Eardulfus*, regno et patria pulsus ad Imperatorem venit, dum adhuc NOVIOMAGO moraretur, et patefacto adventus sui negotio Romam proficiscitur, Romaque rediens per Legatos Leonis Papae et domni Imperatoris in regnum suum deductus honorifice receptus est.

An-

(f) Terwijl Keifer CAREL de Grootte zich te Nijmegen bevond, kwam *Eardulf*, Koning van Nothumberland, aldaar om hulp smeeken tegens sijne Onderzaaten, welke hem van den throon gestooten hadden. Nog voor het einde des jaars wierd hij door toedoen des Keifers in sijne waardigheid hersteld. *Annales Monasterii S. Bertini*, *Adelmi Annales*, *Annales in Coenobio Fuldenfi scripti ad ann.* 808. *Apud Andr. du Chesne inter Rer. Francicar. Scriptores Tom. III.* et *apud Mart. Bouquetum Tom. VI.* *Sigebertus Gemblacensis Monachus Chronogr. ad ann.* 808. *apud Jo. Pistorium inter script. rerum Germanic. Tom. I.*

Annales Francorum Bertiniani *ad ann.*
817.

Instantia Medicorum, qui curam adhibebant, summa celeritate convaluit. Nam vigesima, postquam id acciderat, die NOVIO-MAGUM profectus venatu sese exercebat.

Eginhardi annales *de Gestis Ludovici Pii Imperatoris ad ann.* 817.

Opera Medicorum, qui ei curam adhibebant, summa celeritate convaluit. Nam vicesimo, postquam id acciderat, die NOVIO-MAGUM profectus, venatu sese exercebat. Unde reversus generalem populi sui Conventum Aquisgrani more solito habuit, in quo filium suum primogenitum *Lotharium* coronavit, et nominis atque imperii sui socium sibi constituit.

Astronomi *Vita et actus Ludovici Pii ad ann.* 817.

Quambrevi pristinae saluti est restitutus. Viginti namque peractis diebus (g) NOVIO-MAGUM venatum petiit. Quo peracto negotio Imperator generalem habuit Conventum Aquisgrani.

ADEL-

(g) Keiser LUDOVICUS Pius is in October 815 op zijn Hof te *Nijmegen* geweest; werwaards volgens de gewoonten, in die tijden gebruikelijk, de Hertogen en Graaven van alle omgelegene Landen zich in groot getal vervoegden. Diploma Ludovici Pii *apud Edm. Martene Veter. Monum. Collect. nov. Tom 1. fol. 62.* In den jaare 817 was de Keiser, na veelvuldige Rijkszaaken geduurende zijn verblijf te *Nijmegen* verhandeld,
en

ADELMI *Annales ad ann. 821.*

Conventus mense Februario Aquisgrani habitus. — Iterumque Conventus, mense Majo NOVIOMAGI habendus, conductus est. Comites, qui illuc venirent, deputati. Eo anno Dominus Imperator post festi Paschalis expletionem per Mosam navigavit, ibique conscriptam inter filios suos Regni partitionem recensuit, ac juramentis optimatam, qui tunc adesce poterant, confirmavit.

Annales Francorum Fuldenses ad ann. 821.
ex Codice Msto Coenobii Fuldensis.

HLUDOVICUS Imperator NOVIOMAGI divisionem regni fecit inter filios suos.

Annales Francorum Bertiniani ad ann. 821.

Conventus mense Majo NOVIOMAGI habendus conductus est, Comitesque, qui illuc venirent, deputati: Eo anno dominus Imperator post festi Paschalis expletionem per Mosam navigavit.

EGINHARDUS *de Gestis Ludovici Pii ad ann. 821.*

Completisque iis, quae ad Regni utilitatem
in-

en na zich aldaar noch eenigen tijd met de jagt verlustigt te hebben, naar Aken te rug gekeert, ten einde sijne uitgestrekte Rijken bij sijn leven te verdcelen onder sijne drie Zoonen *Lotharius, Pipinus* en *Ludovicus*. Charta division. Imperii cap. 1. apud *Baluz. Tom I. fol. 575.* Epistola Agobardi *ad Ludovicum Imperat.* Theganus *in vita Ludovici.* Annales in monasterio S. Arnolphi Metensis scripti *ad ann. 817.* Annales Moisiacensis Coenobii *ad d. ann.*

inchoaverat, et sacramento, quod apud NOVOMAGUM pars Optimatum iuraverat, generaliter consummato, ipse Aquisgrani revertitur.

Astronomus in vita Ludovici Pii Imperatoris ad ann. 821.

In eodem anno Kalendis Maji Conventum alterum habuit Imperator NOVOMAGI, in quo Regni partitionem, quam inter filios suos jam dudum fecerat, coram recitari fecit, et a cunctis Proceribus, qui tunc affluere, confirmari. Ibidem etiam Misfos Paschalis Apostolici, Petrum Centumcellensem Episcopum, et Leonem Nomenclatorem suscepit, audivit, remisit, atque inde digrediens Aquisgrani repetiit.

SIGEBERTUS, Gemblacensis Monachus, in Chronico ad ann. 821.

LUDOVICUS Imperator partitionem Regni, inter filios suos factam, confirmat sacramentis (h) Optimatum suorum.

An-

(h) LUDOVICUS Pius, te sloop langs de Maas naar Nijmegen afgezakt zijnde, hield aldaar in Maj 821 eenen grooten Landdag, op welken hij aan allen verschenen Bischoppen, Hertogen en Graven de door hem gemaakte Rijksverdeeling tuschen sijne Zoonen op nieuws voordroeg, en derzelver nakominge, hoofd voor hoofd, onder plegtige eedzweering deed beloven. De eed des Konings behelsde: *Ego — misericordia Domini Dei nostri et electione populi Rex constitutus — polliceor me — servaturum leges et statuta populi, qui mihi ad regendum misericordia Dei committitur, pro communi consilio fidelium nostrorum.* Annales Beruiniani ad ann. 877. Het ver-

Annales Francorum Bertiniani *ad ann.*
825.

Sacro Paschali festo solenniter Aquisgrani celebrato, arridente etiam verna temperie, Imperator venandi gratia NOVIOMAGUM profectus, Legatos Bulgarorum circa medium Majum Aquisgrani venire praecepit.

EGINHARDUS *de Gestis Ludovici Pii, ad ann.* 825.

Arridente jam verno tempore Imperator venandi gratia NOVIOMAGUM profectus.

Vita et acta Ludovici Pii Imperatoris, incerto auctore, *ad ann.* 825.

Ipse quidem cum filio *Lothario* Noviomagum concessit, minore *Ludovico* in Bojoariam dimisso, factaque autumnii temporis venatione, in Aquense Palatium rediit.

EGINHARDUS *de Gestis Ludovici Pii, ad ann.* 825.

Completis itaque omnibus negotiis, quae ad illius Conventus rationem pertinere videbantur, (i) NOVIOMAGUM cum filio majore fe-

verhandelde in de Kerk-Vergadering, of het *Concilium*, doennaals meede te *Nymegen* gehouden, 't geen zeer lang verholen heeft gelegen, is door Petrus Franciscus Chiffletius in den jaare 1679 te Besançon aan het licht gebragt; zie de *Appendix de Concilio Nymagenfi*, gevoegd agter de *Opuscula de S. Dionysii Areopagitae aetate, Syria Virgine* etc.

(i) In de lente des jaars 825 vervoegde zich *Ludovicus Pius* op sijn Hof te *Nymegen*, en verlustigde zich met

fecesfit: minorem vero *Ludovicum* in Bajoariam direxit. Ipse autumnali venatione completa, circa hyemis initium Aquisgrani reversus est.

Annales Francorum Bertiniani *ad ann.*
825.

NOVIOMAGUM cum filio majore fecesfit. —
Autumnali venatione completa circa hiemis
initium Aquisgrani reversus est.

Annales Francorum Bertiniani *ad ann.*
827.

Imperator autem duobus Conventibus habitis, uno apud (k) NIUMAGAM propter falsas Horici, filii Godefridi Regis Danorum, pollicitationes, quibus se illo ad Imperatoris praesentiam venturum promiserat; altero apud Compendium, in quo et annalia dona suscepit.

An-

met de Jagt. Voorts op den te Aker door hem gehouden algemeenen Rijksdag de zaaken behandeld hebbende, begaf hij zich benevens zijnen oudsten Zoon LOTHARIUS, noch voor het einde dezes jaars, wederom naa *Nijmegen*, alwaar hij den Deenschen Koning op het pragtigste ontfong, en naar het Koninklijk Hof deed geleiden. Zie Ermoldus Nigellus *de reb. gest. a Ludovico Pio lib. IV. vers. 302.* Astronomus, Ludovici domesticus, *in vita Ludovici ad ann. 825.* Annales Francorum apud *du Chesne Tom. III. Adelmi Annales ad ann. 825.*

(k) Idem cum his Eginhardus *de Gestis Ludovici Pii Imperatoris ad ann. 827.* et Astronomus *in vita Ludovici.* Op dezen Convents- of Landdag te *Nijmegen* wierdt over eene bestendige vrede tusschen het Rijk en de Deensche Vorsten gehandelt. Annales Francorum apud *Du Chesne inter Hist. Francic. Script. Tom. III. et Mart. Bouquetum Tom. VI.*

Annales Francorum Metenses *ad ann.*
829.

Peracto quoque Placito in NIUMAGA Imperator inde reversus ad Aquisgrani palatium ad hiemandum pervenit: ubi et suam conjugem *Judith* Imperatricem recepit.

THEGANUS, Chorepiscopus Treverensis,
de gestis Ludovici ad ann. 830.

Tandem ergo NEOMAGUM ventum est, omnisque Germania eo confluit, Imperatori auxilio futura.

Annales Francorum Bertiniani *ad ann.*
830.

Alium Conventum Domnus Imperator cum filio suo *Hlotario* circa Kalendas Octobris NOVIOMAGO condixit, ubi Saxones et Orientales Franci convenire potuissent. Nam illuc ex utraque parte scilicet Domni Imperatoris et *Hlotarii*, multorum congregatus est exercitus, ibique Domnus Imperator recuperato imperio jusit auctores illius facti — in custodiam mitti.

Astronomus *in vita Ludovici Pii ad ann.*
830.

Cum autem instaret autumnalis temperies, hi qui Imperatori contraria sentiebant, alicubi in Francia Conventum generalem fieri volebant. Imperator autem clanculo obnitebatur, diffidens Francis, magisque se credens Germanis. Obtinuit tamen sententia Impera-
to-

toris, ut NEOMAGUM Populus conveniret. Verens porro, ne multitudo contrariorum superaret paucitatem suorum fidelium, jusfit, ut unusquisque ad idem placitum veniens simplici uteretur commeatu. Praecepit etiam Comitem Lambertum finium sibi deputatorum curam habere. Helisachar Abbatem justitias facturum eo quoque direxit.

Tandem ergo (1) NIUMAGUM ventum est, omnisque Germania eo confluit, Imperatori auxilio futura. Imperator autem volens adhuc vires adversariorum attenuare, Hilduinum Abbatem culpans interrogavit, cur, quum simpliciter venire jussum sit, hostiliter advenit. Qui, quum negare nequiret, continuo ex Palatio exire jussum est. — Haec cum ii, qui Imperatori adversarii convenerant, providerent, ad desperationem ultimam infracti viribus sese verterunt. Denique per totam noctem currentes, atque ad habitaculum *Lotharii* Imperatoris filii convenientes hortantur, aut bello conflegendum, aut aliquo se-

(1) De Keiser LUDOVICUS *Pius* in het jaar 830 eenen Landdag te *Nijmegen* beschreven hebbende, op hoop van in deezen oort tegens de oproerigen, bij welken zich meede zijn Zoon *Lotharius* gevoegd had, de noodige hulp te zullen vinden, begaven zich naar *Nijmegen* des Keisers begunstigers uit alle gedeelten des Rijks in groot getal, zo dat de Keiser met hunne hulp, on-aangezien *Lotharius* aan het hoofd van veele benden in *Nijmegen* verschenen was, zich van het Keiserlijke gezag wederom volkomen meester maakte. *Lotharius* zich voor sijns Vaders voeten werpende om vergeeving, verwierf die verzogte genaade. Eenige oproerige gebannen, andere in verzekerde bewaaring gesteld hebbende, keerde de Keiser naar Aken. *Marianus Scotus*, *Monachus Fuldenfis*, in *Chronico*, *Alberus*, *Abbas Stadenfis*, in *Chronico*, ad ann. 830.

cedendum absque Imperatoris voluntate. In qua deliberatione quum totam expendissent noctem, mane Imperator filio mandat, ne inimicis communibus credat, sed ad se tanquam ad patrem filius veniat. Quibus ille auditis, licet dehortantibus, qui circa illum erant, ad patrem venit. A quo non est aspera increpatione inuectus, sed modesta lenitate correctus. Ingresso autem illo intra penita REGIAE DOMUS, Diaboli instigatione vulgus contra se coepit furere, procescissetque furor usque ad mutuum caedem, nisi Imperator prospexisset. Dum enim illi inter se tumultuantes pene in vesanum furorem ruerent, Imperator ad cunctorum aspectum cum filio procescit. Quo facto omnis illa feralis commotio conquievit. Imperatoria enim oratione audita, omnis popularis tumultus facescit. Post haec Imperator omnes illorum hujus impiae conspirationis principes sub privata custodia adservari praecepit. Quos postea ad iudicium adductos, quum omnes juris censores filiique Imperatoris iudicio legali tanquam *reos Majestatis* decernerent capitali sententia feriri, nullum ex iis permisit occidi, sed usus, ut multis visum est, leniori, quam debuit, pietate, sibi tamen consueto benignitatis et clementiae more, Laicos quidem praecepit locis opportunis attonderi, Clericos vero in convenientibus iidem Monasteriis custodiri.

THEGANUS, Chorepiscopus Trevirensis,
de gestis Ludovici Pii, coaetaneus.

Ipso anno pervenit Dominus Imperator ad
NOVIOMAGUM, quod situm est super fluvium,
L quod

quod dicitur *Valum*, et multitudo hominum ex omnibus Regnis suis venit ad eum, inter quos venerunt supradicti adversarii ejus, et superavit eos Dominus Imperator.

HERMANNUS CONTRACTUS, Comitis Veringensis filius, Monachus Coenobii S. Galli, in *Chronico ad ann. 830.*

LUDOVICUS Imperator magnum Conventum in NOVIOMAGO habuit.

Annales Francorum Fuldenses *ad ann. 831.*

Conventu apud NOVIOMAGUM habito Imperator omnes, qui sibi contrarii fuerant, velut juste exauctoravit, quosdam publicis, quosdam privatis rebus exspolians, quosdam in exilium mittens.

MARIANUS SCOTUS, Monachus Fuldensis; *Chronic. lib. III. ad ann. 831, 832.*

Judith Regina quasi violata a Duce Bernardo, Imperatoris sacro fonte baptismatis filio, a Primatibus Regni velata est, et in Monasterium misa. Fratres etiam Reginae Conradum et Rudolphum tondentes et in Monasterium mittentes; quos in *Noillo*.... (NOVIOMAGO) *palatio super flumen Valum* cum veritate superavit Rex, et Reginam, Aquis obviam ei venientem, jubente Papa Gregorio, accepit. Bernardus Dux in Palatio Theodonis coram Rege et filiis ejus purgavit se, quum

quum nullus vel armis eum culpabilem fecisset.

Annales Francorum Bertiniani *ad ann.*
837.

Quibus Imperator auditis (m) praetermisso memorato itinere, ad NOVIOMAGUM *Castrum*, vicinum Dorestado, properare non distulit; cujus adventu Nordmanni audito, continuo recesserunt.

Chronicon *de gestis Normannorum*, ex antiquo Exemplari Carthusiae Montis-Dei, in Diocesi Remensi, *ad ann.*
837.

Northmanni in insula, quae Walacria dicitur, multos trucidaverunt, et aliquamdiu inibi commorantes, censu exacto ad Dorostadum pervenerunt, et tributa simul exegerunt. Quibus LUDOVICUS Imperator auditis ad NOVIOMAGUM *Castrum* properare non distulit: cujus adventu Northmanni audito, continuo recesserunt.

Annales Francorum Fuldenses *ad ann.*
838.

Imperator mense junio NOVIOMAGI Conventu generali habito, consiliis quorundam ex primoribus Francorum acquiescens, pacti conscrip-

(m) *Ludovicus Pius* staakte sijne voorgenomene reis naar Italien, en kwam op sijn Hof te *Nijmegen*; waards zich ter bijwoninge van den uitgeschreven algemeenen Landdag de Hertogen en Graaven uit de naastge-

scriptione *Hludovico filio suo Regnum Orientalium Francorum, quod prius cum favore ejus tenuit, interdixit.*

Annales Bertiniani *ad ann. 838.*

Ut mense Majo Imperatori (n) in NOVIOMAGO occurreret, injunctum est.

Ex Chronico MS^{to}. apud Chr Urftifium; inter *Germaniae Historicos illustres*, ad ann. 838.

Imperator HLUDOVICUS habito Conventu NOVIOMAGI (o) *Ludovico filio regnum Francorum interdixit.*

Chronicon *de Gestis Normannorum*, ex antiquo Codice MS^{to} Chartusiae Montis-

tegene oorden ten spoedigsten vervoegden tot het be-
maamen van maatregelen tegens de op nieuw ingevallene
Deenen, en ter beveiliging der Zee-kusten. Annales
Francorum *apud Mart. Bouquetum inter Script. rer.*
Francic. Tom. VII.

(n) Om werktellig te doen maaken het geene nog
verder noodig geoordeeld wierdt tot beveiliging der zee-
kusten tegens de ongehoorde verwoestingen der Nor-
mannen beschreef Keiser LUDOVICUS Pius in Mai des
jaars 838 wederom eenen Landdag te Nijmegen. Anna-
les Francorum *apud du Chesne Tom. II.* Hermannus
Contractus *in Chronico ad ann. 838.* Chronicon Hildes-
heimense *ad ann. 838.* inter *Scriptores rer. Brunsvicen-*
sium Leibnitii.

(o) Hermannus Contractus *ad ann. 838.* apud *Jo. Pi-*
storium inter Script. rer. German. Tom. I. Chronicon
Hildesheimense *ad ann. 838.* inter *Script. rer. Brunsvic.*

tis-Dei, ad ann. 850. sub Lothario Imperatore.

Northmanni (p) Batavos populantur.

Ex Diplomate Lotharii II apud E. Martène in *vet. monum. coll. nova* Tom. I. fol. 147.

Data iv Calendas Julii anno, Christo propitio, Domni Hlotharii gloriosi Regis I, indictione IV. Actum (q) NEOMAGA palatio regio, in Dei nomine feliciter, Amen.

Continuator AIMOINI, de *Gestis Francor.* lib. V. cap. 24, 25, ad ann. 870.

Inde ad Rorici Northmanni colloquium apud (r) NOVIOMAGUM Palatium perrexit, quem sibi foedere copulavit.

Annales Francorum Fuldenses ad ann. 880.

Northmanni in Gallia praedas et incendia exer-

(p) De *Betuwe* was door de Normannen insgelijks in de jaaren 857 en 859 verwoest en plat gebrand. *Analista Saxo* bij Jo. Georg. *Eccard* in *Corp. Hist. medii aevi* Tom. I. *Synops. Franco-Meroving.* lib. II. pag. 742.

(q) Koning LOTHARIUS de II kwam in juni 855 op zijn Hof te Nijmegen om ordre op de inscheeping der Benden te stellen, welke den Hertog Roruc naar Jutland zouden verzellen. *Regino Chronic.* lib. II. ad ann. 855.

(r) CAROLUS Calvus verscheen in het begin des jaars 870 op het Keiserlijk Hof te Nijmegen, en sloot hier een Verbond met den verjaagden Norman Roruc. *Annales Francorum* ad ann. 870. apud *Marq. Freherum Script. rer. Germanic.* Tom. I. et *Andr. du Chesne Script. rer. Francic.* Tom. III.

exercent, et inter plurima loca et Monasteria, quae depopulati sunt, etiam Bajorzuna, ubi pars maxima Frisonum habitabat, incendio concremarunt, et inde revertentes NOVIO-MAGUM, vallo firmissimo et muris circumdante, hyemandi sibi locum in Palatio Regis sibi paraverunt.

Annales Francorum Metenses *ad ann.*
881.

Per idem tempus Normannorum Classis *Vual* fluvium ingresa *NIUMAGO Palatio Regio* applicuit, ibique castra posuit.

REGINO, Prumiensis Abbas, *in Chronico*
lib. II. ad ann. 881.

Per id tempus Nortmannorum Classis *Walam* fluvium ingresa, *NEUMAGO Palatio Regio* applicuit, ibique castra posuit. Quod factum cum ad noticiam LUDOVICI perlatum est, absque dilatione cum exercitu venit, et munitionem obsidione clausit. Conferto nonnullis diebus certamine, non adeo praevaluit; quia PALATIUM INGENTIS MAGNITUDINIS MIRIQUE OPERIS hostibus tutissimum praebebat receptaculum. In qua congressione captus est adversarius Eberhardus Saxo, filius Meginardi Comitis, et captivus ducitur, quoad postea mater Enese magno pretio dato incolumem recepit. Postremo Rex, accepta pollicitatione, quod si ab obsidione cesaret, Nortmanni continuo e regno ejus decederent, cum omnibus copiis recessit. Illo recedente, pagani
(s) PA-

(s) PALATIUM una cum munitione exurentes flammis, navibus ascensis ostia Rheni reptunt.

OTTO, Episcopus Frisingensis, *Chronic. lib. VI. cap. 8. ad ann. 881.*

Ea tempestate Nortmanni LUDOVICI regnum per *Wal* fluvium ingresi NOVIOMAGENSE PALATIUM cremant, ac inde per circumquaque diffusi Coloniam, Bunnam, Aquis cum adjacentibus regionibus vicis et castellis devastant.

GOTFRIDUS, Viterbiensis Presbyter, *in Chronico parte XVII, ad ann. 881.*

Normanni regnum LUDOVICI per fluvium *Guala* navigio ingresi, Palatium NOVIOMAGI incendunt: deinde Coloniam et Aquisgranum cum tota illa Provincia devastant.

SIGE-

(s) In het jaar 880 hebben de Normannen, te sloop langs de Whaal te *Nijmegen* gekomen zijnde, die Stad ingenomen, met hechte wallen en muuren versterkt, mitsgaders in de Keiserlijke Burgt een bekwaam verblijf vervaardigt, om aldaar te overwinteren. Koning LUDOVICUS taste de in *Nijmegen* geweene Normannen met een magtig heijer aan. De Stad werdt, verscheidene dagen agter een, heevig bestormt; dan hij heeft, zo om de strengheid des winters als de sterkte der plaats, weinig gevordert, te meer, wijl de Normannen, geduurende deeze insluiting, zeer veele uitvallen deden. LUDOVICUS brak dan eindelijk het beleg op, en naauwlijks was sijn leger afgetrokken, of de Normannen staken de *Keiserlijke Burgt*, mitsgaders alle de houten verschanningen in den brand, en begaven zich te sloop na de plaats, daar de Whaal en Maas zich vereenigen. *Chronicon de Gestis Nortmannorum ad ann. 880, 881.*

SIGEBERTUS Gemblacensis in *Chronic. ad ann. 881.*

Inde *Wal* fluvium ingresi totam *Batum palatium* etiam NEOMAGI incendunt: sacri ordinis in utroque sexu Ministri, ubi poterant, oportunius latebant.

Annales Francorum Metenses ad ann. 898.

CAROLUS recto itinere Aquis venit, deinde NIUMAGAM perrexit. Interea Zuentibalch ad Franconem Episcopum venit, et eum cum omnibus suis secum adsumens Mosam transiit, et ad Florthingos venit. — CAROLUS a NIUMAGA revertens Prumiam venit, et inde adversus Zuentibolch copias transfert. Sed appropinquantibus ab utraque parte exercitibus nequaquam pugna committitur. Sed intercurrentibus Legatis pax firmatur, sacramenta jurantur.

REGINO Prumiensis in *Chronico lib. II. ad ann. 898.*

Carolus NEUMAGO reversus Prumiam venit, et inde adversus Zundibolch copias transfert.

Annalista Saxo ad ann. 898.

KAROLUS recto itinere NIUMAGAM perrexit. Zuendibolch cum Francone Leodicensi Episcopo et paucis suorum. — KAROLUS a NIUMAGO Prumiam, et inde adversus Zuentibolch copias transfert; pugna tamen non committitur.

titur, sed, intercurrentibus Legatis, sacramentis (t) pax firmatur.

FRODOARDUS, Presbyter Ecclesiae Remensis, in *Chronico ad ann. 925*, ex (v) Codice MS^{to} antiquissimo Bibliothecae Thuanae.

Nordmanni usque ad NOVIOMAGUM praedatum veniunt, et suburbana succendunt. Castellani cum suburbanis egredientes Nordmannos repellunt, sternunt, quos poterant, partem suburbii liberant.

Ex Diplomate OTTONIS I. apud E. Martene veter. Monum. Coll. Tom. I. fol. 289.

(u) Anno Domini 948.

Habito generali Placito apud NIUMAGAM in CONVENTU TOTIUS POPULI, tam Episcoporum, quam Comitum ac Procerum ac Judicum diver-

(t) CAROLUS Simplex kwam in den jaare 898 met eenige Keurbenden te Nijmegen. Zwentibold, Koning van het Rijk van Lotharius of Lotharingen, vlugte daar op naar Franco, Bisfchop van Luik, en trok aan het hoofd van een magtig leger tegens CAROLUS Simplex op. Hij trof een onverwagten vrede met den zelve, waar door Zwentibold in eene vreedzaame bezitting bleef van het Rijk van Lotharingen. Vide *Scriptores Hift. Francic.* apud *Du Chesne Tom. III.* et apud *Eccardum in Corp. Hift. medii aevi Tom. I.*

(v) Apud *Andr. Du Chesne inter Script. rer. Francicar. Tom. II.*

(u) In den jaare 948 kwam Koning OTTO tot het houden van een beschreven Landdag op zijn Hof te Nijmegen, alwaar, vermits die algemeen was, niet alleen

verfarum potestatum, omniumque conventu nobilium, cunctorum fidelium nostrorum, quorum nomina haec sunt Rotbertus Archiepiscopus, Wicfridus Archiepiscopus, Baldricus Episcopus, Cuonradus Dux, Herimannus Dux, Hezzo Comes, Godefridus Comes, Ruodolphus Comes, Reginherus Comes etc.

Ex Privilegio OTTONIS II Imperatoris, inserto Mindensis Ecclesiae Chronico, apud Jo. Pistorium inter *Scriptores rerum Germanicarum Tom. I. pag. 738.*

Anno Domini 974.

In nomine sanctae et individuae Trinitatis otto divina praeordinante dispositione Imperator Augustus. — Datum XIV Cal. Martii anno Dominicae incarnationis nongintesimo septuagesimo quarto indictione II anno II regni Domini OTTONIS XIV imperii VII. Actum (x) NOVIOMAGO.

Annalista Saxo *ad ann. 1003.*

Purificationem Dei Genetricis venerabiliter (Aquis) peregit HENRICUS II. Inde ad (ij) NEUMO-

de Aarts-Bischoppen en Bischoppen, maar ook alle andere Prinzen, Graaven, Edelen, Raaden, Grooten en Vassallen van het geheele Rijk verschenen. Maar welke Landzaaken op deeze algemeene Rijks-Vergadering verhandeld zijn, hebben de oude Chronijk-schrijvers verzuimt aan te tekenen.

(x) Het Privilegie behelst begiftigingen der Kerk te Minden.

(ij) HENRIK de II, die na OTTO den III tot de Keiser-

MOGUM commeans plurimis diebus Quadragesimae ibi commoratur, primo Regnum Dei, justitiamque ejus quaerere.

Chronicon Hildensheimense *ad ann.*
1006.

Rex (HENRICUS II.) natalem Domini Palithi egit. Celebritatem namque Paschalis solemnitatis (x) NUVMAGO feliciter tripudiavit.

Annalista Saxa *ad ann.* 1018.

Imperator (HENRICUS II) palmas et sanctum Pascha in praedicto loco (NOVIOMAGO) celebravit.

ALPERTUS *de diversit. temp. lib. II. cap. 19.*

Anno uno, antequam Concilium NOVIOMAGO indictum esset, Luna post mediam noctem hyberno tempore defecit, et Rege sequenti anno in eodem loco consistente in Paschali hebdomada Solis eclipsis facta est.

An-

ferlijke waardigheid verheven was, verscheen in het jaar 1003, op het Hof te *Nijmegen*, om de twisten, welke tusschen Baldrik, Graaf van Cleef, en de Abtdije van Elten op nieuw waren ontstaan, in haare geboorte te snooren; brengende vervolgens aldaar een groot gedeelte van den Vasten door met het stellen van maatregelen, zo in het Geestelijke als Waereldlijke. *Alpertus de diversit. temp. lib. I. cap. 4.*

(z) In het jaar 1006 verscheen Keiser HENRIK de II, gelijk hij gewoon was, op sijn Hof te *Nijmegen*, om aldaar het Paasch-feest te vieren, en de noodige Krijgs toerusting tot het bedwingen van Balduin den IV, Graaf van Vlaanderen, te beraamen. *Ditmarus Merseburgensis in Chronic. lib. VI. fol. 383. Chronicon apud And. Du Chesne inter script. rer. Francicar. Tom. III. fol. 518.*

Annalista Saxo ad ann. 1018.

Mense Martio xvii Kal. Aprilis magna Synodus fit in (aa) NIUMAGON: ibi constitutum est, ut corpus Dominicum ad sinistram, et calix ad dextram sacerdotis poneretur.

Ex Diplomate HENRICI II, apud Leibnizium inter Script. Rer. Brunsvic. Tom. II. fol. 378.

Data anno ab incarnatione Domini nostri Jesu Christi millesimo xxi. indict. iv. Anno vero Domini HENRICI Romanorum invictissimi Imperatoris Augusti scilicet regnante vigesimo, imperante anno octavo. Actum 10 Ka. lend. Augusti (bb) NOVIOMAGO feliciter Amen.

Chro-

(aa) Tegens den 14 Maart 1018 had de Kelfer eenen zeer grooten Landdag te *Nijmegen* beschreven. De Aartsbischoppen, Bischoppen, Hertogen, Graaven en Vassallen des Rijks van de omgelegene Gewesten verschenen aldaar. Dezelve wierdt geopent met het schikken van verscheide Kerkelijke zaaken. Ook wierdt de twist, welke tusschen Godefrid den I, Hertog van Neder-Lotharingen en zijnen onderhoorigen Graaf van Maasland Gerard met veel vinnigheid geblaakt had, door het hoog gezag des Keisers bijgelegd. Alpertus de divers. temp. lib. II. cap. 17, 20. Vita Meinverci Episcopi Paderburnensis. Berchemius in *Chronic. Geltriae Ms.*

(bb) HENRIK de II was nevens zijne Gemaalin in de maand Julii 1021 te *Nijmegen* gekomen, alwaar door tusschenkomst van Hertog Godefrid van Lotharingen, bij voorraad, eene verzoening tusschen den Graaf van Holland en den Bischof van Utrecht getroffen wierdt. Annalista Saxo ad ann. 1021. Ditmarus Merseburgensis in *Chronico lib. VIII. pag. 426.*

Chronicon Hildesheimense *ad ann. 1031.*

CUONRADUS (II) Imperator Natalem Domini Patherbrunnen, et Pascha NUVMAGO feriavit.

Ex privilegio CONRADI Salici Imperatoris, inserto Mindensis Ecclesiae Chronico, apud Jo. Pistorium inter Scriptores rerum Germanicarum Tom. I. pag. 740.

In nomine sanctae et individuae Trinitatis CHONRADUS divina favente clementia Romanorum Imperator Augustus. — Data XII. Kal. Maji, indictione XIII. Anno Dominicae incarnationis MXXXI: anno autem Domini CONRADI secundi regnantis VII. Imperio vero V. Actum (cc) NOVIOMAGO.

Chronicon Hildensheimense *ad ann. 1033.*

Imperator (Cunradus II) Natale Domini Patherbrune, Pascha NEUMAGO egit.

Chronicon Hildensheimense *ad ann. 1036.*

Ascensionem Domini Imperator Paderbrunne peregit; Pentecosten vero, Nativitatemque Sancti Johannis NIUMAGO; et ibi filio Imperatoris *Heinrico* Regi venit Regina *Cunihild* nomine, quae ibidem in Natali Apostolorum regalem coronam accepit, et mutato nomine in benedictione *Cunigund* dicta est. Chro-

(cc) Dit Privilegie behelst begiftigingen aan de Kerk te Minden, door Keiser Conraad de II. binnen *Nijmegen* gedaan.

Chronicon Hildensheimense *ad ann. 1039.*

Rebusque pacificatis (*dd*) NUVMAGON tendit, ibique tempus Quadragesimae et sanctum Pascha et Ascensionem Domini, podagra laborando confedit. Inde ad celebrandam Pentecosten Trajectum venit.

Annalista Saxo *ad ann. 1039.*

Imperator (CONRADUS II) (*ee*) NIUMAGON tetendit, ibique tempus Quadragesimae et sanctum Pascha et Ascensionem Domini podagra laborando confedit.

Annalista Saxo *ad ann. 1040.*

Rex (HENRICUS III) Ascensionem Domini (*ee*) NIUMAGO, Pentecosten vero Leodio celebravit.

LAM-

(*dd*) In den jaare 1039. verwoegde zich COENRAAD de II op sijn Hof te *Nijmegen*, om, gelijk de voorige Keisers gewoon waren, ordre op de algemeene zaaken van het Rijk aldaar te stellen. Maar naauwlyks was de Keiser te *Nijmegen* aangekomen, of hij wierd van een zeer vinnig voet-euvel aangetast, 't welk hem tot na den Hemelvaarts-dag het bed deed houden; dan omtrent Pinxteren van die snartelijke kwaal genoegzaam hersteld zijnde, begaf hij zich in gezelschap van sijn Gemalin, sijn zoon *Henrik*, en eenen ongemeenen sleep van Geestelijke en Waereldlijke Grooten sijnes Rijks naar Utrecht, Wippo *de vita Chonradi Salici pag. 442* apud *Pistorium inter Script. rer. Germanic. Tom. II.*

(*ee*) Na Paaschen des jaars 1040 verscheen Keiser HENRIK de III op sijn Hof te *Nijmegen*, alwaar hij den Hemelvaarts-dag vierde. Idem fere Paulus Langius Clijneus Monachus in *Chronic. ad ann. 1040.*

LAMBERTUS Schafnaburgensis, Monachus Hirsfeldensis, *de rebus gestis Germanorum ad ann. 1046.*

Bellum (*Godefridus*) rursus de integro sumfit. Inter alias, quas Reipublicae intulit, clades NEOMAGUM domum REGIAM MIRI ET INCOMPARABILIS operis (*ff*) incendit.

SIGEBERTUS Gemblacensis, Monachus ordinis Sancti Benedicti, *in Chronographia ad ann. 1047.*

Godefridus *Palatium* NEOMAGI incendit, et irreparabiliter destruit.

Magnum Chronicon Belgicum *ad ann. 1047.*

Anno rursus sequenti, qui fuit octavus HENRICI (III) Godefridus *Palatium* NEOMAGI incendit, et irreparabiliter destruit.

Iperius *in Chronic. Sancti Bertini cap. 37. part. 2.*

Comes vero cum suis ipsum per Flandriam in-

(*ff*) Godefried de II, Zoon van Gozilo, kreeg, na sijn Vaders dood, het bewind van *Opper-Lotharingen*, maar was tegens den Keiser HENRIK den III zeer misnoegd, dat *Neder-Lotharingen* aan sijnen Broeder was gegeven, en vattede deswegens de wapenen tegens het Rijk op. Hij spande vervolgens aan met Derk den VII, Graaf van Holland, tegens den Keiser, verbrandde het *Keiserlijk Hof* te *Nijmegen*, en verwoestede het zelve op eene onherstelbaare wijze. Hermannus Contractus *ad ann. 1047.* Chronicon MS, *Imperiale Augustumque NEOMAGI Palatium succendit.*

insequens usque NEOMAGUM, *Palatium Imperatoris* combusfit, et sic in Flandriam rediit.

Genealogia Comitum Flandriae *cap. IV.*

Comes vero eum quasi fugientem usque ad Rhenum hostiliter est profecutus, et *nobili ejus Palatio* apud NIUMAGUM incenso, rediit cum sano exercitu.

Ex Diplomate CUNRADI III, *apud Tolnerum Hist. Palat. cap. XIV. pag 299. Anno Domini 1147.*

In nomine sanctae et individuae Trinitatis. CUNRADUS divina favente clementia Romanorum Rex. — Actum (gg) NIUMAGO feliciter Amen.

OTTO, Frisingensis Episcopus, *de gestis FRIDERICI Imperatoris lib. I. cap. 62. ad ann. 1150.*

Inde naves ingresfus ac per Rhenum remigans (CUNRADUS III) Coloniam Agrippinam venit, cum maximo Cleri et populi tripudio susceptus. — (hh) Sicque ad NOVIOMAGENSE PALATIUM Trajectensium causam iudicaturus venit.

Mag-

(gg) Bij dit Handvest zijn de Privilegiën van het Clooster te Werden door Keiser COENRAAD den III binnen *Nijmegen* bevestigd den 17 October 1147; Men vindt het zelve meede in het Charterboek van *Gelderland II Afdeeling bladz. 201.*

(hh) In den jaare 1150. was de Keiser COENRAAD de III wederom te *Nijmegen*, om de twist over de verkiefing van eenen Bisfchop van Utrecht te beflifsen. Ook be-

Magnum Chronicon Belgicum *ad ann.*
1155.

Anno Domini MCLV FRIDERICUS primus, Imperator Romanorum, reparavit *Castrum* in NOVIMAGIO, quod DESOLATUM jacebat post obitum CAROLI *Magni*, et Julius Caesar primitus ibidem aedificari jussit.

RADEVICUS, Frisingensis Canonicus, in Appendice ad Ottonem Episcopum *de rebus gestis Fridrici I Imperatoris*, lib. 11. cap. 76.

Palatia a CAROLO *Magno* quondam pulcherrima fabricata, et *Regias clarissimo opere decoratas* apud NIOMAGUM, juxta villam Inglinheim, opera quidem forissima, sed tam neglectu quam vetustate fessa, decentsime reparavit, et in eis maximam innatam sibi animi magnitudinem demonstravit.

Chronicon Archiepiscoporum Colonien-
sium *ad ann.* 1155.

FRIDERICUS primus Imperator reparavit *Castrum* in NOVIMAGIO, quod desolatum jacuit post Caroli obitum. (ii) Julius Caesar primitus ibidem aedificari jussit.

Ex-

bevestigde hij aldaar den 17 Mai op nieuws de vereeniging en ondergeschiktheid der Monniken te Hastiers aan het Clooster van Vausfors. Zie het Charterboek van Gelderland II *Afdeeling* bl. 203.

(ii) Confer quoque Scriptorum Anonymum *Historiae Erphesfordensis cap. 2.* apud Jo. Pistorium inter *Script. rer. Germanic. Tom. I.* en mijne uitlegging der *Opschriften op gedenksteen en te Nijmegen bl. 98.*

Extract uit een Brief van Keifer FREDRIK den I, gefchreven aan Wibaldus, Abt van Corveij, in den jaare 1157:

FRIDERICUS Dei gratia Romanorum Imperator semper Augustus Wibaldo dilecto suo Corbeienfi et Stabulenfi Abbati gratiam suam et omne bonum. — Nunc autem, quia statim post Pascha versus inferiores partes iter dirigimus, omnia illius Provinciae negotia sapientiae tuae consilio tractare volentes, rogamus, ut in tertia Dominica post Pascha apud (kk) NOVIOMAGUM nobis occurras.

GODEFRIDUS, Monachus sancti Pantaleonis apud Coloniae Agrippinam, in *Chronico ad ann. 1165.*

Natus est Imperatori (FRIDERICO I) filius nomine *Henricus* apud (ll) NOVIOMAGUM.

Go-

(kk) FREDRIK de I, die, na de dood van COENRAAD den III, in het jaar 1153 tot de Keiserlijke waardigheid verheven wierdt, heeft de Rijks-aangelegenheden veeltijds op zijn Hof te *Nijmegen*, 't welk hij in den jaare 1155 prachtig had doen herstellen, behandelt. In den jaare 1157 ontbood hij Wibaldus, om tegen zekeren dag bij hem te *Nijmegen* te komen, ten einde de zaaken van dit gewest en van de Nederlanden, volgens deszelfs raad, te behandelen: En bevestigde aldaar den 3 Junii aan de Kerk van Antwerpen haare Privilegien. Charterboek van Gelderland II *Afdeeling bl. 206, 207.*

(ll) Vide Marq. Freheri *Scriptores rer. Germanic. Tom. I. fol. 337.* Idem in *Chronico Augustensi*, et apud Jo. Trithemium, Spanheimensis Coenobii Abbatem, in *Chronico ad ann. 1165.* Deeze *Henrik* Zoon van Keifer FREDRIK, te *Nijmegen* gebooren, is, na zijns Vaders dood, tot de Keiserlijke waardigheid verheven, en bekend onder den naam van HENDRIK den VI.

GODEFRIDUS Monachus in *Chronico ad ann. 1174.*

Imperator (FRIDERICUS I) Natalem Domini in Saxonia apud Aldinburg celebrat. Pascha vero Aquisgrani celebrem habuit: deinde venit NOVIOMAGUM, et per aliquot dies ibi moratus, expeditionem ante biennium indictam cunctos jurare fecit.

Extract uit het Vreedes Verdrag tusſchen den Roomsſch-Koning PHILIPS, Hertog van Zwaben, en HENRIK, Hertog van Lotharingen en Braband, van den jaare 1204, waar bij, onder andere poincten, overeengekomen is, dat de Stad NIJMEGEN, welke de Hertog van Lotharingen in bezit had, tegens verwisfeling van andere goederen, wederom aan het Rijk gebragt zoude worden.

Item *Oppidum NOVIOMAGUM*, quod Dux possidet, per alia bona loco ei competenti compenfabimus, consilio Archiepiscopi Coloniensis, et Episcopi Spirensis, et Comitidis de Daesburch, et Comitidis Juliacensis; quibus bonis ei collatis, ipse praedictum *Oppidum nobis (mm)* restituet.

Ex-

(mm) Men vindt dit stuk in het Charterboek van Gelderland II *afdeeling bl. 294.* Doch zonderling is het, dat geene onzer Historie Schrijvers eenig gewag van dit Verdrag gemaakt hebben, of met wat recht, of onder welken titel de Hertog van Lotharingen te dezer tijd de Rijks-Stad *Nijmegen* heeft bezeeten. Zie de aanmerkingen van den Heere P. Bondam *bl. 294.*

Extract uit een Lheen-brief, waar bij de Roomsche-Koning PHILIPS, Hertog van Zwaben, bekent NIJMEGEN wederom onder de Domeinen van het Rijk gebragt te hebben, gegeven op eene Rijks-Vergadering te Coblents den 12 November 1204.

NOVIOMAGUM quoque ad nostrum et Imperii Dominium (nm) reduximus, ipsi Duci in aliis recompensabimus bonis.

Magnum Chronicon Belgicum ad ann. 1270.

Anno Pontificatus Nicolai tertii primo, Rudolphi vero Regis Romanorum quinto, quar-

(nm) Keiser HENRIK de VI, in het jaar 1197 overleden, wierdt door zijnen Zoon FREDRIK in het Koninkrijk van Sicilië opgevolgt. Deeze wierdt echter niet verkooren tot Roomsche-Koning, alzoo hij te jong van jaaren was. De Rijks-Vorsten waren het niet eens wegens de verkiezing. Eenige verkooren Philips, Hertog van Zwaben, broeder van den overleden Keiser: andere Otto, Hertog van Saxon. Onder de waereldlijke Rijks-Leden, die Otto verkoozen hadden, was Henrik, Hertog van Lotharingen en Brabant. Het zoude kunnen mogelijk zijn, gelijk de Heer Bondam aanmerkt *Charterb. van Gelderl. II Afdecl. bl. 295*, dat Henrik, Hertog van Lotharingen en Brabant, in deeze tweespalt van het Rijk, van Otto van Saxon, als verkooren tot Roomsche-Koning, de Rijks-Stad NIJMEGEN in pandschap verkregen heeft gehad: En dewijl Philips van Zwaben, Roomsche-Koning, uitdrukkelijk getuigt NIJMEGEN wederom aan het Rijk gebragt, en van alle recht, 't geene de Hertog van Lotharingen en Brabant daar op had, tegens overgifte van andere goederen, bevrijd te hebben, schijnt het, dat Henrik, Hertog van Lotharingen en Brabant, naderhand zich voor Philips moet hebben verklaart, en de partij van Otto van Saxon verlaten.

quarta die Januarii obiit *Otto*, hujus nominis quartus Comes Geldriae, et *primus Dominus NOVIMAGENSIS inter Geldriae Principes*, sepultus in Monasterio Vallis Comitum, per eum fundato prope *Goch*. — Iste Comes (oo) accepit in feudum a WILHELMO Hollandiae, Romanorum Rege, suo consanguineo, CASTRUM et OPPIDUM NOVIOMAGENSE cum omni dominio et attinentiis suis pro XXI millibus marcarum puri et legalis argenti, quod postmodum etiam RUDOLPHUS Romanorum Rex confirmavit.

(oo) Zie den Pandbrief in de *Handvesten van Nijmegen* bl. 86. en aldaar mijne aantekening.

L I J S T
 D E R
 H A N D V E S T E N
 E N
 C H A R T E R S

V A N
 K E I S E R E N
 E N
 R O O M S C H - K O N I N G E N ,

VERVATTENDE ALGEMEENE BEGIFTIGINGEN
 EN CONFIRMATIEN VAN RECH-
 TEN EN PRIVILEGIEN.

- Handvest van HENRIK den VII, Roomsche-
 ning, gegeven te Wifenburg den 31
 Aug. 1230. *Handvest. bl. 1.*
- van RICHARD, Roomsche-Koning, ge-
 geven te Aken den 22 Mai 1257.
Handv. bl. 6.
- van Keifer RUDOLPH den I, gegeven
 te Cochem den 10 Septemb. 1282.
Handv. bl. 11.
- van Denzelven, gegeven te Boppard
 den 21 Septemb. 1282. *Handv. bl. 15.*
- van Keifer ALBERTUS, gegeven te
 Keulen den 1 August. 1304. *Handv.*
bl. 17.

Handv.

- Handv. van Keiser HENRIK den VII, gegeven te Spiers den 5 Septemb. 1310. *Handv. bl. 23.*
- van Keiser LODEWIJK den V, gegeven te Keulen den 31. Maart 1324. *Handv. bl. 24.*
- van Denzelven, gegeven te Frankfort op Hemelvaarts-avond 1338. *Handv. bl. 32.*
- van Keiser CAREL den IV, gegeven te Aken den 26 Julii 1349. *Hand. bl. 35.*
- van Denzelven, met een uithangend zegel van sijn goud, gegeven te Aken den 12 Februarii 1357. *Handv. bl. 41.*
- van WENCESLAUS, Roomsch-Koning, gegeven te Aken op woensdag voor St. Gallendag 1384. *Handv. bl. 49.*
- van Keiser FREDRIK den III, gegeven te Frankfort den 11 August. 1442. *Handv. bl. 51.*
- van Denzelven, gegeven te Frankfort den 11 August. 1442. *Vervolg der Handv. bl. 1.*
- van Keiser CAREL den V, gegeven te Spiers den 22. April 1544. *Vervolg bl. 30.*
- van Keiser RUDOLPH den II, gegeven te Regensburg den 20 October 1576. *Handv. bl. 60.*

Brieven en Charters van Graaven en Hertogen van Gelre, houdende algemeene Confirmatiën van Rechten en Privilegiën.

- Brief van REINOLD, oudste Zoon van Graaf Reinold den I, gegeven op Allerheiligen avond 13 *Vervolg bl. 35.*
- van Hertog REINOLD den III, gegeven in den jaare 13 *Vervolg bl. 36.*
- van EDWARD van Gelre, gegeven op der elf duifend Maagden-dag 1353. *Vervolg bl. 38.*
- van Hertog REINOLD den III, gegeven op Sondag na Sacramentsdag 1361. *Vervolg bl. 39.*
- van WILLEM, Hertog van Gulik, als Vader en Voogd van zijnen minderjarige Zoon WILLEM, Hertog van Gelre, gegeven op St. Valentijnsdag 1372. *Vervolg bl. 40.*
- van Denzelven en MARIA van Gelre, gegeven op St. Valentijnsdag 1372. *Vervolg bl. 42.*
- van Dezelve, gegeven op St. Valentijnsdag 1372. *Vervolg bl. 43.*
- van Dezelve, gegeven op St. Valentijnsdag 1372. *Vervolg bl. 44.*
- van Hertog WILLEM van Gelre, gegeven op Saterdag na St. Barberendag 1377. *Handv. bl. 100.*
- van Hertog REINALD den IV, gegeven op St. Matthijs-avond 1402. *Handv. bl. 105.*

Brief

- Brief van Denzelven, gegeven op St. Matthijsdag 1410. *Handv. bl. 107.*
- van MARIA Gemaalinne van Hertog REINALD den IV, gegeven op Woensdag na St. Severijnsdag 1419. *Vervolg bl. 50.*
- van Hertog ARNOLD, gegeven den 8 Julii 1423. *Handv. bl. 109.*
- van Denzelven, gegeven op donderdag na onser lieven Vrouwendag Visitationis 1423. *Vervolg bl. 53.*
- van Denzelven, gegeven op den 4 Julii 1440. *Vervolg bl. 58.*
- van Hertog ADOLPH, gegeven op donderdag post conversionem Pauli 1465. *Handv. bl. 110.*
- van Hertog CAREL, gegeven op Vrijdag na Sondag Oculi 1492. *Handv. bl. 115.*
- van ELISABETH, Gemaalinne van Hertog CAREL, gegeven op Maandag post *Reminiscere* 1519. *Handv. bl. 118.*
- van Hertog CAREL, gegeven den 6 Febr. 1530. *Handv. bl. 123.*
- van Keiser CAREL den V, als Hertog van Gelre en Graaf van Zutphen, gegeven den 14 Februarii 1545. *Handv. bl. 126.*

Brieven en Charters van de Hertogen van Gelre over verschillende onderwerpen.

- Brief van Hertog REINALD den IV, waer bij verpant sijn recht tot den impost op de Gruit, gegeven op Pinksterdag 1412. *Vervolg bl. 47.*
- van Hertog CAREL, waar bij sijnen Tol en Tol-Ampten in pandschap overgeeft, op St. Margaretendag 1498. *Handv. bl. 221.*
- van Denzelven, houdende een Verdrag met de Stad Nijmegen, berekend den 5 Octob. 1525. *Handv. bl. 245.*
- van Denzelven, waar bij vrijdom van reële schattingen aan de Borgeren van Nijmegen word verleent, gegeven den 20 April 1528. *Vervolg bl. 69.*
- van Denzelven, aangaande de Successie ab intestato in het Ryk van Nijmegen. *Handv. bl. 255.*
- van Hertog WILLEM van Cleve en Gelre, waar bij twee Paarden-markten aan de Stad Nijmegen verleent, gegeven op maandag na Sondag Palmarum 1540. *Hand. bl. 124.*
- van Keiser CAREL den V, waar bij hij de Stad NIJMEGEN, als *eene van sijne voortreffelijkste steden*, verzoekt het Tractaat, met de Rijks- en Keur-Vorsten te Augsburg gesloten, met haar Zegel te willen bezegelen, gegeven te Brusfel den 28 Mai 1549. *Handv. bl. 251.*

Brief

Brief van Koning PHILIPS, als Hertog van Gelre, aangaande het Appel van de Bank van *Hervven* en *Aart* in Over-Be-tuwe aan Burggraaf en Schepenen van Nijmegen op het Valkhof, gegeven 23 Maart 1557. *Handv. bl. 279. Ver-volg bl. 113.*

Overgift-brief van den *Heer van Oy*, aangaande het dragen der kosten van Dijken, Slui-sen, Straaten, Steegen enz. gegeven op Zondag na Vrouwendag *nativitatis* 1402. *Handv. bl. 286.*

Vonnis, rakende het Appel van de Bank van Oij aan Schepenen van Nymegen, van den 20 Decemb. 1628. *Handv. bl. 282.*

Charters en Stukken, betrekkelijk tot den vrijdom der Stad en Burgeren van Nij-megen op de Tollen door het geheele Kei-serrijk.

Privilegien van de Roomsche Keiseren en Ko-ningen. *Handv. bl. 1 — 60.*

Uitspraak over den vrijdom op de *Cleeffsche Tollen*, van den jaare 1266. *Handv. bl. 183.*

Declaratoir der Stad Aken. *Vervolg bl. 8.*

Brief van Keiser CAREL den IV, aangaande de vrijheden op de Tollen in de Landen *Cleve* en *Berg*, gegeven te Aken den 12 Febr. 1357. *Handv. bl. 194.*

Op

*Op de Tollen in Brabant, Antwerpen,
Limburg, Luik, enz.*

- Brief van JOHAN, Hertog van Lotharingen, Brabant en Limburg, gegeven te Brussel op woensdag voor onzer lieven Vrouwendag nativitatis 1301. *Handv. bl. 169.*
- van WILLEM, Hertog van Gulik, rakende de Tolvrijheid te Lith, gegeven op St. Valentijnsdag 1372. *Vervolg bl. 46.*
- van ANTHONIS van Burgundie, Hertog van Limburg, Brabant enz. houdende vernieuwing der vrijheden op de Brabantfche Tollen, en in het bijzonder te Antwerpen, gegeven te Brussel den 8 Jun. 1405. *Handv. bl. 160.*
- van Denzelven, gegeven te Leuven den 6 Julii 1406. *Handv. bl. 162.*
- van Denzelven, gegeven te Brussel 4 Febr. 1410. *Handv. bl. 164.*
- van Keifer CAREL den V, als Hertog van Brabant, Limburg enz., gegeven te Mechelen den 6 Mai 1530. *Handv. bl. 167.*
- van Denzelven, gegeven te Nijmegen den 14 Febr. 1545. *Vervolg bl. 90.*
- van ENGELBERT, Bischof van Luik, betrekkelijk de vrijheden op de Tollen te Maastricht, gegeven den 11 Junii 1346. *Handv. bl. 170.*
- van REINAERT, Heer van Schonevorst, rakende de vrijheid der Borgeren van Nijmegen op sijne Tollen, gegeven op St. Blasiusdag 1359. *Handv. bl. 174.*
- Declaratoir van de Regeering der Stad Luik,
aan-

aangaande de vrijheden der Borgeren van Nijmegen binnen Luik, en op de Maas-Tollen, gegeven te Luik den 29 Januarii 1522. *Handv. bl. 171.*

Declaratoir van den Thefaurier Generaal, en die van de Financien in Braband, betreffende de vrijheden op de Tollen aldaar, in Limburg en in den Lande van Over-Maze, gegeven te Brusfel den 1 October 1620. *Vervolg bl. 96.*

Op de Tollen in Gelderland, of die in vroegere tijden daar toe hebben behoort.

Brief van Hertog EDUARD van Gelre, waar bij hij aan de Stad en Borgeren van Nijmegen vrijheid verleent op zijnen nieuwen Tol (waarschijnlijk te Thiel) gegeven den 3 Februarii 1359. *Handv. bl. 91.*

— van Hertog REINALD den III, aangaande de Tolvrijheid op den Grooten Gelderschen Tol, op de Tollen te Salt-Bommel, en te Mook; gegeven op dingsdag na St. Johansdag decollationis. *Handv. bl. 93.*

— van Hertog WILLEM van Gulik, als Voogd over zijnen minderjarigen oudsten Zoon Willem, aangestelde Hertog van Gelre, houdende confirmatie der vrijheden op de Tollen te Venlo, gegeven op St. Valentijnsdag 1372. *Handv. bl. 97.*

— van Denzelven Hertog WILLEM, en MARIA van Gelre, gegeven als vooren, be-

- betrekkelijk tot de Tolvrijheden te Salt-Bommel, Hedel, Driel en Lith. *Handv. bl. 98.*
- van Hertog WILLEM van Gelre, waar bij afziet van zijnen Landtol te Nijmegen, ten behoeve van de Borgeren en Ingefetenen aldaar, gegeven op Maandag na St. Bartholomaeus-dag 1381. *Handv. bl. 102.*
- van Denzelven Hertog WILLEM, waar bij de Borgeren van Nijmegen ontslaat van alle zijne Land-Tollen, gegeven op Woensdag na Sondag Laetare 1394. *Hand. bl. 104.*
- van Hertog REINALD den IV, rakende de vrijheden op zijne Maas-Tollen in Gulikerland, gegeven op St. Johansdag decollationis 1406. *Handv. bl. 106.*
- van *Catharina* van Gelre, betreffende de vrijheid op de Tollen te Salt-Bommel, gegeven op St. Margareten dag 1478. *Handv. bl. 112.*
- van Hertog CAREL, waar bij bevestigt de vrijheid op zijne Tollen te Lobed en Salt-Bommel, gegeven den 16 Junij 1492. *Hand. bl. 116.*
- van Denzelven, aangaande de vrijdommen te water en te lande op de Tollen te Roermonde, gegeven den 23 April 1528. *Handv. bl. 120, 179.*
- van Derk van BRONKHORST, Heer van Batenburg, rakende de vrijheden der Burgeren van Nijmegen op den Tol aldaar,

daar , gegeven op St. Anthonisdag
1443. *Handv. bl. 177.*

*Op 'de Tollen in Holland en
Zeeland.*

- Brief van ALBRECHT VAN BEIJEREN, als Ru-
waard van Holland en Zeeland, hou-
dende verklaring van de vrijheden, den
Burgeren van Nijmegen op de Tollen
in Holland competerende , gegeven in
den Hage op St. Thomasavond 1379.
Handv. bl. 130.
- van Denzelveu, gegeven in den Hage
den 5 Sept. 1385. *Handv. bl. 132.*
- van denzelveu, als Graaf van Holland
en Zeeland, gegeven in den Hage den
7 Julii 1396. *Handv. bl. 132.*
- van JOHAN VAN BEIJEREN, gegeven te
Dordrecht den 11 Octob. 1421. *Handv.
bl. 136.*
- van PHILIPS VAN BURGUNDIEN, Ruwaard
van Holland, Zeeland en Vriesland, ge-
geeven te Leiden den 8 Januarii 1427,
betreffende de vrijheid op den Tol te
Gorinchem. *Handv. bl. 138.*
- van JACOBA VAN BEIJEREN, Gravinne
van Holland en Zeeland, gegeven den
27 Julii 1428. *Handv. bl. 140.*
- van PHILIPS VAN BURGUNDIEN, als Ru-
waert en Oir, gegeven te Leiden den
27 Julii 1428. *Handv. bl. 141.*
- van Keifer CAREL den V, als Graaf van
Holland en Zeeland, gegeven te Me-
che-

- chelen den 6 Mai 1530. *Hand. bl.* 142, 144, 146.
- Brief van Denzelven, gegeven te Brusfel den 22 April 1544. *Handv. bl.* 148.
- van Denzelven, gegeven te Nijmegen den 14 Febr. 1545. *Vervolg der Handv. bl.* 77.
- Declaratoiren aangaande de vrijheden op de Tollen in Holland. *Handv. bl.* 155, 156.
- op de Tollen in Zeeland, door de Heeren Staten van Zeeland gegeven te Middelburg den 9 Decemb. 1608. *Handv. bl.* 158.

*Op de Tollen in het Sticht
van Utrecht.*

- Brief van Keiser CAREL den V, aangaande de vrijdom op sijnen Tol tot Wijk te Duurskede, gegeven te Nijmegen den 14 Februarii 1545. *Vervolg der Handvesten bl.* 88.

Op de Tollen in Over-Yssel.

- Brief van de Stad Campen, rakende de wederzijdsche Tol-vrijheden, in dato 1 Julii 1575. *Handv. bl.* 220.

*Charters, rakende de betrekking tusſchen
Aken en Nijmegen.*

- Privilegien door Keifer CAREL den IV, aante Stad Aken gegeven te Nurenburg den 3 Decemb. 1355. *Vervolg bl. 14.*
- door Keifer FREDRIK den III, gegeven te Aken den 21. Junii 1442. *Handv. bl. 61.*
- Brief van de Stad AKEN, rakende de confiscatie van goederen, wanneer een misdadiger met de dood gestraft wordt, gegeven op dingsdag na Palmdag 1424. *Handv. bl. 276.*
- van Dezelve, betreffende de Appellen van den Schepenſtoel van Nijmegen aan Schepenen van Aken, gegeven op Sondag Exaudi 1433. *Handv. bl. 253.*
- van Keifer CAREL den V, aangaande het Appel naar Aken, gegeven te Brusſel den 12 Novemb. 1549. *Handv. bl. 257.*
- van de Stad AKEN, tot nadere uitlegging van eenige Keiferlijke Privilegien, gegeven aldaar den 26 Februarii 1571. *Handv. bl. 270.*
- Accoort met den Schepenſtoel van Aken, over het stuk van Appellen, opgericht den 21 Maart 1613. *Handv. bl. 273.*
- Certificaat der Stad AKEN omtrent het recht der Burgeren van Nijmegen, om te mogen jagen in het Rijk van Aken, in dato 23 Aug. 1663. *Vervolg bl. 100.*

Verdragen en Overeenkomsten van vriendschap met andere Steden.

- Verdrag tusfchen de Stad KEULEN, en de Stad Nijmegen, opgericht in den jaare 1278. *Handv. bl. 197.*
- Brief van de Stad KEULEN, aangaande de vrijheden der Burgeren van Nijmegen voor derzelver koopmanschappen te Keulen, en op den Rhijn, gegeven op St. Matthijs avond 1281. *Handv. bl. 202.*
- van WALRAMUS, Aarts-Bisfchop van Keulen, waar bij hij belooft de Burgeren van Nijmegen in zijne diftricten te zullen befchermen, gegeven in den jaare 1343. *Handy. bl. 204.*
- van de Stad KEULEN, rakende de vrijheden aldaar, gegeven op St. Gertrudendag 1360. *Vervolg bl. 98.*
- van de Stad KEULEN, gegeven in den jaare 1377. *Handv. bl. 207.*
- van de Stad KEULEN, gegeven in den jaare 1391. *Handv. bl. 208.*
- van de Stad MAINTS, houdende, dat zij de Borgeren van Nijmegen niet zullen bezwaaren met eenige Tollen, of ongelden, gegeven in den jaare 1316. *Handy. 219.*
- Van de Stad COBLENTS, gegeven in den jaare 1317. *Handy. bl. 216.*
- van dezelve Stad, gegeven in den jaare 1320. *Handv. bl. 218.*
- Verdrag met de Stad ANDERNACH, gemaakt te Keulen in den jaare 1317. *Handv. bl. 210.* Ver-

- Verdrag opgericht te Andernach, in den jaare 1317.
- Nader Verdrag met de Stad ANDERNACH, gemaakt op St. Gereons en St. Victorsdag 1321.
- met de Stad URDINGEN, opgericht in den jaare 1317. *Handv. bl. 215.*
- Brief van de Stad ZALT-BOMMEL, in dato 4 Febr. 1442 belovende, als een Hanze Stad, haar aandeel te zullen dragen in de kosten, welke bij die van de Stad Nijmegen, als haare Hoofd-Stad, van de Hanfen-wegen reisfende, zullen worden aangewend. *Handv. bl. 277.*

Charters meer in het bijzonder rakende het Huishoudelijke van de Stad, en zoortgelyke andere stukken.

- Brief van Keifer FREDRIK den I, waar bij aan Otto den II, Graaf van Gelre, de Burgt van Nijmegen, en tot herstelling en onderhoud van dezelve drie hondert mark uit de Keiferlijken Tol tot een Erfleen wordt uitgegeeven, betekent te Maints in Mai 1182. *Handv. bl. 75.*
- Pandbrief, waar bij de Stad, de Burgt en het Rijk van Nijmegen, door WILLEM, Roomsche-Koning, worden verpand aan Otto den III, Graaf van Gelre, gegeeven in het Leger voor Aken den 15 Junii 1248. *Handv. bl. 82.*
- Brief van de Stad NIJMEGEN aan Reinold den I, Grave van Gelre, waar bij hem

ontslaat van den eed, en zijn gezag afzweert, in dato 31 Octob. 1316. *Handv. bl. 90.*

Brief van Keiser CAREL den IV, gegeven te Aken den 30 Novemb. 1368, waar bij hij de Stad Nijmegen verzoekt Willem, oudste Zoon van den Hertog van Gulik, voor Hertog van Gelre te willen erkennen. *Handv. bl. 95.*

Uitspraak van Meesteren van St. Claas-Gilde met een deel der Burgeren, betreffende de jaarlijkse verkiezing van Burgermeesteren bij lootinge uit de respectieve Raadsverwanten; en aanstelling van Rentmeester en Heemraden, betekend op Vrijdag na den Nieuwjaarsdag 1471. *Vervolg bl. 106.*

Brief van Hertog CAREL, waar bij afstand doet van zijn recht tot het aanstellen van twee Schepenen te Nijmegen, gegeven den 24 Decemb. 1498. *Handv. bl. 235.*

Brief van CLAIS VIEGHE Claiszoen, *Claes Vighe* en *Henrick Vighe*, waar bij, wegens het Burggraven-Ampt, in den voorschreven afstand van Hertog Carel bewilligen, gegeven op Sondag na Nieuwjaarsdag 1499. *Vervolg bl. 109.*

Overdragt rakende de *Keur van Borgermeesteren, Schepenen en Raad*, gemaakt op Woensdag na drie Koningendag 1499. *Handv. bl. 238.*

Brief van Borgermeesteren, Schepenen en Raad aan Hertog Carel, aangaande de *Keur, van nieuwe Schepenen*, van den Jaare 1528, *Vervolg bl. 111.*

Cer-

- Certificaat van Burgermeesteren, Schepenen en Raad der Stad Nijmegen, aangaande de *Kear* gegeven op Vrijdag na drie Koningendag 1563. *Handv. bl. 249.*
- Renverfaal, door de Stad Nijmegen bij het accederen tot het *Verbond der Unie* gerequireert en ontfangen, gegeven te Utrecht den 24 Febr. 1579. *Handv. bl. 290.*
- Tractaat met den *Prins van Parma en Piazenza* namens den Koning van Spanje, als Hertog van Gelre, ingegaan den 15. April 1585. *Handv. bl. 297.*
- Capitulatie met den *Marechal de Turenne* namens zijne Majesteit den Koning van Frankrijk, ingegaan bij de overgifte der Stad den 9 Julii 1672. *Handv. bl. 313.*
- Overeenkomst gemaakt met *Willem van Bronkhorst*, Burggraaf van Nijmegen en Richter in den Rijke van Nijmegen, rakende het onversterkt laten der Toorens op het Valkhof, en dat de Burggraaf met niet meer dan twintig paarden aldaar mogte binnen koomen enz. in dato St. Luciendag der heilige Jonckvrouwe 1372. *Vervolg. bl. 101.*
- Brief van den *Hertog van ALVA*, verzoekende het inneemen van tien Vaendelen Hispanische Knechten en Ruiteren, geschreven den 6 Aug. 1568. *Vervolg bl. 123.*
- van Denzelven Hertog van ALVA, geschreven te Brusfel den 28 Maart 1571, met eene bijgevoegde van de Koning

- van Hispanien PHILIP, bedankende voor de eer de Koninginne in haare doortogt aangedaan. *Vervolg bl. 125.*
- Brief van *Cantzler en Raaden des Konings van Spanje* aan de Stad Nijmegen, om aan den Hertog van Alva over te zenden Copien authentic van haare privilegien, in dato 10 Julii 1571. *Vervolg bl. 130.*
- van de Stad THIEL, verfockende van de Stad Nijmegen, als Hoofd-Stad, bijstand en hulp bij den Hertog van Alva, tot maintien van haare privilegien en vrijheden op de Tollen, in dato 31 Julij 1568. *Vervolg bl. 128.*
- van Keiser RUDOLPH den I, waar bij het Dorp Ubbergen tot eene hooge Heerlijkheid uitgeeft, betekend te Erford den 22 Julii 1290. *Vervolg bl. 136.*
- Opdragt van het *Houtvesters-Ampt des Nederrijkschen-Walts* aan den Grave van Gelre, van den jaare 1329. *Vervolg bl. 133.*
- Pandbrief, waar bij de Richters- en Dijkgraafs-Ampten met den aankleven van dien des Ampts van tuschen Maas en Whaal worden verpand aan de Stad Nijmegen. *Handv. bl. 287.*

Verbondsbrieven, Tractaten, enz.

- Brief van Keiser CAREL den V, waar bij be-
looft, dat de tekening en bezegeling
van het Tractaat, voor Venlo opgerigt,
aan die van Gelre niet zal obsteren in
hunne privilegien. *Vervolg bl. 70.*

Brie-

*Brieven en Charters rakende het
Kerkelijke.*

Brief van Keiser HENDRIK den VI, gegeven den 20 Octob. 1196, waar bij bevestigd de gifte der goederen, door Alardus, Burggraaf van Nijmegen, endeszelvs Vrouw Uda, aan het Hospital van St. Jan geschonken. *Vervolg bl. 138.*

— van CUNRADUS, Aarts-Bisfchop van Keulen, gegeven te Nuis den 14 Novemb. 1249, houdende vergunning tot het opbouwen van de Hoofd-Kerk binnen Nijmegen. *Vervolg bl. 119.*

Bulle van Paus MARTINUS den IV, gegeven den 25 Aug. 1281, waar bij aan de Burgeren van Nijmegen vergunt wort het voorrecht, dat de Stad, wanneer zich binnen dezelve kwamen op te houden geëxcommuniceerde personen, daarom als andere Steden niet zoude worden gedaan in den Kerkelijken Ban. *Handv. bl. 224.*

Brief van SIFRIDUS, Aarts-Bisfchop van Keulen, van den jaare 1295, behelzende eene nadere verklaring van de voorschreve Bulle, met bijvoeging van nog eenige andere kerkelijke voorrechten. *Handv. bl. 229.*

Brief van Paus SIXTUS den IV, gegeven te Rome den 25 Maart 1472, vervattende ontheffing van den eed aan Adolph, als Hertog van Gelre, gedaan, onder bedreiging van den Kerkelijken Ban. *Handv. bl. 231.*

Brief van PHILIPS Koning van Spanje , als Hertog van Gelre , geschreven te Madrid den 27 Novemb. 1566 , houdende aanmaaning , om in het oude Christelijk geloof te volharden. *Vervolg bl. 121.*

Eed , bij de Magistraat en Burgerije van Nijmegen gedaan tot maintien van de Pacificatie van Gent , in dato 9 Januarii 1578. *Vervolg bl. 131.*

Brief specterende tot het Muntwezen.

Van de Stad AKEN , betreffende de privilegien op het stuk der Muntslag , geschreven den 12 November 1423. *Handv. bl. 275.*

BLADWIJZER.

A.

- A**ken. Voorrechten en Vrijheden van Aken. bl. 8, 14.
- Alva. Hertog van Alva verzoekt het inneemen van tien Vaandelen Spanjaarden. 124. bedankt voor de eere, de Koninginne van Spanjen in haare doortocht aangedaan. 125. eischt affchriften der Privilegien en Vrijheden op de Tollen. 130.
- Appellen. Van de Bank van Herwen en Aart aan Burggraaf en Schepenen van Nijmegen op het Valkhof. 113.

B.

- Banner-Heeren. . . Gezag van dezelve in het bestier des Lands. 72. repraesenteerden met Ridderfchap en Steden de Staten van den Lande. 71. 126, 128.
- Burgeren. Geen Burgeren van Aken of Nijmegen te vatten of te straffen buiten vonnis van Schepenen. 23. De Burgeren van Nijmegen door Hertog Carel vrij verklaart van reëele schattingen wegens goederen, die dezelve doenmaals bezaaten. 69. Recht van dezelve van te mogen jagen in het Rijk van Aken. 100.
- Burgermeesteren. Verkiefing van Burgemeesteren, Heem-Raaden en Rentmeester bij loting. 106.
- Burggraafs-Ampt. Tot een Erftheen afgeftaan. 138. In pandfchap gegeven. 130.
- N 5
- Alar-

B L A D W I J Z E R.

- Alardus, Burggraaf, begiftigt de Com-
manderije van St. Jan te Nijmegen. 138.
Carel, de *Groote*, tot Koning gemaakt *No-
viomagi*, volgens andere *Noviom* te
Noijon. 145. vernieuwt den Burgt te
Nijmegen. 145. viert aldaar het Paasch-
feest, en houd algemeene Landdagen.
146—153. ontfangt te Nijmegen Ear-
dulf, Koning van Northumberland. 152,
153.
Carel, de *Kaale*, sluit een Verbond te Nij-
megen met Erik, Hoofd der Norman-
nen. 165.
Carel, de *Eenvouwdige*, trekt met een hijer
naar Nijmegen tegens Koning Zwent-
bold. 168.
Coenraad, de II, viert te Nijmegen het Paasch-
feest, Hemelvaarts-dag en Pinksteren.
173. houd aldaar eenen Convents- of al-
gemeenen Landdag. 174.
Coenraad, de III, houd een algemeenen Land-
dag. 176.

F.

- Fredrik, de I, *Barbarosfa*, herftelt het Valk-
hof. 177.

G.

- Gelre. Ordre op de regeering van den Lande
van Gelre. 50 — 58. Recht van Kei-
fer Carel de V op het Hertogdom Gel-
re en Graaffchap Zutphen. 74. van Fran-
cois den I, Koning van Vrankrijk. 75.
Gruite. Door Hertog Reinold den IV aan de
Stad Nijmegen verpand. 47.

H.

- Henrik, de II, viert het Paasch-feest te Nijmegen, en houd eenen algemeenen Landdag. 171.
- Henrik, de III, ontfangt te Nijmegen sijne Bruid Gunilda, Dogter van Koning Canutus, uit Engeland. 172. viert aldaar den gedenkdag der Hemelvaart. 174.
- Henrik, de VI, gebooren te Nijmegen. 178.
- Hofvaart. Van de Banken van Bommel, Thielre en Bommelrewaarden aan den Schepstoel van Nijmegen. 167.
- Hoofdsteden. Voorrechten derzelve. 51, 54, 59, 128.

K.

- Kerk. Vergunning tot het afbreeken der Kerk buiten de Stad na bij de Burgt, en het stichten eener nieuwe binnen dezelve, naderhand de St. Stephens-kerk. 119.
- Stichting van 't St. Johans-Huis. 138.
- Kerk-Vergadering. Onder Ludovicus Pius. 157. onder Henrik de II. 172.
- Keulen. Vrijheden der Burgeren van Nijmegen te Keulen. 98.

L.

- Lodewijk, de *Vroome*, verlustigd zich te Nijmegen met jagen. 154; 157, 158. doet aldaar de deeling van het Rijk onder sijne drie Zoonen op eenen algemeenen Landdag bezweeren. 155 — 158. ontdekt het verraad van zijnen Zoon *Lotharius*

B L A D W I J Z E R.

rius om hem van den throon te stooten, en maakt zich op den Convents- of Landdag te Nijmegen wederom meester van zijn Keiserlijk gezag. 159 — 162. neemt aldaar de Koninginne *Judith* wederom aan, na dat zij zich van het haar opgelegde verwijt van door Hertog Bernard misbruikt te zijn, had gezuivert. 159, 162. houd eenen algemeenen Landdag tot het neemen van maatregelen tegens de invallen der Normanen. 163 — 165.

N.

Nijmegen. Door de Normannen ingenomen, en door Lodewijk den III bestormt. 167. de Voorstad door de Normannen verbrand. 169. schijnt in pandschap te zijn gegeven aan Henrik, Hertog van Lotharingen en Brabant. 179. gelost, en aan het Rijk herbragt door Philips, Roomsche-Koning. 180. verpand door Willem, Roomsche-Koning aan Otton III, Graaf van Gelre. 181.

O.

Otto, de I, houd eenen algemeenen Landdag te Nijmegen. 169.
Otto, de II, begiftigd aldaar de Kerk te Minden. 170.

P.

Philippus, de II, Koning van Spanje, verzekert,

kert, als Hertog van Gelre en Graaf van Zutphen, Banner-Heeren, Ridderſchap en Steden van ſijne affectie, liefde en clementie, zich tonende altijd goedwillige en gehoorzaame onderzaaten en vaſallen. 127, bedankt voor de eer, de Koninginne in haare doortogt aangedaan. 126. beveelt de beſcherming en onderhouding van het oade Chriſtengeloof. 121. Eed van getrouwheid aan den Koning, als natuurlijken Land-Furſt. 131, 133.

Privilegien. Vermeerderd door Keiſer FREDRIK den III. 1. door Keiſer CAREL den V. 30. beſofte van dezelve te zullen handhaven door Graaf *Reinald* den II. 35. door *Reinald* den III. 36, 37. door Hertog *Eduard*. 38. door *Willem*, Hertog van Gulik. 40, 42, 43, 44. door *Maria*, Gemaalinne van Hertog *Reinald* den IV. 50. door Hertog *Arnold*. 53, 58. door *Carel* den V, als Hertog van Gelre. 70.

T.

Thiel. Verzoekt biſtand aan de Hoofdfad tot handhaving der vrijheden op de Tollen. 128, 129.

Tollen. Vrijheden op de Tollen in Holland, Zeeland, Utrecht. 77. in Brabant, Antwerpen, Limburg en Lande van Over-Maaze. 90, 96. op de Lidſche Tollen. 46. door het Roomsche Rijk. 16.

V. Valk-

B L A D W I J Z E R.

V.

Valkhof. Door de Normannen verbrand. 166, 167, 169. door Godefried, Hertog van Lotharingen en Braband. 175. overeenkomst, rakende het onversterkt laten der Toorens aldaar. 101.

U.

Ubbergen. tot een hooge Heerlijkheid uitgegeeven. 136.
Urdingen. Vrijheden der Burgeren van Nijmegen te Urdingen. 98.

W.

Walt. Opdragt van het Officium Forestarii in het Neder-Rijksche Walt aan den Grave van Gelre. 133.

D R U K F E I L E N.
I N D E C H R O N I J K.

<i>Bladz.</i>	<i>Reg.</i>	<i>staat</i>	<i>lees</i>
46	31	(a)	(b)
---	33	(b) /	(a)
<i>Bladzijzer</i>		Kovel: 68.	Kovel. 83.

I N D E H A N D V E S T E N.

<i>Bladz.</i>	<i>Reg.</i>	<i>staat</i>	<i>lees</i>
344	7	1050	1150.

I N H E T V E R V O L G D E R H A N D V E S T E N.

29	1	achidapifer	archidapifer
37	21	aan de edele	van de edele
48	15	Gruitfat	Gruitfat
51	21	wdaen	gedaan
74	19	Lnnenburg	Lunenburg
116	16	onder	ende
143	15	Monasterii et S. Nazarii	Monasterii S. Nazarii
150	12	Filii	Tilii
153	22	Nothumberland	Northumberland
176	5	prosequutus	prosequutus

